

గాలిబ్ గీతాలు

దాశరథి

చిత్రాలు

బాపు

ఎం. శేషాచలం అండ్ కంపెనీ

మచిలీపట్నం మద్రాసు సికిందరాబాద్

PREFACE

by

Dr. B. GOPALA REDDI,

President, Andhra Pradesh Sahitya Akademi

Mirza Ghalib is attaining greater fame as days pass by. *Perhaps he is better known today than about 30 or 40 years ago.* A number of criticisms have come on his poetry and naturally they have stimulated greater interest in his work. His works in Nagari Script in recent years have brought an additional number of admirers, the film and the radio have popularised his Gazals and the sum total of all this is a larger clientele of readers who are *trying to appreciate Ghalib's pretry.*

Mirza Ghalib is acclaimed as the greatest of the Urdu poets, the other two in the Trinity could be Mir and Iqbal. People who are well versed in English poetry and scholars who are steeped in oriental learning like Arabic, Persian and Sanskrit, equally admire Ghalib's poetry. There is a rare charm in his similes and a grace in his expression. There are contexts where great philosophical truths are expressed in beautiful poetic language. At times he is very difficult both in thought and language and at times his language is very easy with popularly understood idioms and expressions used by common people.

In Urdu poetry we come across a new atmosphere both in the style of expression and the subject matter of the poetry. In Gazals it is usually the love theme, the lover pining for the beloved in utter despair. The beloved is tyrannical, hard-hearted, never keeping to promises and occasionally is picturised as the killer of the lover with sword in hand, piercing him with arrows shooting from the corners of her eyes. The Gul and the Bul Bul, the Shama and Parwana, the Burq and the Nasheman (the thunder and the nest), the Jam (cup) and the Saqi and the Baduh and the Mykhana and the Theer-e-nazar and their synonyms haunt you at every turn. All told the subjective reactions of love are the main theme of Urdu poetry. They avoid

mere descriptions but one's own experiences or reactions under the impact of love find expressions and the whole idea must be complete in a Couplet. There is a newness in the style and the atmosphere which Urdu poetry creates. There is no gainsaying of the fact that there is great wealth of culture in Urdu and specially in poetry and it behoves cultured Indians to preserve what has been bequeathed to us and surely Ghalib shines like Venus on the firmament of the Urdu poetry.

Dasarathi, though young in age has already made a mark for himself among the modern poets of Andhra Pradesh. He is a well-known literary figure; he is modern, with roots in classical tradition. He is a student of Sanskrit literature, he is familiar with English poetry and has enjoyed the fresh morning breeze of the garden of Urdu poetry. Needless to say he drew inspiration from the classical Telugu poets. With this background and with his great admiration for the greatest of the Urdu poets, he has translated into Telugu verses over 400 Couplets of Mirza Ghalib's poetry. I had occasion to listen to some of his recitations of these poems and I was greatly impressed by the manner in which he brought out the nuances and the elegance of the Urdu poetry into idiomatic Telugu. They read very well indeed in Telugu verse and I am sure the Telugu public would feel thankful to Dasarathi for his translation.

Omar Khayam has been translated by many modern poets of Telugu literature like late Shri Duvvuru Rami Reddi and Prof. Rayaprolu Subba Rao and this is the first attempt for any translation of Ghalib into Telugu. By the time the country celebrates Ghalib's death centenary in 1966, I am sure Telugu public also will be familiar with Ghalib's poetry by such translations which will be available to the Telugu lovers of poetry. Shri Dasarathi is eminently suited to undertake a difficult task like this and he has done it with commendable originality. It will be a welcome addition to the modern translations and I am hopeful it will stimulate greater interest in Urdu poetry.

మిర్జా అసదుల్లా ఖాన్ గాలిబ్

జననం :
27, డిసెంబరు 1797

మరణం :
15, ఫిబ్రవరి 1869

అ వ తా రి క

భారత దేశ చరిత్రలో మొగలాయిలు పరిపాలించిన కాల మొక ప్రత్యేక అధ్యాయము. ఈ అధ్యాయమును గూర్చి యెవరెన్ని అభిప్రాయాలు ప్రకటించినప్పటికిని, ఆ యుగములో నొక్క ప్రత్యేకతలో రెండు మాత్రము నిర్వివాదాస్పదమైనవని సర్వులును అంగీకరించి యున్నారు. ఆ రెంటింటిలో నొకటి ప్రపంచ ప్రఖ్యాతి గాంచిన సౌందర్య నిలయము తాజ్ మహల్; రెండవది మన గాలిబ్ మహాకవీంద్రుడు. ఇటువంటి గాలిబ్ సాహిత్య వ్యక్తిత్వమును ఆంధ్ర సాహిత్య రసికులకు పరిచయము చేయాలనదే యత్నము. మహామేధావి, గొప్ప విద్వాంసుడు, సాహితీ సార్వభౌముడైన శ్రీ ఠి ఓష్ఠుడు మౌలానా అబుల్ కలాం ఆజాద్ ఒక సందర్భములో ఉర్దూ కవులలో వ్యక్తిత్వ మున్న ప్రసంగించుచు తన అభిప్రాయాలను, మన జీవిత దృక్పథమును మీద గాలిబ్ కవిత్వపు ప్రభావము గొప్పదనమని చెప్పిన మాటలను ఈ సందర్భమున పేర్కొన వలసి యుండును.

గాలిబ్ మహాకవి ఆంధ్ర సాహిత్యమునకు విశేషించి క్రొత్తవ్యక్తి. హైదరాబాదు రాష్ట్రమున నివసించిన వారికి క్రొత్తవాడు కాడు. ఉర్దూ పరిచయము కలిగిన ప్రతివారికిని గాలిబ్ సుపరిచితుడు. కాని చిత్రమేమనగా, ఆ గాలిబ్ కవిత్వమును తెలుగులోనికి అనువదించుటకు ఈనాటి వరకు సరియైన ప్రయత్నము జరుగలేదు. ఆంగ్ల, ఫారసీ, ఉర్దూ భాషలలో ప్రవీణులైనవారు, కవినాశ్రయించినవారు, ఎవరును తమ దృష్టిని ఈ వంక ప్రసరించలేదు. ఉమర్ ఖయ్యాం సాహిత్యమును ఆంధ్రీకరించినారు. గాలిబ్ అనువాదము శ్రీ దాశరథికి వదిలివేయుట విధివిధానమేమో! మహాపురుషులకు గాక, మహాకవులకు గూడ ప్రకృతి కొన్ని కర్తవ్యములను నిర్ణయించి యుండును. భారత రామాయణాలను ఆంధ్రీకరించిన పూర్వకవులు భాగవతమును తనకు విడిచి పెట్టినారనేమో యని పోతనామాత్యుడు చెప్పికొనినాడు. శ్రీ దాశరథి కవీంద్రుడే గాలిబ్ కవిత్వమును ఆంధ్రీకరించుటకు తగిన సమర్థుడని, పూర్వకవులెవరును ఇందుకు యత్నించలేదేమో! ఈ యనువాదము స్వయము ఆంధ్ర భాషకు లాభదాయకమైనదని శ్రీ దాశరథి అనువాదము రుజువు చేయుచున్నది. ఈనాడు మన దేశములో ఒక భాషలోని మహాకవులను ఇతర భాషలవారు పరిచయము గావించుటకు ప్రాముఖ్యమైన కృషి జరుగుచున్నది. సకల భారతీయులలో జాతీయ దృక్పథమును పెంపొందించుటకు విద్వాంసులు, రచయితలు కంకణము కట్టుకొని ముందడుగు వేయుచున్నారు. ఈ దశయందు గాలిబ్ కవిత్వమును తెలుగు సీమకు పరిచయము చేయుటకు సమయోచితమైనది [illegible]

మున్నది. శ్రీ దాశరథి లేఖని ద్వారా ఈ పని జరుగుట వలన బంగారమునకు పరిమళమబ్బినది.

ఉర్దూ సాహితీ ప్రపంచమునకు గాలిబ్ కవీశ్వరుడు సూర్యుని వంటి వాడు; ఉర్దూ సారస్వతమున గాలిబ్ మహాకవిది ఉన్నతోన్నతమైన స్థానమని సాహిత్య చరిత్రకారులు, విమర్శకులు ఏకకంఠముగా అంగీకరించుచున్నారు. మన శ్రీనాథుని వలె గాలిబ్ విద్వాంసుడైన కవిసార్వభౌముడు. కొంచెము పరిశీలించినచో ఈ యుభయుల యందు కొన్ని పోలికలు గూడ గోచరించగలవు. శ్రీనాథునివలె గాలిబ్ కూడ భోగములయందు ఆసక్తిని, ప్రీతిని కలిగి, వానిని నిర్భయముగా ప్రకటించిన స్వైర విహారధనుడు; స్వతంత్రుడు, కావుననే, ఈ యిద్దరి రచనలయందు శక్తిమంతము, ప్రతిభావంతము నగు వ్యక్తిత్వము అడుగడుగున ప్రత్యక్షమగుచుండును. చివరి దశలో అనైశ్వర్య పాలైనప్పటికిని, శ్రీనాథుడు తన జీవితములోని అత్యధిక భాగమును రాజాశ్రయమునందు గడిపి, తాను కాంక్షించిన సమస్త భోగములను పొంది, అనుభవించుటలో కృతార్థుడయ్యెను. కాని ఇందుకు విరుద్ధముగా, రాజాశ్రయమును సంపాదించి, భోగకాంక్షలను నెరవేర్చుకొనవలెనని యమిత ఉత్కంఠ కలిగి యుండినప్పటికిని, అందుకొరకు ఎంత ప్రయత్నము గావించినప్పటికిని, గాలిబ్ మాత్రము కృతార్థుడు కాలేదు. కావున శ్రీనాథుని తుదిదశ విషాదాంతమైనట్లుగా, గాలిబ్ జీవితమంతయును విషాదగాథ యైనది. శ్రీనాథుని భాషాప్రౌఢిమ, వైదుష్యము, భావగాంభీర్యము గాలిబ్ రచనలలో కూడ ప్రస్ఫుటముగా కనుపించుచుండును.

విలాపములందు ఎంత అనురక్తుడైనప్పటికిని, విషాద జీవితము చే గడుప వలసి వచ్చిన గాలిబ్ మహాకవి మరొక విధముగా చాల అదృష్టవంతుడని చెప్పవలసి యున్నది. (ఈ యదృష్టము శ్రీనాథునికి లభించలేదు.) అందరు కవులవలెనే, గాలిబ్ మహాకవికి కూడ సమకాలికుల మెప్పు సంపూర్ణముగా లభించక పోయినప్పటికిని, కాలానంతరము ఉర్దూ కవులందరిలో సర్వోత్కృష్టమైన అగ్రగణ్యత అతనికి లభించినది. గాలిబ్ రచనలకు ''చుగ్తాయి'' వంటి ఉత్తమ చిత్రకారుని కుంచె ప్రతిభావంతమైన వ్యాఖ్యానము గావించినది. ''ఎఖ్బాల్'' మొదలైన మహాకవుల రచనలకు కూడ ''చుగ్తాయి'' చిత్రరూపము కల్పించినాడు. కాని గాలిబ్ కవిత్వమునకు వ్రాసిన చిత్రములే అన్నిటికన్న ఎక్కువ గణ్యతను పొందినవి. బహుశా ఈ చిత్రకారుడు గాలిబ్ వంటి చిత్తవృత్తి కలిగిన ప్రతిభావంతుడైనందు వలన కాబోలు, గాలిబ్ కవిత్వమునకు సంబంధించిన చిత్రాలు సర్వోత్తమ మైనవిగా కీర్తిగాంచినవి. సైగల్ వంటి గొప్ప గాయకుడు గాలిబ్ గీతాలను గానము చేసి, ఉర్దూ భాషాప్రియులకు హృదయాహ్లాదకరమైన వినులవిందుగా

గావించినాడు. గాలిబ్ జీవిత చరిత్రను వ్రాయుటకు హాలీ వంటి గొప్ప పండితుడు, ఉత్తమ రచయిత లభించినాడు. హాలీ రచించిన గాలిబ్ జీవిత చరిత్ర ఉర్దూ వాఙ్మయములో గొప్ప రచన. ఈ విధముగా చిత్రకారుడు, గాయకుడు, చరిత్రకారుడు—ముగ్గురు గాలిబ్ కవీంద్రుని అజరామరుని గావించినారు.

గాలిబ్ వ్యక్తిత్వము సర్వవిధాల విశిష్టమైనది; ఆచార విచారము లందు, ఆహార విహారములందును ఈ విశిష్టత గోచరించుచుండును. గాలిబ్ శైలిని నేటివారి కవులు కొందరు అనుకరించుటకు ప్రయత్నించి విఫలులైన సత్యమిందుకు నిదర్శనము. గాలిబ్ కవితను పరిశీలించినప్పుడు ఆయన తన వ్యక్తిత్వమునకు అత్యంత ప్రాధాన్యము నిచ్చినట్లు స్పష్టము కాగలదు. ప్రేమ కవిత్వము వ్రాసిన ఉర్దూ కవీశ్వరులది సాధారణ స్త్రీదృక్పథము; కాని గాలిబ్ కవీశ్వరునిది మాత్రము పురుషదృక్పథము. గాలిబ్ లో 'అహం' చాల యున్నది; ఆయన ప్రత్యేకతకు ప్రధాన కారణములలో ఇది యొకటి. ఈ ప్రత్యేకతకు గాలిబ్ రచనలన్నియును ఉదాహరణములే.

ఉర్దూ భాషలో 'గజల్' సుప్రసిద్ధమైనది. ఉర్దూ కవులలో అనేకులు ఈ పద్ధతినే అనుసరించినారు. గాలిబ్ 'గజల్' రీతిలోనే గాక ఇతర రీతులలో గూడ రచనలు అల్లినప్పటికిని, గజల్ రీతికి గాలిబ్ సార్వభౌముడై, ఈ మార్గమున ఇతరులను మించి అగ్రగణ్యుడైనాడు. గజల్ కవితా రీతిని అనుసరించిన ఉర్దూ కవులు రెండు విషయాలకు మాత్రమే హెచ్చు ప్రాధాన్యము నిచ్చినారు. మొదటిది ప్రేమ; రెండవది సూఫీతత్త్వము. కాని వీరందరి వలెగాక గాలిబ్, మానవ జీవితమును సమగ్రముగా తన కావ్య దర్పణమున ప్రతిఫలింప జేసినాడు. జీవితమును, దాని భిన్న దృక్పథములను చిత్రించిన మొట్టమొదటి ఉర్దూ కవి గాలిబే యని చెప్పవచ్చును. జీవిత రంగము, అందలి విలాసము, విషాదము, తీపి, చేదు, మరియు అందలి ఒడుదుడుకులు గాలిబ్ తన 'గజల్' కవిత్వములో ప్రదర్శించి, ఉర్దూ కవులలో అద్వితీయమైన స్థానము నాక్రమించినాడు.

గాలిబ్ కవి మాత్రమే కాదు; గొప్ప వచనరచయిత గూడ. ఉత్తమ వచనమును వ్రాయవలెనని ఆయన ఉద్దేశించలేదు. తనకు మిత్రులు, ఆప్తులు, శిష్యులు నైనవారికి వ్రాసిన లేఖా పరంపరలో గాలిబ్ వచన శైలిని మనము రుచిచూచుచున్నాము. ఈ లేఖా పరంపరలోని శైలి తరువాత ఉర్దూ వాఙ్మయములో నూతన యుగానికి దారి తీయగలదని కాని, అధునిక ఉర్దూ వచన వాఙ్మయానికి ఆదర్శ పాత్రము కాగలదని కాని ఆనాడు గాలిబ్ భావించి యుండలేదు. ఉర్దూ భాషలో ఉత్తమ వచన రచయితలుగా ప్రసిద్ధి కెక్కిన హాలీ, షిబ్లీ, సర్ సయ్యద్ అహ్మద్ ఖాన్, నజీర్ అహ్మద్ ప్రభృతు

అని గాలిబ్ చెప్పి ఒరవడిదిద్దినాడు. వీరి నవీన రచనలు ఆధునిక ఉర్దూ గద్య వాఙ్మయానికి ఆచార్య పీఠము లైనవి. సౌందర్యశాస్త్రములో అనేక మార్గాలను ద్రొక్కినప్పటికిని, 'గాలిబ్ కు అద్భుత తారాబల్యమైన కీర్తిని కలిగించింది, ఉర్దూ వాఙ్మయములో మానవుని అంతరాంతరాల్లో ప్రవేశింపజేసిన ఘనత గజల్, మరియు ఆయన లేఖలు' అని వచన చెప్పింది. తత్తాగతమైన గాలిబ్ ఎదుట రచనలలో ఆయన శాశ్వతమైన వ్యక్తిత్వము, సత్యలోకములో పూర్తి ప్రతిష్ఠ మనకు కనుపించుచున్నవి. ఆధునిక కాలములో ఉర్దూ వాఙ్మయమున ఇతని వంటి వ్యక్తి కనిపించుట విశేషమైన మౌలానా అబుల్ కలాం ఆజాద్ ఒక్కరే.

తెలంగాణా మహాకవి- దాశరథి, నవ్యాంధ్ర మహాకవి-శ్రీ దాశరథి గాలిబ్ కవిత్వమును ఆంధ్రీకరించుట ఎక్కువ సంతోషకరమైన సంగతి. శ్రీ దాశరథిని తెలుగు పాఠకలోకానికి పరిచయము చేయవలసిన అవసరము లేదు. ఆయన పుట్టిన బ్రాహ్మణునికి జంధ్యమేల? అంతేకాక తెలుగు చెంగువ? మన జాతీయోద్యమాలన్నింటి యందును పాల్గొని, ఆధునికాంధ్రమునకు యోగ్యమైన ఆశయాలకు, మనోరథాలకు ప్రాతినిధ్యము వహించిన కవి దాశరథి. ఈ అనువాదమును ఎక్కువ ప్రతిభావంతముగా నిర్వహించినారు. అనువాద శైలి చాలా సరళముగానున్నది. అనువాదమునకై స్వీకరించిన ఛందస్సు, భాషా ఔచిత్య శోభితములై యున్నవి. శ్రీ దాశరథి అనుసరించిన ఛందస్సు 'గజల్' పోకడకు అనుగుణముగా నున్నది. అనువాదకునికి మూల గ్రంథ కర్తతో సమానమైన భావనాశక్తి అవసరమై యుండును. ఆ భావనాశక్తి శ్రీ దాశరథికి సంపూర్ణముగా కలదని ఈ అనువాదములోని ప్రతి పంక్తి నిరూపించుచున్నది. అనువాదమును చేయుటలో శ్రీ దాశరథి చూపించిన నేర్పు అనన్యము. గాలిబ్ కవిత్వములోని హైందవేతర వాతావరణమును హైందవ వాతావరణముగా పరివర్తించుటలో దాశరథి ప్రత్యేక ప్రతిభ చూపించినారు.

"ఏడి మాంధాత? కాకుత్స్థుడేడి నేడు?"
"గుడిని శివుడు దాగుకొన్న కాశికి గాని
పరుగు లెత్తి నేను బడయ గలను"
"లోకమందు సుఖము, శోకమ్ము గల వంద్రము,
శోక మొకటె యిచ్చె నాకు బ్రహ్మ."

ఈ పద్యపాదములు దాశరథికి ఉరుదూ, ఫారసీ భాషలలోగల ప్రావీణ్యమునకు, ఆ సంప్రదాయములలోగల పరిచయమునకు, వానిని మన వాతావరణములోనికి తీసికొని వచ్చుటలోగల శక్తి సామర్థ్యములకు మంచి తార్కాణములుగా నున్నవి. ఉమర్ ఖయ్యాంను తర్జుమా చేసినవారిలో అతని భావాలను పరివర్తించిన

ఫిట్జుజెరాల్డువలె, దాశరథి గాలిబ్ కవిత్వమును హృద్యతము గావించుకొని అనన్యసాధ్యమైనరీతిని ఆంధ్రీకరించినాడు. మూలమునకు అనువాదము ఇంత సన్నిహితముగా నుండుట కడు కష్టసాధ్యము. ఈ అనువాదము కడు సరసముగా సాగినది. పూర్వజన్మలో దాశరథియే గాలిబేమో! లేక ఈ జన్మలో గాలిబే దాశరథియై అవతరించెనేమో!

ఉరుదూ కవులలో ఎవరును తమ రచనలలోని భాగాలను ఏరికూర్చి ప్రకటించి యుండలేదు. కాని గాలిబ్ మాత్రము ఆ పనిని గావించినాడు. తన జీవితకాలములో స్వయముగా తానే యేరికూర్చి ప్రకటించిన కావ్యభాగములు వాస్తవముగా ఆతని కవిత్వములో ఉత్తమోత్తమమైనవి. ఈగ్రంథము దాశరథికి ఎంతవరకు ఉపయోగించినదో తెలియదు. ఎందుకనగా ఆ సంపుటి ప్రతులు ఈనాడు లభ్యమగుట లేదు. గాలిబ్ గజల్‌ను ఒక్కొకదానిని తీసికొని సమాగ్రముగా దాశరథి అనువదించలేదు. గజల్‌లో కొన్ని 'షేర్' లను తీసుకుని ఆంధ్రీకరించినాడు. ఈ పద్ధతి మిక్కిలి ఔచిత్యవంతముగా, సరసముగా నున్నది. గాలిబ్ గజల్లోని ఉత్తమ విభాగములను ఎన్నుకొనుటలో దాశరథి కవితా హృదయమును, మరియు ప్రతిభ ప్రతిబింబించు చున్నది.

దాశరథి యేరి కూర్చిన ఈ ఖండ కృతులలో గాలిబ్ కవి ప్రేమార్ద్ర హృదయము తొంగి చూచుచున్నది. గాలిబ్ ప్రేయసి ఒకమారు ప్రసన్న రాలు; మరియొకమారు పరాఙ్ముఖురాలు. 'క్షణక్షణముల్ జవరాండ్ర చిత్తముల్' అన్నట్లుగా నున్నది ఆమెకథ. ఆమెకు గాలిబ్ ఏకైక ప్రియుడు కాడు. ఆ పద్మము మీద మరికొన్ని భృంగములు ఝుంకరించుచున్నవి. కాని గాలిబ్ క్రోధ పూరితుడు కాలేదు. ఆయన ప్రేమ ఆవంతయును తగ్గలేదు. ఇది నిరుపమానమైన ఘటన—

> ''ఒరుల కొసగ లేదె ఉవిద! నీ యధరమ్ము?
> నాకు గూడ నోరు లేక పోదు''

అనియు :

> ''ఉవిద గోష్ఠిలో నే నుండకుంట మేలు,
> నన్ను గూర్చిన ప్రస్తావనమ్మె చాలు''

అనియు గాలిబ్ తన హృదయమును ప్రకటించి యున్నాడు. కడకు :

> ''నాడు చిన్నిగూడు, నా జీవితపు గోడు,
> నా విషాద గాథ నాదె కాదె!''

అని ఆవేదన చెందినాడు. నిజముగా గాలిబ్ జీవితము విషాద గాథ. గాలిబ్ ప్రేమ స్వార్థరహితమైనది.

“నాకు నిష్కృతి కల్గదెంతయు ప్రియమ్ము” అని అతనే స్వయముగా చెప్పుకొనినాడు. అతను ప్రతిపాదించిన ప్రేమ సిద్ధాంతమేమో ఇది! ఒకమారు ప్రమోదము, మరొకమారు విషాదము; ఒకమారు ఆశ, ఇంకొకమారు నిరాశ; వేరొక పర్యాయము వేదాంతము గాలిబ్ ప్రేమోపాసనలో గోచరించుచున్నవి. ఈ ప్రేమ తరంగములన్నియు ఈ కావ్యమున చక్కగా కనుపించుచున్నవి.

మానవ జీవితమును ప్రతిబింబించు గీతములున్నను, ఎక్కువగా ప్రేమకే, ప్రేమకు సంబంధించినవే ఈ కావ్యసంపుటములో అనువదించబడినవి. గాలిబ్ కవిత్వములో మానవ జీవితము సమగ్రముగా ప్రదర్శితమైనదని చెప్పుటకే మనవిచేసినాను. కావున ఆయా భాగాలను కూడా మరికొంత విపులముగా మరొక సంపుటముగా అనువదించి ప్రకటించుట సమంజసముగా నుండగలదు. అప్పుడే గాలిబ్ కవిత్వము, వ్యక్తిత్వము తెలుగు సీమకు సంపూర్ణముగా లభించగలదు. ఈ సంపుటము కూడ త్వరలో శ్రీ దాశరథి ప్రకటింపగలడని ఆశించుచున్నాను. ఈ “గాలిబ్ గీతాలు” ప్రకటించిన యం. శేషాచలం అండ్ కో వారిని హృదయపూర్వకముగా అభినందించుచున్నాను. ఈ కావ్యమునకు మనోహరమైన చిత్రములను కూర్చిన శ్రీ “బాపు” కృషి ప్రశంసనీయమైనది.

క్రొత్త ఢిల్లీ
18-2-1961 — దేవులపల్లి రామానుజరావు

అంకితం

ఆప్తమిత్రులు, అస్ఖలిత హృదయులు, అశేష ప్రజ్ఞాశాలి
నటశిఖామణి

శ్రీ అక్కినేని నాగేశ్వర రావు గారికి

మైత్రి యనెడి దివ్య సూత్రమ్ము బంధించె
నిన్ను నన్ను, మిన్ను మన్ను వోలె.
తారకా పథాల దనరు నీ చేయూత
ధరణి పైని నాకు దొరుక జాలె.

విషము భుజించి నవ సుధా చమక మిడిన
విశ్వ రక్షకుడైన నాగేశ్వరుడవు.
సర్వరంగమైన ఈ మహా విశ్వమందు
పలుగురికి మేలు సేయు అనశ్వరుడవు.

కలుష పంకమ్ము తనరు లోకమ్మునందు
విమల పద్మమ్ము వోలిక వెలసినావు.
అజ్ఞతా గాఢ తమసమ్ము నవల ద్రోయు
జ్ఞాన దీపమ్ము వెలిగించ జాలినావు.
ద్వేష పాషాణ కఠిన ధాత్రీ తలాన
స్నేహ సుకుమార కుసుమముల్ నింపినావు.
ధన మదాంధ ధాత్రీ తలమ్మును పవిత్ర
దాన జల ధారలందున తడిపినావు.
గర్వ గహనాటవీ భయంకర కరీంద్రు
నమ్రతాంకుశమున గ్రుచ్చినావు నీవు

కుల మతమ్ముల చీకటి గొలుసులందు
కట్టు బడని విశాల దృక్పథము నీది.

సంకుచిత వర్ణ వర్గ నిస్సార నీతి
లాగ బడబోని నవ మనోరథము నీది.

శారద సరస్సు వంటి నీ స్వచ్ఛ హృదిని
నవ కళా పయోజమ్ములు నాట్య మాడె.

వారిదము వంటి నీ దయా స్వాంతమందు
వితరణ హ్లాదినీ లతిక విరియ బూసె.

అర్ణవము వంటి నీ హృదయమ్ము నుండి
పూర్ణ మానవతా శశి పొంగి వచ్చె.

పాత్రుడవు, మిత్రవరుడవు, చిత్ర లోక
చక్రవర్తివి, శాశ్వతావహ కీర్తి!

స్నేహితుల పాలి కల్పవనీరుహంబ!
మన్ననో వందనావనీ మార్గ వర్తి!

మచ్చ లేని పున్నమ చందమామ వీవు,
చిత్రముల దోచు సౌందర్య సీమ వీవు.

కనికరమునకు రత్నాల గనివి నీవు,
స్నేహ మంత్రమ్ము పల్కు రాచిల్క వీవు.

సాంధ్య వేదికపై నటస్వామి వీవు,
పుణ్య కార్యమ్ములకు రంగ భూమి వీవు.

ఇచ్చుటే గాని కైకొంట యెరుగ నట్టి
నీకు కానుకగా నేమియు నీయ జాల.

నీ గళాన సమర్పింప నిమ్ము నన్ను
తొలి గాలిబు గీతాల పూల మాల.

క ర్ణ

స్వీకర్త

స్వీకారము

మహాకావ్యం తల్లిప్రేమలాంటిది. పువ్వుల అందంలాంటిది. పరిమళం లాంటిది. వెన్నెలలాంటిది. మహాపురుషుడి మనసులాంటిది. దానికి అరమరికలు లేవు. అందరూ సమానులే. అందరూ ఆనందించాలనీ, అందరూ వృద్ధికి రావాలనీ మహాకావ్యం కోరుతుంది అని పెద్దలు అంటారు. కోరడమే కాదు; అందుకు సాయపడుతుంది, తల్లిలాగే. మనలో 'మానవుడి'ని పెంచి పెద్దచేసే తల్లి అదే. పసివాడికి వాడి తాహతునుబట్టి ఉగ్గుపాలు పడుతుంది. కొంచెం వయసువస్తే పెరుగూ వెన్నా పెడుతుంది.

చిన్నప్పుడు, నాయనమ్మ ఒడిలో కూర్చుని విన్నప్పుడు, భారత రామాయణాలు అప్పటి నా పసిమనసుకు, బుద్ధికి, లోకానుభవ పరిమితికి తగ్గ అర్థం అవుతాయి. అప్పటికి పరమార్థం నాకు తగినంత ఆనందాన్ని కలిగిస్తాయి. తరవాత, బడిలో కూర్చుని పాఠం విన్నప్పుడూ ఆ తరువాత స్వయంగా చదువుతున్నప్పుడూ నా సంస్కారాన్ని బట్టి తెలుసుకొని వాటిలోని కొత్త అందాలు కనిపిస్తాయి. కవిత, శిల్పం, సంస్కారం పరిణతిగొన్న కొత్త రుచులు, కొత్త అందాలు అందుతాయి. కొత్త విషయాలు బోధపడతాయి. నాయనమ్మ ఒడిలో కూర్చున్నప్పుడు, బడిలో విన్నప్పుడు కూడా ఈ మహా ఇతిహాసాలకు మనసిచ్చిన ఆదరం, ప్రేమ ఒక్కలాంటివే. మాతృవాత్సల్యంలాగే అదీ అనంతం.

సాహిత్యంలో విద్య నేర్చుకునే అదృష్టం, అవకాశం లేని నాకు ఈ విధంగా మానవ సమాజంలో ఒక సభ్యుడుగా, వెన్నెలనీ, పువ్వుల అందాన్నీ, పరిమళాన్నీ అనుభవించి ఆనందించే హక్కు ఉన్నట్టే కావ్యాలను 'చదివే' హక్కు ఉంది. ఆ ప్రాథమిక హక్కుతో మాత్రమే నేను ఈ రోజున ఈ పుస్తకం దగ్గరకు వచ్చి నమస్కరించి నిలిచాను.

అయితే, మహాకావ్యాన్ని అంకితంగా అందుకోగల అధికారం, అర్హత నాకు ఉన్నాయని అనుకోవటంలేదు. మహాకావ్యాన్ని అందుకొనే అధికారం లేదు అంటే, మానవుల కావ్యాలమీద హక్కు చలాయించగలననీ కాదు.

అధికారం అంటూ ప్రశ్నిస్తే దేనికైనా ఉండాలి. ఎవ్వరూ ప్రస్తావనికి గూడ అవసరమే.

“మహాకవి గాలిబ్ గీతాలను నేను తెనిగించినాను. మీకు కృతి యివ్వాలనుకున్నాను” అని ఆంధ్రమహాకవి దాశరథి గారు నాతో అన్నప్పుడు ఈ సంగతే వినయంగా వారికి చెప్పాను.

“ఎందుకు ఇస్తున్నారు అంటే నేనేమి చెప్పగలను? ఎన్నోవిధాలుగా మిమ్మల్ని తెరమీద చూస్తున్నాను. నా అభిమానానికి గుర్తుగా దీన్ని మీకు ఇవ్వాలనిపించింది. మీరు ఒక రంగంలో కళను ఆరాధిస్తున్నారు; నేను మరొక మార్గంలో ఆరాధిస్తున్నాను. ఇది మీకు నా అభినందన. ఒక కళారాధకుడు మరొక కళారాధకుడికి ఇస్తున్నది” అన్నారు దాశరథి గారు.

నేనేం చెప్పగలను? వారి సహృదయతానికి కృతజ్ఞతలు చెప్పగలను. వారి మాట శిరసావహిస్తూ మరొక్కమాట చెప్పగలను.

ఈ గౌరవం వ్యక్తిగా నేను అందుకొంటున్నా, వ్యక్తిగతంగా నేను స్వీకరించడం లేదు. ఇది చలనచిత్ర కళాకారులందరికీ దాశరథి గారు పురస్కరిస్తున్న అభినందనగా, తెలుగుసినిమాకు సన్మానంగా అందుకొంటున్నాను.

ఇంత గొప్ప సత్కారాన్ని అందుకొని నా తోటి కళాకారులందరికీ అందచేసే గౌరవం నాకు ఇచ్చినందుకు కృతికర్తకు మనసారా కృతజ్ఞత తెలియజేసుకొంటున్నాను.

ఇది నాకు మహత్తరమైన గౌరవంగా లభించినందుకు గర్విస్తున్నాను. నాలాంటి వ్యక్తికి కూడ ఇది భూషణం కాగలదని, మహాకవి గాలిబ్ మధుర కావ్యాలు ఇంతవరకూ చదవలేకపోయినా - విన్నవాడుగా, ఆశిస్తున్నాను.

—అక్కినేని నాగేశ్వరరావు

గాలిబ్ కవితా వైభవం

వేదకాలంనుండే కవిత వెలుగొందుతుందంటారు. కవులలో చల్లకవల కుండా ప్రశాంతంగా గడిచిపోతుంటే, జీవితం కల్లోలంలేని చిన్న కటాకంలా నిశ్శబ్దంగా వుంటుంది. కాని చాలామంది మహాకవుల జీవితాలు మహా సముద్రాలవలె అనుక్షణం క్షోభించి, ఆ క్షోభలోనుంచి కవితాశోభను వెలువరించినవి.

గాలిబ్ అట్టివాడు. అతను పలికిన ప్రతిపద్యం హృదయాన్ని పిండి వెలువరించినదే. ఉరుదూభాషలోనేగాక అన్యదేశ భాషయైన పారసీలోనూ అనన్య సామాన్యమైన ప్రజ్ఞను సంపాదించి ఆభాషలోను చక్కని కవితను వెలువరించినాడు గాలిబ్. గాలిబ్ పద్యరచనలో ఎంత దిట్టయో, వచనం కూడా అంత బాగా వ్రాసి చక్కని వచనరచనా రీతికి ఒరవడి పెట్టినాడు.

గాలిబ్ తన పదకొండవయేటనే ఉరుదూలోనూ, పారసీభాషలోనూ కవిత చెప్పినాడు. ఉరుదూ సాహితీ సామ్రాజ్యంలో కవితా మకుటం ధరించి ఈ నాటికీ ఏకచ్ఛత్రాధిపత్యం నెరపుతున్న మహాకవి గాలిబ్ ప్రతిభ పసినాటే అలా విజృంభించింది. గాలిబ్ సహజకవి. శ్రమపడి కవిత నేర్చినవాడు కాదు.

> ''ఏను స్వయముగా కవితన్ వరించలేదు,
> తాను వరియించె కైతల రాణి నన్ను''

అని అతడే చెప్పుకున్నాడు. అతను ఫార్సీగజల్ తన పదకొండవ ఏట వ్రాసి అంత్యప్రాసయందు ''కాచా'' అనే ఒక ప్రయోగం చేశాడు. తన గురువైన షేక్ మొఅజ్జంకు ఆ పద్యం వినిపించగా ఆయన విసుక్కొని 'ఇలాంటి అర్థంలేని ప్రయోగాలు ఇక ముందు చేయకు' అన్నాడట. గాలిబ్ మనస్సు అందుకు చాలా నొచ్చింది. తన ప్రయోగం సరియైనదని తనకు నమ్మకము

వుంది. కాని సరియైనదని వాదించే ఓ కీలేని పసితనం. కాగా ఒకసారి, తాను ప్రయోగించిన రీతినే మల్లాజహూరీ అనే ఒక కవి రచనలో ఒక ప్రయోగం కనబడింది. ఆ పద్యం తీసుకుని గురువుగారిదగ్గరకు పరుగెత్తాడు. తన ప్రయోగం సరియైనదే అని రుజువు చేశాడు. గాలిబ్ చూపిన ఉదాహరణకు గురువు ఆశ్చర్యపడ్డాడు. హృదయపూర్వకంగా ఉత్సాహపరిచాడు. ''నాయనా! దైవదత్తమైనది నీ కవితాశక్తి. ఎవరి మాటలనూ లెక్క చేయకుండా రచన సాగించు'' అన్నాడు.

గాలిబ్ ఎంత ప్రతిభావంతుడో అంత దురదృష్టవంతుడు. అయిదవ యేట తండ్రి గతించాడు. తొమ్మిదవయేట పినతండ్రి గతించాడు. ఇక ఇంటిపెద్ద ఎవరూ లేకపోగా అమ్మమ్మగారింటిలో పెరగవలసి వచ్చింది. తండ్రిలేని పిల్లవాడని అక్కడ అంతా గాలిబ్‌ను గారాబంగా పెంచారు. ఎట్టి కష్టాలూ లేకుండా స్వేచ్ఛగా పెరుగుతాడు గాలిబ్. అయినా అతనిలో కవితా రచన సహజసిద్ధంగా ఉప్పొంగి వచ్చింది.

పసితనంలో గాలిబ్ రాసిన కవిత ''మీర్ తఖీ'' అనే కవి విన్నాడు. ''మీర్ తఖీ'' అప్పటికి చాలా సుప్రసిద్ధ కవి. అతడన్నాడట—''ఈ అబ్బాయికి సరియైన ఉపాధ్యాయుడు దొరికి సరియైన దారిలో పెడితే గొప్పకవి అవుతాడు'' అని. కాని సరియైన ఉపాధ్యాయుడు లేకుండానే గాలిబ్ గొప్ప కవి అయినాడు. స్వయంకృషితోనే పాండిత్యం సంపాదించుకున్నాడు. తనను తాను దిద్దుకున్నాడు. తనను తాను నిర్మించుకున్నాడు. ఆ కాలంలో గురువువద్ద విద్యాభ్యాసం చేయనివానికి గౌరవం ఉండేదికాదు. కనుక తాను ''ముల్లా అబ్దుస్సమద్'' గారి వద్ద శిష్యత్వం నెరపినట్లు చెప్పుకున్నాడు. నిజానికి అతనివద్ద నేర్చుకుంది అంతంత మాత్రమే.

గాలిబ్ స్వతంత్ర ప్రవృత్తి గలవాడు. ఆలోచనలో దాని అభివ్యక్తీకరణలో, రచనలో అన్నిటిలో కొత్తదనాన్ని కోరేవాడు గాలిబ్. జనానికి విద్రోహం అనిపించినా, రూఢిగ్రస్త మార్గానికి భిన్నంగా తోచినా తాను లెక్కచేసేవాడు కాదు. పసితనాన అతను రాసిన ఒకపద్యం చూడండి :

> ''నాశమునగూడ సౌఖ్యమున్నది గ్రహింప,
> విడివడిన గోరు సుఖమును బడయుజేయు''

లోకంలో వినాశనంలో కూడా రుచి, సౌఖ్యం ఉన్నాయి. అది తెలుసుకోకుండా జనం వినాశనాన్ని ద్వేషిస్తారు. గోరూడిపోతే సుఖంగా వుంటుంది. గోరు ఊడడం వినాశనానికి సంకేతం. గోరుపోవడంవల్ల కలిగే హాయి వినాశంలోనూ హాయి ఉన్నది అనే సత్యాన్ని బోధిస్తున్నది అంటున్నాడు గాలిబ్. దుఃఖాల్లోకూడా రుచి వుందనే భావాన్ని [illegible]

టంతో పోల్చిచెప్పిన గాలిబ్ ఆలోచనారీతి కడు బాల్యంలోనే జనాన్ని చకితులను చేసింది.

“మృతియె లేకున్న దవిసేమి బ్రతుకులోనవళి?” అంటాడు మరోచోట. మృత్యువు సమీపిస్తుంది అని అనుకునే వణుకు ఈ జీవితం రుచిస్తుంది. ఇక మృత్యువులేదు అనుకుంటే రుచేలేదు జీవితంలో. మన చేతిలో ఉన్న ఒకానొక పదార్థాన్ని మరోగంటలో ఎవరో వచ్చి తీసుకుపోతారు, తప్పదు అని పించినపుడు ఆ గంటసేపు ఆ వస్తువు అమోఘం అనిపిస్తుంది కదా !

విచిత్రమైనభావాలు, విచిత్రమైన అభివ్యక్తీకరణరీతి గాలిబ్ ను ఉర్దూ సాహిత్యంలో ప్రత్యేకస్థానాన్ని చేకూర్చిపెట్టినవి. భావప్రధానమై, వ్యంగ్య స్ఫూరకమైన ఇతని రచన ఆనాటి సాహితీపరుల ఆలోచనారీతిలో కొత్త మార్పులను తీసుకువచ్చింది. గాలిబ్ ప్రత్యేకతావాది. అతనికంటే పూర్వులు పోయినమార్గం అతనికి అక్కరలేదు. తాను కొత్తదారి వేసుకుని దానిమీదే నడవాలి. ఈ ప్రత్యేకతావాదం అతని రచనలోనే కాదు, జీవితంలో అడుగడుగునా కనబడుతుంది. పదిమందిలో ఒకడుగా బ్రతకడం గాని, చావడంగాని ఇష్టంలేదు. ఈ ప్రత్యేకత ఒకచిన్న సంఘటన ఉదాహ రిస్తాను. గాలిబ్ చనిపోవడానికి ఏడెనిమిదిఏండ్లు ముందు అతను ఉన్న ఊళ్లో ఏదో అంటువ్యాధి—కలరావంటిది వ్యాపించింది. జనం విపరీతంగా చనిపోయి నారు. “అందరితోపాటు నేనూచస్తే నా ప్రత్యేకత ఏమీ వుండదుకనుక ఈ మహామారి తగ్గిపోయినతరువాత చావాలని ఇలాగే బ్రతికివున్నాను. లేకుంటే ఇంత వృద్ధాప్యంలో ఆ జబ్బు నన్ను వదిలేసిందంటే ఆశ్చర్యం కాదూ!” అంటాడు గాలిబ్

సంప్రదాయానికి భిన్నంగావెళ్లే గాలిబ్ ఆకాలపు చాలామంది విద్వాంసులనూ, విమర్శకులనూ కన్నెఱ్ఱ గలిగించాడు. కాని పాఠకులూ, సహృదయులూ గాలిబ్ రచనలలోని నూతనత్వాన్ని చవిచూచి అభినందించేవారు. గాలిబ్ రచన చదువుతుంటే మనం ఇదివరకెన్నడూ చూడని కొత్త లోకాలు సాక్షాత్కరిస్తాయి. మైదానాల్లో జీవితం వెళ్ళబుచ్చినవాడికి పర్వతాలమీద ప్రయాణంచేసిన అనుభూతి, నేలమీద ఉన్నవాడికి సముద్రాలమీద సంచారం చేసిన అనుభూతి కలుగుతాయి గాలిబ్ రచనలు చదివితే.

తనపూర్వులు నిర్మించిపెట్టిన రాజమార్గంమీద సుఖంగా ప్రయాణం చేయడంకాదు అతను కోరేది. తన మార్గం ఎంత చిన్నదైనాసరే తాను స్వతంత్రంగా నిర్మించుకుని దానిమీద వెళ్ళాలనేది అతని సిద్ధాంతం.

గాలిబ్ రచనలలోని విశిష్టతను, ప్రత్యేకతను అవగాహన చేసుకో టానికి అతని కొన్ని పద్యాలను ఉదాహరణగా పరిశీలిద్దాం.

''ప్రతిది సులభమ్ముగా సాధ్యపడదు లెమ్ము,
నరుడు నరుడౌట యెంతో దుష్కరమ్ముసుమ్ము''

మొదట చదవగానే ఈ పద్యం ఏదో సాధారణభావాన్ని వ్యక్తపరుస్తున్నట్టు అనిపిస్తుంది. కాని సునిశితంగా పరిశీలిస్తే ఇందులోని లోతైన భావం వ్యాఖ్యానానికి గిలిగింత పెడుతుంది. ఈ ప్రపంచంలో చాలా సులభంగా జరగవలసిన పనికూడా చాలా కష్టంమీద జరుగుతుంది. మనం సులభం అనుకుంటాం కాని అవి దుర్లభమవుతాయి కూడా. చూడండి! కడకు మనిషి, మనిషి కావడం కూడా ఎంత కష్టమైన పనో! మనిషి, మనిషి కావడం ఏంకష్టం? అనిపిస్తుంది. కాని ఈనాడు మనకు కనిపించే మనుష్యుల్లో ఎంతమంది నిజమైన మనుష్యులు? అంటే నిజంగా మానవత్వంకలవా రెందరు? దయాదాక్షిణ్యాలు, ప్రేమ, స్నేహం, పరోపకారబుద్ధి కలవారెందరు? అట్టి సద్గుణాలు కలవాడే మనిషి. అందరూ మనుషులా? గాలిబ్ ఈ పద్యంలోని రెండవపంక్తిలో ఇచ్చినది తార్కిక సాక్ష్యంగాదు. కవితాసాక్ష్యం. అతను చెబుతోంది తార్కిక సత్యంకాదు, కవితా సత్యం. మొదటిపంక్తిలో అతను ప్రతిపాదించిన సిద్ధాంతానికి రెండవ పంక్తిలో సాక్ష్యం ఇస్తున్నాడు.

మానవస్వభావాన్ని పరిశీలించడంలో గాలిబ్ దిట్ట. ఇంకోచోట అంటాడు:—

''ఎంతో ఉత్సాహపడుచు కష్టింతు నహర!
మృతియె లేకున్న రుచి యేది బ్రతుకులోన!

మృత్యువు సమీపిస్తున్నది. ఇంక ఎంతోకాలం మనం ఈప్రపంచంలో ఉండబోము అనే భావం మనస్సులో మెసలుతుంటే ఎంతో తొందర తొందరగా ఉత్సాహంగా లౌకిక సుఖాలను అనుభవించడానికి, వాటిని సాధించడానికి శ్రమించుతాం. కాని ఇక మృత్యువు రానే రాదనిపించినప్పుడు ఈ ఆరాటం, ఆతురత వుండవు. పైగా స్తబ్దత ఆవరిస్తుంది. మృతి అనేది లేనట్టైతే బ్రతుకులో రుచి లేదుకదా!

''హింసపడు మాకు బ్రతుక్కొండ మెంతొ ఇరుకు,
అందు గగనమ్మొక పిపీలి కాండ మంత.''

బాధపడుతున్నవానికి ప్రపంచం ఇంత విశాలంగా వున్నా చాలా ఇరుకుగా కనిపిస్తుంది. సంతోషంగలవాడికి ఇదే లోకం విశాలతరమై స్వర్గధామంలా వుంటుంది. ఒకే వస్తువు ఇద్దరికి రెండు రీతులుగా కనిపిస్తుంది. కారణం మనస్సు. ఇక్కడ గాలిబ్ తన బాధను బొమ్మగీసి చూపుతున్నాడు.

కాలి వియోగంవలనగానీ, మరి ఇతర దౌర్భాగ్యంవల్లగానీ హింసపడుతున్న తమకు ఈ అఖండ బ్రహ్మాండం ఎంతో ఇరుకుగా వుంది. ఎంత ఇరుకుగా వుందో మన హృదయానికి స్ఫురించడానికి ఒక ఉదాహరణ ఇస్తున్నాడు. విశాలమైన ఆకాశం చీమగ్రుడ్డుఅంత చిన్నగా కనపడుతున్నదట! అంత పెద్ద ఆకాశం చీమగ్రుడ్డంత చిన్నగా వుంటే ఇక బ్రహ్మాండం ఎంత ఇరుకుగా వుంటుందో ఊహించండి. ఆ ఇరుకుదనానికి కారణమైన ఆ దుఃఖం ఎంత తీవ్రమో భావించండి! ఇట్టి ఆలోచనారీతి అనన్య సామాన్యము. మొదటిపంక్తిలో ఒక సిద్ధాంతాన్ని ప్రతిపాదించడం రెండవ పంక్తిలో దాన్ని గుంజేసు సంబంధించిన దానికి చక్కని సామ్యాన్ని కూర్చడం గాలిబ్ ప్రత్యేకత.

> ఏమి వచియింతు దౌర్భాగ్య మింకేనన్న !
> చచ్చిపోవుదమన్నను చావు రాదు.

తన దౌర్భాగ్యం ఎంత ఘోరమైందో చెప్పడానికి "చచ్చిపోదామనుకున్నా చావు రావడం లేదు" అంటున్నాడు. చావాలని, చస్తే బాధలు పోతాయని చావడానికి సిద్ధపడ్డవానికి చావు రాకపోతే ఎంత దౌర్భాగ్యం! దౌర్భాగ్యాన్ని ఇంతకంటే స్పష్టంగా చెప్పడం అసాధ్యమే కదా!

> "నీటిచుక్క ముత్తెమౌట వర్జించెను
> కనులలోన నిలువగలిగె తాను."

నదిలోనే ఉండిపోతే నీటిచుక్క మహా అయితే ముత్యం అవుతుంది. అంతకంటే నదీజలానికి విశిష్టమైన రూపం మరొకటి రాదు. కాని నీటిచుక్క ముత్తెం కావడానికి ఇష్టపడక, ఆ పదవిని తిరస్కరిస్తే అది ఎవరి నయనాల లోని కన్నీటిచుక్కైనా కావచ్చు. కన్నులలో కన్నీటి చుక్కగా వెలిగి నయన సింహాసనం మీద ప్రతిష్ఠ పొందడం ముత్యం కావడంకన్న వేయిరెట్లు విలువైనది. ముత్యమే అయితే ఏకాంతంలోనో మాలగా వెలుగుతుంది. ఎవరి చెవులకో ఆభరణంగా శోభిస్తుంది. కాని కాంతిమయమై, అన్ని ఇంద్రియాలలోకూ ప్రధానమైన నయనంలో స్థానం సంపాదించుకోవడం సాధ్యపడుతుందా? కన్నీటిచుక్క ముత్యంకంటే కడు విలువైనది అని చెప్పడానికి ఈ పద్యం రాశాడు గాలిబ్. ముత్యం కావడంతో తృప్తిపడితే ఆ బిందువుకు ఈ పదవి లభించేది కాదుగదా! ఉత్తమ కల్పన ఇది.

> "ఈ యజాండమ్ములోన నశించు నన్ని,
> గాలిలో దీపముట్లుండెగాదె రవియు!"

మొదటిపంక్తిలో ఒక "స్టేట్‌మెంట్" చేస్తున్నాడు కవి. రెండవపంక్తిలో

ఆ "స్టేట్‌మెంట్" సత్యాన్ని ఋజువుచేసుకున్నాడు. రెండవపంక్తి వినేసరికి మన హృదయంలో గాలిబ్ సిద్ధాంతం ముద్ర వేసుకుంటుంది. నిజంగా ఈ బ్రహ్మాండంలో నశించని వస్తువేది? ప్రతిదీ నశిస్తుంది. సూర్య చంద్ర నక్షత్రగోళాలు తన కుటుంబంలో చేర్చుకొని జాజ్వల్యమానంగా వెలుగుతున్న ఆ సూర్యుడో? సూర్యుడుకూడా నశిస్తాడు. సూర్యుడు గాలిలో దీపంలాగా వున్నాడట! గాలిలో దీపాన్ని సూర్యునితో పోల్చడం ఎంతో బాగుంది. విశాలమైన మండలంలో సూర్యుడు దీపంలాగే ఉంటాడు. ఒక నాటికి ఆరిపోతాడు.

> "గాయపడిన నా గుండెను చూపు టేల?
> తరుణీకరమున కే దృష్టి తగులునట్లు"

ఇది వ్యంగ్యగర్భస్ఫోరకమైన పద్యం. తన గుండెకు బలమైన గాయం తగిలింది. జనులు ఆ గాయాన్ని లేదా గాయపడిన గుండెను చూస్తున్నారు. తన గాయపడిన గుండెను జనులు చూస్తే, గుండెను గాయపరచిన తరుణీ కరమునకు దృష్టి తగులుతుందని భయం. ఇందులో రెండర్థాలు స్ఫురిస్తాయి. ఒకటి— తన గుండెను అంతగా గాయపరచిన చేయి ఎంత కోమలమైనదై ఉండాలి. అలాంటి ప్రియాకరమునకు దృష్టి తగులుతుందేమో అని. రెండవది— అంత గాయం కలిగించిన ఆ చేయి ఎంత కఠినమైనది! అని.

> "నాకమును పారవేయుడీ నరకమందు
> అమృతమాశించు భక్తుల యాశ లుడుగ"

చాలామంది దైవభక్తులు స్వర్గంలో అమృతం లభించుతుందనే ఆశతో భగవంతుణ్ణి ధ్యానిస్తుంటారు. అసలు స్వర్గాన్ని తీసికెళ్ళి నరకంలో పారేస్తే ఇక అమృతం ప్రసక్తే లేదు. అప్పుడు అమృతాన్ని ఆశించే భక్తు లుండరు. నిష్కామంగా, నిస్స్వార్థంతో దేవుణ్ణి కొలిచే నిజమైన భక్తులు కొద్దిమందే అప్పుడు సాక్షాత్కరిస్తారు.

గాలిబ్ తన భావాలను వ్యక్తీకరించే పద్ధతి ఎలావుంటుందంటే, అతని పద్యం చదవగానే సరిగా అదేభావం మనమనస్సులో ఇదివరకే నిరాకారంగా ఉన్నట్టున్నా, సరీగా అదే భావాన్ని అతను వెలువరించినట్టున్నా అనిపిస్తుంది. మనం చెప్పదలచుకున్నదే అతను చెప్పినాడా అనిపిస్తుంది. అంటే అంత చక్కగా హృదయంలోకి చొచ్చుకుపోతుం దన్నమాట.

ఉపమానాలను గాలిబ్ కాళిదాసుతో పోలగలవాడు. ఇతరులు వాడిన ఉపసామగ్రిని అతడు వాడనేవాడడు. సరికొత్త ఉపమానాలను తాను సృష్టించుకుంటాడు.

"భ్రుకుటిక్రిందుగ నయనమ్ముపోల్కి—గాను
ఆలయముపంచలనె పానశాల వలయు."

కనుబొమ్మక్రింద కన్నుంటుంది. అది సహజం. అంత సహజంగా ఆలయమువద్ద పానశాల ఉండాలంటాడు. భ్రుకుటి చూడలేదు. కన్ను చూస్తుంది. ఆలయంలో కనిపించే దేమీ లేదు. పానశాల సమస్త లోకాలనూ కళ్లకు కట్టిస్తుంది. అయితే రెండూ విరుద్ధం. అయినా ఒక్కచోట ఉండవచ్చు. కనుబొమ క్రిందుగా కన్నులేదా? అలాగే. ఎంత చక్కని ఉపమానము!

"ప్రతికుసుమముకుళ మొప్పెక రక్తకణము
కోమలీరాగరంజితాంగుళికవోలె"

ప్రతిపూలమొగ్గా రక్తకణంలా కనిపిస్తున్నదట. ఎర్రగా కనబడుతున్న ప్రతి కుసుమముకుళం ప్రియురాలి రాగరంజితమైన వ్రేలిగలె వుందిట. పువ్వుమొగ్గను ఎరుపురంగద్దిన కోమలమైన అంగుళితో పోల్చినాడు.

గ్రీష్మమున వాన కురిసిన నూష్మ మెసగు,
సల్లె కన్నీటితో గుండె నగ్గి పెరిగె"

ఎండాకాలంలో వర్షం కురిస్తే భూమి చల్లపడడానికి బదులు ఆవిరులు లేచి మరీ ఉబ్బ ఎక్కువవుతుంది. అలాగే కన్నీళ్లవల్ల గుండెల్లోని చింతాగ్ని చల్లారదు సరిగదా ఇంకా ఎక్కువవుతుంది. కన్నీళ్లవలన మరీ పెరిగే చింతాగ్నిని గ్రీష్మకాలంలో వానకురియగా వెచ్చిన ఊష్మంతో పోల్చడం ఎంతో మనోహరంగా వుంది. కాళిదాసాదులుతప్ప అన్యులకింత చక్కని ఉపమ అందదు.

"దరులు నదినీరు కోరినకరణి, సాకి!
ఎంత గ్రోగింతు వంత వాంఛింతు మధువు"

సాకి అనగా మధువందించునది. ఆమెతో అంటున్నాడు—"నదిలో ఎంత నీరొచ్చినా ఇంకా కావాలనే అంటాయి గాని దరులు తృప్తిచెందవు. అలాగే నాకు నీవు ఎంత మధువును ఇచ్చితే అంతా పుచ్చుకుంటాను. చాలును అనను" అని.

"సహృదయునకు బయట సన్మానమబ్బును
శుక్తి విడిననాటి మౌక్తికముగ"

సహృదయుడైనవాడు ఇంటిలో కంటే బయటనే ఎక్కువ సన్మానం పొందుతాడు. తన దేశంలోకంటే ఇతర దేశంలో ఎక్కువ ఆదరం పొందు

కాదు. ముత్యపు చిప్పలో ముత్యం ఉంటే దాని విలువ ఏమీ లేదు. అది బయటపడి విపణిలో ప్రవేశిస్తే దాని విలువ తెలుస్తుంది.

''పూలు ముక్కోపి వారి ముఖాలవోలె
ఎఱ్ఱబడిపోవు, నంతలో నల్లియగును''

ముక్కోపులైనవాళ్ల ముఖాలు కోపంతో క్షణంలో ఎఱ్ఱబడిపోతాయి. మళ్ళీ అంతలో నల్లబారిపోతాయి. అలాగే పూలు అంతలో ఎఱ్ఱగా కనపడతాయి. అంతలో కాంతులుడిగి, వాడి వడలి వెలవెలబోతాయి. ముక్కోపుల ముఖాలతో పూలను పోల్చడం బాగాలేదూ!

''హృదయదీపమ్ము మలిగిపోయినదిగాన
పొగ వినీలాంబరము కట్టి పొగుల జొచ్చె.''

దీపం మలిగిపోగానే పొగ గుప్పున లేస్తుంది. భర్త గతించినా భార్య చంద్రకాంతరపు నీలిరంగు చీరలు కట్టుకున్నట్టు దీపం మలుగగా పొగ నల్లబట్టలు కట్టుకున్నదట.

''వ్రాయునపుడు సిరా గొలుక్కుపడినయట్లు
విరహనిశలు నా బ్రతుకున మరకలిడెను.''

రాసేప్పుడు చప్పున కలంలోనుంచి సిరా పడితే కాగితం వికారమైపోతుంది. అలాగే శుభ్రమైన బ్రతుకులో విరహ రాత్రులు మరకల్లా తగిలినాయి. మంచిరాత్రులు, మంచి అక్షరాలవలె జీవిత పత్రంమీద శోభను చేకూర్చుతవి. కాని అవి విరహరాత్రులైనప్పుడు సిరామరకలవలె వికారంగా ఏర్పడుతవి.

''నిప్పు నీళ్ళలో పడగానె చప్పుడగును
ఎదియు నశించునపుడు రోదించు గాదె!''

చుంయిమంటుంది నీళ్ళలో నిప్పు పడ్డప్పుడు. నీళ్ళలో నిప్పుపడడమంటే నిప్పు నశించడమే కదా! అలాగే బాధతో మానవుడు చనిపోతున్నప్పుడు శోక చేస్తాడు. నేనుకూడా అలాగే విరహవేదనతో నశిస్తున్నాను. కనుక ఏడుస్తున్నాను— అంటాడు గాలిబ్. నిప్పు నీళ్ళలో పడినప్పుడు అది అరిపోవుటవలన కలిగే శబ్దాన్ని, తాను నశించేప్పుడు వచ్చే దుఃఖాక్రందనతో పోల్చినాడు.

''వెలుగుచున్న దివ్వె మలిపివేసినయంత
కానిపించు నల్లనైన మచ్చ,

అక్లి పూర్తికాని అభిలాషముల మచ్చ
గుండెలోన కూరుచుండె నాకు.''

కొవ్వొత్తిని మధ్యలో ఆలిపితే ఆ వత్తిచుట్టూ నల్లగా మచ్చ కనపడుతుంది. అలాగే అభీష్టసిద్ధి జరుగకుండానే కోర్కెలు తెగిపోతే గుండెలో మచ్చ ఏర్పడి బాధిస్తూవుంటుంది.

''గగనమనెడు 'సాకి' కడ సౌఖ్యమధు వేది?
బోరగిలిన గిన్నె వోలె నుండె.''

మానవుల జీవిత చక్రాన్ని నడిపే నవగ్రహాలు ఆకాశంలో ఉంటాయి. కనుక ఆకాశం అందరి అదృష్టాలకూ కర్త. అలాంటి ఆకాశాన్ని మధువందించే సాకీతో పోల్చినాడు. అయితే ఈ ఆకాశాలు, గ్రహపంక్తి తనవద్ద సౌఖ్యమును ఇవ్వజాలుట లేదు, అంటే ఈ సాకీ వద్ద మధువు లేదు. ఆకాశం బోరగిలిన గిన్నెలా వుంది. అందులో మధువు లేదు. ఆకాశం బోర్లవేసిన గిన్నెలా కనపడుతుంది. పరికించి చూడండి!

గాలిబ్ ఉపయోగించే రూపకాలు, సంకేతాలు విచిత్రంగా వుంటాయి:

''మెరుపొకటి వచ్చి కనులలో మెరిసిపోయె
కొంత మాటాడగా దప్పిగొంటి నేను''

ప్రియురాలు మెరుపు మెరిసినట్లు వచ్చింది, పోయింది. అంతమాత్రాన ఏమి తృప్తి! ఆమెతో కాస్త మాట్లాడాలనే తృష్ణ తీరనైనా లేదుకదా!

''వానచినుకుల మ్రింగగా వాగులోని
ప్రతితరంగము మొసలియై వాయి విచ్చె,
శుక్తిలో జేరి చినుకులు మౌక్తికమ్ము
లగుట కెన్నొ యాటంకము లావహించు.''

మానవుడు పూర్ణత్వాన్ని పొందడానికి ఎన్నో ఆటంకాలను ఎదుర్కోవాలి. ముత్యం కావడానికి పైనుంచి జారిన వానచినుకును ప్రతితరంగం మొసలిగా మ్రింగజూస్తుంది. శుక్తిలోకి వెళ్ళలేకపోతే అది వృథా అయినట్లేకదా!

''గ్రంథి పడనినాడు కలవయ్యె నఖములు
గ్రంథిపడెను నేడు, కలదె నఖము?''

దారానికి చిక్కుముడి పడితే గోటితో విప్పుతాం. అయితే ఇందులో చూడ

[illegible] గోళ్ళు గ్రంథులు లేనివిగా వున్నాయి. కాని తీరా గ్రంథి విడివడినాడు గోళ్ళు లేవు. అంటే బాధం— కష్టాలు ఆవరించనినాడు వాటిని ఎదిరించే శక్తి వుండేది. ఇప్పుడు కష్టాలు దాపురించినవి. ఎదిరించే శక్తి పోయింది.

గాలిబ్ రచనలోని మరో విశిష్టత ఏమిటంటే ఎంత గంభీరమైన అర్థాన్ని బోధించేటప్పుడుకూడా మనసు వశీకరించే సౌందర్యవిన్యాసంలో పొదిగి అందిస్తాడు.

“నడుము బిగియించుకొంటివి నన్ను చంపగా,
నాకు తెలియులే నీ కెంత నడుము గలదో!”

తనను చంపడానికి నడుము బిగించి వస్తున్నది ప్రియురాలు. దాని ఆమెకు ఎంత నడుముందో తనకు తెలుసట! ఆ సన్నని నిర్లక్ష్యాన్ని గమనించేటంత సన్నని నడుము గల నీవు నడుమేం బిగిస్తావులే అంటాడు ప్రేమికుడు.

“బాధలో నాకు రుచి కనుపట్టగాని
చాన నన్ను బాధించుట మానుకొనియె.”

ప్రియురాలు తనను నానాబాధలూ పెడుతుండేది. 'పెనగి లేనగ వేటు తిరుగుతున్నది' అన్నట్లు బాధలు అనుభవించీ అనుభవించీ వాటిలోనే రుచి లభించింది. బాధలో తనకు రుచి కలుగుతోందని ఆమెకు తెలియగానే బాధించడం మానుకుందట. అంటే బాధలలోని రుచినైనా అనుభవించనీకుండా చేసి మళ్ళీ బాధిస్తున్నది.

“ఎంత తీయని పెదవులే ఇంతి! నీవి?
తిట్టుచున్నప్పుడునూ గూడ తీపి కురియు.”

నవ్వు తెప్పించే పద్యమే. కాని అందులో వేదన నిండుగా వుంది. ఆమె తిట్లలో తీయదనాన్ని వెతుక్కొంటున్న దౌర్భాగ్యుని దీనస్థితి స్ఫురించుతుంది.

“ప్రణయనీరాగరంజిత పదయుగమ్ము
ముద్దుగొను కోర్కె తీరకపోయెగనుక
ప్రియ సమాధి సమీపధరిత్రినిండ
చిక్క-చిక్కగా మైదాకుచెట్లు పెరిగె.”

ప్రియురాలు రోజూ కాళ్ళకు మైదాకు పెట్టుకునేది. ఆ మైదాకు రంగుతో కాళ్ళు ఎఱ్ఱగా వుండేవి. అలాంటి కాళ్ళను ముద్దుపెట్టుకునే భాగ్యం అబ్బకుండానే అతడు చనిపోయినాడు. కోర్కెలు తీరకుండా చనిపోయినవాళ్ళకి

ఆ కోరికలు ఆకారం ధరించివచ్చి నిశాచాలై వెంటబడతా యంటారు. ఇక్కడ ఆమె రాగరంజిత పాదాలను ఎఱుపురద్దిన మెహదీచెట్టు కాటుగా అతని సమాధిచుట్టూ పెరిగి, అతని అసంపూర్ణ వాంఛితాలను తెలుపుతున్నాయట! ఇంత భీభాకరమైన భావం వున్నా ఇందులోనూ హాస్యం చొప్పించినాడు గాలిబు.

> ''కలను కానుపించె పలికె 'వత్తు'నటంచు
> బ్రతుకునెల్ల నిద్రపట్టలేదు.''

ఒకనాడు ఎన్నడో స్వప్నంలో ప్రియురాలు కనపడి వస్తానన్నదట. ఏక్షణాన వస్తుందో అని జీవితమంతా నిద్రపోకుండా వేచివున్నాడట! నవ్వు తెప్పించే ఈశంకల్లో ఎంతో వేదన వుంది. జీవితాంతం ఆమెకై నిరీక్షిస్తూ నిద్రపోని ప్రియుని బాధ వుంది.

> ''ఏల కాళ్ళు నొచ్చె బాలామణికి? రాత్రి
> ఎవని స్వప్నసీమ కేగివచ్చె?''

ఆమెను కాళ్లు నొప్పులుగా వున్నాయని తెలిసింది. వస్తే ఎవరింటికీ వెళ్ళదు. ఎవరినీ అనుగ్రహించదు. అలాంటిమనిషి ఎవరి స్వప్నంలోకైనా వెళ్ళివచ్చి వుంటుంది. అందుకే కాళ్ళు నొచ్చినవై అని హాస్యం చేస్తున్నాడు గాలిబ్. తన ఇంటికి ఒక్కసారైనా రాలే దామె. ఎవరింటికి వెళ్లలేదు. కాని తనవలెనే ఎందరెందరినో స్వప్నంలో కనిపించి బాధిస్తున్నది. ఇష్టురాలైన స్త్రీ అలభ్యం కానప్పుడు స్వప్నంలో ఆమె తనవద్దకు వచ్చినట్టు కనిపిస్తుంది.

> ''పానశాలయు లేని దేశైన నేమి!
> బడి, మసీదు, సత్రమున్న, సర్వము నొకటు''

కావలసింది పానశాల. అది లేనప్పుడు బడి, మసీదు, సత్రము—ఇవి ఎంత విశిష్టమైనవైనా తనకు అన్నీ ఒకటేనట!

గాలిబ్ వివిధవిషయాలను గూర్చి రచన సాగించినాడు. రసార్ద్రమైన ఆయనకవిత ఏవిషయం తీసుకొని రాసినా రమ్యంగా వుంటుంది. శృంగార పరమైన ఆయనరచనలు ఇనుమిక్కిలిగా ఆనందాన్ని కలిగిస్తవి. ''శృంగార ఏవ మధురః పరప్రహ్లాదనో రసః'' అన్న 'ధ్వన్యాలోకసూక్తి గాలిబ్ రచనకు అన్వర్థకము. శృంగారంలోనూ విప్రలంభశృంగారాన్ని ఆశ్రయించిన గాలిబ్ రచనలలో మధుర వేదన అడుగడుగునా కనిపిస్తుంది. విప్రలంభ శృంగారరస భరితములైన ఆయన పద్యాలకు భగవత్పరమైన అర్థం చెప్పడానికి కొందరు ప్రయత్నిస్తారు. కాని ఈనాడు భాషా విమర్శకులు ఆ వాదాన్ని అంగీకరించ

లేదు. అక్కడక్కడ భగవత్ పరమైనవి లేకపోలేదు గాని, అక్కడవి నిజంగా ప్రేయసీ పరమైనవనుటలో సందేహంలేదు.

తనను వరియించని ప్రేయసికై విరహవివశుడైన ప్రియుడు అనుభవించు వేదన గాలిబ్ గజళ్ళలో పరిపుష్టంగా కనిపిస్తుంది.

"అన్ని రోగములకు నౌషధం బుండియును
ప్రణయరోగమునకు కనము మందు"

మానవుని హృదయంలో వ్రణం ఏర్పడితే అది హృదయాన్ని కలిచివేస్తుంది. దానికి మందులేదు. ఇతర రోగాలకు మందుందిగాని వలపువేదలకు మందేటికి తొలివలపు రుచిగానే వుంటుంది. మనస్సు పులకిస్తుంది. తీయదనం స్ఫురిస్తుంది. ఒంటరితనపు జబ్బుకు మందు లభించినట్లవుతుంది. కాని క్రమంగా కలతే వలవంతగా పరిణమిస్తుంది.

"వలపువలన బ్రతుకు బహురుచ్యమైనది,
ఎడద తీయదనము బడయసాగె,
బాధ కౌషధమ్ము బడసియు డొందంబు
మందులేని బాధ నందె మరల"

చిరకాలం కోరించి ఒకనాడు అదృష్టవశాన ప్రియుణ్ణి కనికరించిన ప్రియురాలు అతడు తన ఇంటిలోకి రావడానికి అనుమతించిందట. ఇన్నాళ్ళకైనా ఆమె కనికరించిందని సంతోషించి ప్రియుడు తనపక్క చుట్ట తెచ్చుకుని ఆమె ఇంట్లో పరుచుకున్నాడు. అంతలో ఆమెకు మళ్ళీ కోపం వచ్చింది. వెళ్ళి పొమ్మన్నదట. ఈపద్యం చిత్తగించండి :—

"ఇంట నుండంగ ననుమతి నిచ్చి తీవు
చుట్టియుండిన నా "ప్రక్క" వట్టి విచ్చి
పఱచితినొ లేదొ శయనించుకొఱకు నేను,
అంతలో "వద్దు, వద్దు పో" మ్మందువేమి ?"

పడక పరచుకునేలోగా మనసుమారిన చంచలురాలైన ప్రియురాలి మనస్థితిని ఎంతో చక్కగా చెప్పినాడు.

"ఎంతకని వ్రాతు నా గుండెవంత? నింక
ఆమెకే చూపెదను రక్తిలాంగుళులను."

తన గుండెబాధను ఎన్ని వ్రాసినా పూర్తిగా వ్యక్తపరచలేకుండా ఉన్నాడు ప్రియుడు. తన బాధనంతా వ్రాసి ఆమెకు పంపితే తగిన తనను కరుణిస్తుందని అతని భావం. కాని ఎంత వ్రాసినా తన బాధ పూర్తిగా ఇమడదు. వ్రాసి వ్రాసి కొత్తగులు వ్రక్కలైన్న వ్రేళ్ళను ఆమెకు చూపిస్తే తన హృదయంలోని బాధ పూర్తిగా ఆమెకు తెలుస్తుంది. కనుక రాసినదంతా చూసినదానికంటే కత్తి గాయపడిన వ్రేళ్ళను చూపితే ఆమెకు తన బాధ పూర్తిగా అర్థమౌతుంది అంటాడు గాలిబ్.

> ''నేను మరణింపక నా మోము చింతింపగా డగ,
> నెంతో తొందరగా కరుణించె నన్ను!''

విరహవేదన భరింపలేక తాను చనిపోయినాడు. అప్పుడు ఆమె అతనికోసం చింతించసాగినది. ఈ కనికరం ఎంత తొందరగా కలిగింది? అంటే, ఇంత ఆలస్యంగానా తనను ఆమె కనికరించుట!

> ''నా యెడద చీల్చి రక్తమండలము చేసె,
> నేను వేదనతో మరణించినాడ,
> అపుడు గోళ్ళకు నిరుపురు గట్టు కొక్క-
> నెంట తాను గోరంటాకు పెట్టుకున్న!

ప్రియురాలు తనను బాగా బాధించింది. గోళ్లతో గుండెను చీల్చి రక్తమయం చేసింది. గుండె చించడంవల్ల ఆ బాధ భరించలేక తాను చనిపోయినాడు. తాను బ్రతికిఉన్నప్పుడు తన హృదయరుధిరంతో ఆమెగోళ్లు ఎఱ్ఱబడుతుండేవి. ఇప్పుడు తాను చనిపోయినాడు. ఇక తన గోళ్లను ఎఱ్ఱపరచుకోడానికి పాపం! గోరంటాకును ఆశ్రయించవలసిన దౌర్భాగ్యం కలిగింది. తనను అంతగా బాధించి చచ్చేఅంత పని చేయకపోతే తన రుధిరంతో ఆమె గోళ్లు ఎఱ్ఱబారుతూ ఉండేవికదా! తాను బ్రతికిఉంటే తన రుధిరంతో ఆమెకు సేవ చేయగలిగేవాడు. కాని చనిపోయినాడు. ఇప్పుడామెగోళ్ళు మైదాకుమీద ఆధారపడవలసిన కర్మపట్టెనే అని వగచుచున్నాడు ప్రియుడు. ఇందులో ప్రియుని ప్రేమ, ప్రియురాలి కాఠిన్యము అభివ్యక్తం అవుతున్నవి.

> ''ఏల నన్ను మరచె నెఱుగబోయితి, నామె
> వలపుచూపు చూచె భస్మమైతి.''

ఆమెకోసం తాను ఎంతగానో వగచుచున్నాడు. కాని ఆమె తనను మరచినది. ఇంత కాఠిన్యమేల? తెలుసుకోవలెనని కోరంగా ఆమెయింటికి చరచరా వెళ్ళినాడు. అది గ్రహించి ఆమె ఒక్క వలపుక్రీగంటిచూపు చూచింది. ఆ

చూపుతో అతని కోపం నశించడమేగాక అతను భస్మమైపోయినాడు. అనగా ఆమెను ఏమీ అనలేక నిర్వికారిపోయినాడు అని భావం.

ప్రేయసిపై తనకు గల అనురాగాన్ని చెబుతున్నాడు :—

"ఎచట నీపదాంకములు నిలిచెనో, ఎచట
అడవినైనను నందనవనమ్ము లోచు,"

ఆమె నడచిపోయినట్టి కాలిగురుతులు కనిపిస్తాయి, ఆ చోటు ఎడారి అయినా నందనవనంలో వుండగలిగేలా కనపడుతుంది. ఆమె కాలిగురుతులు గూర్చి అతని కింత సంతోషం అన్నమాట.

ప్రియావిరహాగ్ని జనితమైన హృదయానికి కలిగిన శోకాన్ని చెబుతున్నాడు :—

"సత్రమున నగ్ని శిఖ భద్రపరచవచ్చు
హృదయమున దుఃఖవహ్ని భరింప లేను."

కాగితంలో నిప్పును దాచినా దాచవచ్చునట గాని దుఃఖాగ్నిని హృదయంలో దాచడం కష్టసాధ్యంగా వుందట!

"వత్తువని రాక నాయింటికి వాకిటికిని
నన్ను కాపలాగా నిల్పినా వదేమి?"

వస్తా నన్నది ప్రియురాలు. నిజమే అనుకొని సాయంకాలం నుంచి వాకిట్లో నిలుచుని ఉన్నాడు. ఎంతకూ రాదు. ఆమె కోసం తన వాకిట్లో స్తంభంలా నిలుచుని ఉండడం "తన యింటికి తనే ఆమె కాపలాగా ఉంచినట్టుంది" అంటాడు గాలిబ్.

తన సంపూర్ణానురాగాన్ని, ఆమె నిర్లక్ష్యాన్ని ఎంతో చక్కగా చెప్పిన పద్యం :—

"ఆమెపాదతీర్థ మానగోరితిగాని
కాళ్లు నేలమీద కడిగె నామె"

ఆమెవలపులో ఎంత మగ్నమైనాడంటే, ఆమె పాదాలు కడిగి ఆ తీర్థం పుచ్చుకోవా లనుకున్నాడు. ఒక పళ్లెరం తెచ్చాడు. కాళ్ళు ఆపళ్లెరంలో కడుక్కో మని ప్రార్థించాడు. కాని ఆమె ఎంతకఠినురాలంటే తన పాదతీర్థంకూడా అతనికి అందకుండాచేసింది కాళ్ళు నేలమీద కడుక్కుని. కాళ్ళు నేలమీద

కదుపుకుంటే సిక్కు నేలలో ఇంకిపోతాయి. లేదా గచ్చు నేలైతే అంతటా వ్యాపిస్తాయి. ముత్యం మీద ప్రియుడికి పుష్పాలో దానికి చేతికి అందవు.

ఆవేదనాతిశయాన్ని చెప్పే మరో పద్యం :—

''శస్త్రవైద్యు కత్తిసాగెను రక్తాశ్రు
గణము లొలికె, నీవు కరుగ లేవొ!''

విరహంబాధవలన గుండెలో గాయమేర్పడింది. ఆ గాయాన్ని బాగు చేయడానికి శస్త్రచికిత్స జరిగింది. అప్పుడు కత్తిపోటం అతని గుండెగాయాన్ని చూచి సొంతకన్నీరు కార్చిందట! కాని ప్రియురాలు మాత్రం కనికరించలేదు. కత్తి గుండెను కోస్తున్నప్పుడు గుండెలోని రక్తం కత్తికి అంటడాన్ని కత్తి కన్నీటి కన్నీరు కార్చడంగా ఉత్ప్రేక్షించాడు గాలిబ్.

ఇట్టిదే మరో పద్యం :—

''నాదు గుండెగాయము కుట్టు సూదికంట
(రసు)జలధార దారమై అవతరించె''

హృదయగాయాన్ని కరగించే పద్యం ఇది. తన గుండెలో పెద్ద గాయం పడింది. గాయాన్ని కుట్టకపోతే ఇంకా పెద్దగా వ్యాప్యం పూరిస్తుంది. అయితే గుండె గాయాన్ని కుట్టే సూదిలో తన కన్నీరే దారమై అవతరించిందట.

ప్రియురాలి తిరస్కారభావంవలన ఏర్పడిన వేదన ఎంత భయంకరమైనదో చెబుతున్నాడు.

''వెలది! నీ ప్రణయాకృతి గొలుతునేని
ప్రళయభీభత్సమే ఒక నిముసపు చిన్న.''

ప్రణయాకృతిగ్నుతున ప్రియురాలి ప్రక్కన అనుభవిస్తే ప్రళయ భీభత్సాన్ని నిలబెట్టి కొలిస్తే ప్రళయం ఒక్క నిముషం తక్కువే వుండదట ఎక్కువో ఆమెకన్న. ఆమె వల్ల తనకు కలిగిన బాధ ప్రళయంవల్ల కలిగే బాధకన్న ఒక్క నిముషం ఎక్కువే అన్నమాట! విచిత్రమైన కల్పన!

ఆమె తనను పెట్టే హింస తగదని చెబుతున్నాడు :—

''ప్రేమభిక్షుకునిన్ హింసపెట్టు టరయ
ప్రణయ సౌందర్యరాజ్ఞికి పాడిగాదు.''

విశ్వగాడు, ఇచ్చి ఏడ్చినా అడుగుతే రాబట్టు కేవలం ఇస్తారు. విశ్వగాడ్జి

హింసపెట్టరు. ''నీవు సౌందర్యరాశివి. నేను ప్రేమ భిక్షుకుణ్ణి. నన్ను హింసించడం న్యాయంకాదు'' అంటున్నాడు.

తన ప్రేయసి సౌందర్యాన్ని చెబుతున్నాడు :—

''నీ వెలుగుచేత సూర్యుడు నింగి మెరయును
లేనిచో సూర్యు డొక బిచ్చగాని కరము.''

ప్రియురాలి కాంతివలన సూర్యుడు వెలుగుతున్నాడు. అంతేకాని అతనికి సహజమైన కాంతి లేదు. తన వెలుగును ఆమె సూర్యునికి ప్రసాదించకుంటే సూర్యుడు బిచ్చగాని చేయిలాగా రిక్తమైపోతాడట. అంత కాంతిమంతురాలు ఆమె.

తన విరహబాధను చెబుతున్నాడు :—

''మునుపు పువ్వులతోటలున్నచో మురిసిపోతి,
పూలవాసన నూపిరిపోవు నేడు''

ఇదివరకు పూలతోటలంటే ఎంతో మురిసిపోయేవాడట. కాని ఇప్పుడు పూల వాసన తగిలితే ఊపిరిపోయేట్టుంది. అనగా పూలవాసన ప్రేయసిని మాటిమాటికి తలపించి తన వేదనను మరింత పెంచి ప్రాణంపోగొట్టే పని చేస్తున్నది.

''ఆమె రానుందని వార్త యుండె నిన్నట,
నాకు నేడింట చాపైన లేకపోయె.''

ఇన్నాళ్లకు ఆమె తన ఇంటికి రానున్నట్టు వార్త తెలిసింది. ఆమెను కూర్చో పెడదామంటే చాపచింపైనా ఇంట్లో లేదు. ఆమెకోసం పిచ్చివాడై సర్వస్వం పోగొట్టుకున్నాడని భావం.

''మృత్యువే తెంచినపు డామె లేఖ వచ్చె
చదువకయె వక్షమున నుంచి చచ్చినాను.''

తీరా మృత్యువు సమీపించినప్పుడు—ఇన్నాళ్లకు—ఆమెవద్దనుంచి లేఖ వచ్చింది. చదివే శక్తి లేదు. వక్షంమీద పెట్టుకుని, చదవకుండానే, చనిపోయినాడు. వ్రాయక వ్రాయక ఇన్నాళ్ళకు వ్రాసింది ఆమె. ఆ లేఖలో ఏముందో చదువు కునే భాగ్యమైనా కలుగలేదు.

''దుఃఖవిషము నా ప్రాణాలు తోడివేసె
నీవు నను చంపితి వటంచు నింద లేల!''

దుఃఖంతో తాను చనిపోయినాడు. లోకమంతా, తనను చంపింది ఆమే, అని ఆమెను నిందిస్తున్నారు. "నిన్ను నిందించడం దేనికి? నన్ను చంపింది నీవు కాదే, పాపం! నా దుఃఖమే నన్ను చంపింది. లోకం నిన్ను నిందిస్తుందేమిటి?" అంటున్నాడు ప్రేయసితో. "నీ వల్లనే నేను దుఃఖపడి వచ్చినాను" అనే అర్థాన్ని ధ్వనిగా అందిస్తున్నాడు కవి. చక్కని వ్యంగ్యప్రధాన కవిత.

> "అన్ని బంధాల విదలించినట్టి యెడద
> కురుల ఉరులందునన్ చిక్కుకొనెను, చెలియ!"

అన్ని బంధాలను విదిలించుకున్న తన హృదయం, తన ప్రేయసి కురులనుండి మాత్రం తప్పించుకోలేక వాటిలో చిక్కుకొన్నదట!

ఇన్ని బాధలు అనుభవిస్తున్నా ప్రాణాన్ని వదలుకోలేడు:

> "జ్వాలయే దీపమునకు సర్వస్వమట్లు
> ప్రణయమే జీవితంపు సర్వస్వమయ్యె."

తనలో దగులారయనున్న వేదనను చెబుతున్నాడు:

> "నన్ను కవ్వించవలెను, నా కన్నులందు
> అశ్రునిర్ఝరంగ్రామరుత్ సమూహములు కలవు."

తన కన్నులలో కన్నీటితుఫాను లున్నవట!

> "వత్తువని మాట నిచ్చి నా వలపురాణి
> ఎదురుచూసెద, రాకపోయినను గాని"

వస్తానని మాట ఇచ్చింది. రాదని తనకు తెలుసు. అయినా ఎదురుచూస్తాడట. దానిలోనైనా కొంత తృప్తి లభిస్తుందేమో!

> "ప్రణయమున చావుబ్రతుకు, సర్వమ్ము నొకటె,
> ఎవరికై చావగలనో, జీవింతు నూహ"

ప్రణయంలో చావుబ్రతుకులు రెండూ ఒకటే. ఒకటి ప్రియమూ కాదు, ఒకటి అప్రియము కాదు. కాని నీ కోసం చనిపోగలను, నీ కోసం బ్రతుకగలను కూడా.

> "నీదు కనుచూపు కత్తిగానె యెడద
> చొచ్చినపుడు మిత్రమునోలె జూచికొందు"

ఆవిడ చూపు కత్తిలాగ గుండెలో గుచ్చుకున్నది. హృదయంలో ప్రవేశించిన వానిని మిత్రునిగానే చూడవలెను గనుక కత్తినైనా మిత్రునిగానే చూస్తుంటాను. నీ చూపు నా గుండెలో దిగి బాధిస్తున్నది. అయినా ఆ బాధను ఇష్టంగా స్వీకరిస్తాను.

ఇంచుమించు ఇలాంటి భావమే మరికొంత అందంగా ఈ క్రిందిపద్యంలో చెప్పినాడు గాలిబ్

''ఎడదలోనుండి వెడలిన, వెడలకున్న
క్రోలు నీబాణమునకీతాగ్రమ్మ ప్రియము''

ప్రియురాలు విడిచిన బాణం గుండెలో గుచ్చుకుంది. అయితే వెలికి తీయరాకుండా వుంది. తీయవచ్చినా, తీయరాకున్నా గుండెలో గ్రుచ్చుకున్న నీబాణం నాకు చాలా ప్రియమైనది అంటున్నాడు. బాణం మనగా ఆమె చూపే కావచ్చును, లేదా ఆమె వలపే కావచ్చును. బాధించేదే అయినా అది తన హృదయంలో గ్రుచ్చుకున్నది గనుక తనకు ఆ బాణపు వాడిమొనక్కు ప్రియమట!

''ఊహాలోనున్న ఆమెకై ఉబ్బిపోగా
మధువు సూహించి పాడెడి మధుపమట్లు.''

ఆమె ఇంకా తనకు లభింపనేలేదు. అప్పుడే ఆమెకోసం ఉబ్బిపోతున్నాడు. తేనె ఇంకా గ్రోలకుండానే కేవలం తలపుతో పాటపాడే మధుపంలా వుంది ప్రియుని పరిస్థితి.

నిజానికి, మధుపానం చేసినతరువాత ఆ నిండుమత్తులో మధుపం పాడలేకపోవచ్చు, అనుభవించినతరువాత మధువుపై ఆసక్తి తగ్గనూవచ్చు. కనుక మధువుకై ఆరాటపడుతున్నప్పటి మధురానుభూతి తరువాత కలుగదు. ప్రేయసిరాకకై నిరీక్షించడంలో కలిగే అనుభూతి ప్రియాసంయోగానంతరం తరువాత సన్నగిల్లడం సహజం. కోర్కెలు ఫలించకపోవడమే మేలేమో!

''వెతల కుందెడివాడు నవ్వీన వినాన,
పైన సంతోషమును, లోన బాధ నాకు''

తానెప్పుడైనా సంతోషంగా కనబడ్డా అది పైపై నవ్వే గాని లోనమాత్రం బాధే.

"బాధ భరియింపలేక బాష్పజల మోడ్చి
దాన తానమాడితి, పవిత్రతను గంటి"

గుండెలో బాధ తగ్గాలంటే కన్నీరు కార్చాలి. అప్పుడు గాని బరువు తగ్గినట్లౌతుంది. ఆ కన్నీళ్ళలో స్నానం చేస్తే పాపాలు ప్రక్షాళితమౌతాయి. పవిత్రత యేర్పడుతుంది.

"ఆననము చూపకుండిన మానెగాని
ముసుగు తీసి కుపిత నేత్రములనె చూపు"

నీ అందమైన ముఖాన్ని చూపడం ఇష్టం లేకపోతే, నీ కోప సంభరిత నేత్రాలనైనా చూపించు. ప్రసన్నవదనంతో కనపడకుంటే పోనీ. కోపంతో నావైపు చూచినా చాలు. ఆ కోపం తొణికిసలాడే కన్నులైనా ఆ ముసుగు తొలగించి చూపు!

"ఎంత దుష్టురాలవే! నిరాశాదేవి!
హృదయ రాత్రినె మురపించజాలు."

ఇక ఆమె లభించదనే నిరాశ బలంగా నాటుకుంటే ఆమెను క్రమంగా మరచగలుగుతాడు. కాని ఆమెను మరచడం ఇష్టంలేదు. మరపు కలిగించడానికి ప్రయత్నించే నిరాశాదేవిని నిందిస్తున్నాడు. ఆ ప్రేమ నిరాశ కలిగినా ఆమెను మరవడం ఇష్టంలేదు తనకు.

"ఆమె కోపన; నాకథ ఆసక్తదీర్ఘ,
నస్త్రి వినిపింప సందేశహారుడె జడిసెను."

నా సంగతేమో ఆమెకు కోపం. ఇక తన వేదనాకథ సుదీర్ఘం. అలాంటి కథను ఆమెకు వినిపించమని సందేశహారుణ్ణి పంపితే వాడికే భయం కలుగుతున్నది. ఆమె ఏమంటుందోనని అసలు వింటుందోనని అసలే తోచదు.

"కరుణ గలిగియు తన పూర్వసరణి దలచి
సిగ్గుతో తాను వెనుకకు తగ్గవచ్చు."

పూర్వం బహుకఠినంగా ప్రవర్తించింది ఆమె. కాని ప్రియుని దీనావస్థ చూచి కరుణ కలిగింది ఆమెకు. అయినా పూర్వం కఠినంగా ప్రవర్తించేది ఇప్పుడు మారితే లోకం ఏమనుకుంటుందో అని సిగ్గుపడి తన కారుణ్యాన్ని ప్రదర్శించడానికి వెనుకాడుతున్నది. కరుణ కలిగినా కాఠిన్యమే ప్రదర్శిస్తున్నదని భావం.

"దుఃఖవిష మింక గళమునే దూర లేదు
నరములన్ చేరినప్పు డెంత నరకమగునో!"

ఇంకా సరీగా గొంతులోకి చేరలేదు దుఃఖమనే విషం, అప్పుడే ఇంత బాధగా వుంది, ఇక అది డొక్కల్లోకి వెళ్లి జీర్ణించి రక్తంలో కలిసి రక్తనాళాలలో ప్రవహిస్తే ఎంత నరకంగా వుంటుందో?

"ఇంతి దారికి వచ్చెడిదేమొ తుదకు,
నీవు తొందర పడి మరణించినావు."

తనతో తానే అనుకొంటున్నాడు. నీవు బాధ భరించలేక తొందరపడి చని పోయినావుగాని బ్రతికేవుంటే మరికొన్నాళ్లకైనా ఆమె దారికి వచ్చి నిన్ను కనికరించేదేమో! ఎంత బాధనైనా మరికొన్నాళ్ళు బ్రతుకవలసివుండెది. ఆమె దారికివచ్చి నిన్ను ఆదరించేదేమో!

"ఇంత దుఃఖము సైప నా కేక హృదయ
మేల? ఒకపది ఇవ్వవైతేమి? దేవ!"

బాధ భరించవలసింది హృదయం. అయితే వున్నది ఒక్కటే హృదయము. బాధ చాలారెట్లు ఎక్కువైపోయింది. ఇంత బాధను భరించే శక్తి ఆ ఒక్క హృదయానికి లేదు. కనుక దైవమా! ఒక్క హృదయం ఎందుకిచ్చావు? ఏ పదిహృదయాలో ఇవ్వక పోయినావా? దుఃఖాన్ని భరించగలగడంలో అవి తోడ్పడేవి. దీన్ని పట్టి అతని వేదన ఎంతో అంచనా వేసుకోవచ్చు.

"నను వదలి పోగవలె నేగ నాడునీడ
గుండెలో అగ్గి గలవాని గోడు నేది?"

తాను సుఖపడి ఇతరులను సుఖపెట్టే వానికడ్డ ఎవరైనా ఉండడానికి ఇష్టపడతారు. కాని ఇతను గుండెలో అగ్గికలవాడు కనుక నీడకూడా ఇతన్ని విడిచి వెళ్ళిపోయింది. ఇప్పుడు మరీ ఒంటరివాడైనాడు. తనను నీడ వదలిపోవడాన్ని నిప్పులోనుంచి పొగ పైకిలేచిపోవుటతో ఉపమింపజేసినాడు. కడు చక్కని పోలిక.

"తరుణిదీర్ఘ కేశములు సౌందర్యఘనులు
వెలసినవి నేడు నన్నురి పెట్టుకొనుటకు."

ఆమె పొడవైన వెంట్రుకలు అందాలకు నిలయాలు. కాని అవి తనకు సౌఖ్యము నీయడానికి బదులు ఇప్పుడు ఉరి పోస్తున్నవి. అనగా ఆమె అనుగ్రహించు

అప్పుడు తాను ఆ కలలను ఆనందించగలదు గాని, ఇప్పుడు ఈ విరహసమయాన అవి మరీ బాధ పెడుతున్నవి.

> "కలలలో నామె నాస్థితి తెలియవచ్చు,
> కనుక ప్రత్యక్షముగ నడుగంగరాదు."

తన పరిస్థితులు తెలుసుకోడానికి ఆమె కలలో వస్తుంది. ప్రత్యక్షంగా రాదు. కనుక ఆమె తనను యెందుకు బాధిస్తున్నదో అడగాలంటే కలలోనే అడగాలి. ప్రత్యక్షంగా అడగడానికి వీలులేదు. ఎందుకనగా ఆమె ప్రత్యక్షంగా రానే రాదు. కలలో రావడం అనగా ఆమె తనవద్దకు రాకేరాదని అర్థం.

> "నా సమస్త మెరింగియున్నయటు లామె
> మోసగించు, నింకేమి చెప్పుదును నేను?"

అదృష్టవశాన ఎప్పుడైనా ఆమె కనపడితే నా కష్టసుఖాలు చెబుదామను కుంటాను. కాని చెప్పబోయేప్పటికి నా సమస్తం తనకు తెలిసినట్లు నటించి మోసగిస్తుంది. ఇక నేనేమి చెప్పేది? చెప్పే అవకాశం వచ్చినప్పుడుకూడా నన్ను తాను చెప్పనీయదు.

> "ఆమె దారింబోవుచు నాదు క్షేమ మరయు,
> ఏమి చెప్పుదు దారిలో నింక నేను?"

ఎవ్వరూలేని ఏకాంతస్థలంలో కలిసి ఆమె నా క్షేమం అడిగితే నా దౌర్భాగ్యాన్నిగూర్చి, బాధలనుగూర్చి చెప్పుకుంటాను. కాని దారిలో పదిమందియుండగ "క్షేమమేనా" అని అడుగుతే 'ఆ' అని తలఊపవలసిందేగాని చెప్పుకోడానికి వీలుపడదుగదా! ఈ విధంగా నా బాధలను నేను చెప్పుకోడానికి వీలివ్వకుండా లాంఛనంగా "క్షేమమేనా" అని అడిగి "ఆ" అనిపించుకొని తెలివిగా బయటపడుతుంది దారిలో కలిసి.

> "నిండుసందుచూపు నే గోరి వేచితి,
> కాంతు వేమిటు అరకంట తుదకు?"

నిండుచూపు అనగా ప్రేమగలిగి, కనికరము గలిగి, అనుగ్రహించ సిద్ధపడిన ప్రియురాలి చూపు. అట్టిచూపును కోరి ఇంతకాలం వేచియుంటే తుదకు అర కంట చూసావేమే? అనగా నిండుచూపు కోరినవానికి అరకంటిచూపు చాలదు. చమత్కారము!

"మొరపెట్టుకోనట్లైతే స్వరతాళములు లేవు
కన్నీటిపాటలో గిరాయింపులు కనరావు"

దుఃఖం వెళ్ళబోసుకోడానికి స్వరాలు తాళాలు ఎందుకూ? కన్నీటిసొంపుకు గజలూ యతులూ ఎందుకు? హృదయంలోనుండి పొంగులెత్తి వచ్చే బాధకు నియమాలు నిబంధనలు లేవు.

"స్వప్నమందైనా తాను వచ్చి నన్నోదార్చి
శాంతపరచేసి చాలు నాకు,
కాని దుఃఖవహ్ని కాసంతైనా నిద్దుర
పట్టనీదు, స్వప్నమెట్లబ్బు?"

ఆమె నిజంగా రాకున్నా సరే. కలలోనైనా కనపడి ఓదార్చితే అంతటితో తృప్తిపడతాను. కాని కలలోకూడా నాకు ఆమె కనపడే భాగ్యంలేదు. ఎందుకనగా, దుఃఖంవల్ల రవ్వంతైనా నిద్రపట్టదు. నిద్రపట్టనిది కల ఎలా వస్తుంది? విచిత్రమైన కల్పన!

"చావనగోరెడు వానికి చావురాని
ఘోరదుర్గతి నిక చూచి తీరవలయు"

చావాలనుకొన్నవానికి చావురాకుంటే అంతకన్నా ఘోర మేముంటుంది?

"పీడవో, పిశాచమువో, దుర్విధివోగాని
నీవు నాదానవైతివేని అదె చాలు"

నీవల్ల నాకు చాలా కష్టాలు కలిగినవి. నీవు పీడవేఅయినా, పిశాచమువే అయినా, దుర్విధివే అయినా నీవు నాదానవైతే నాకు తృప్తి. బాధిస్తున్నావు గాని నా దానివి కాకుండా ఉన్నావు.

"తరుణిచేతి అంబు తగులునట్లుగ నిల్చి
గాయపడగ కోర్కె గలదు నాకు,
అంబు తగులజేసి అద్దాని గొనిపోయి
తరుణి కిత్తు మరల తాను వేయ"

ప్రియురాలి చేతి బాణపుదెబ్బ తినాలనే కోరిక ఉన్నది. ఆమెవల్ల సుఖం లభించకుంటే పోనీ కష్టమైనా కలిగితే దాన్ని అనుభవించి తృప్తిపడతాను. ఆమె బాణం ఎక్కుపెట్టగానే ఎదురుగా నిలుచుంటాను. బాగా

టున అది నా గుండెను తగులక గురితప్పిపోతే ఆ బాణాన్ని తిరిగి తెచ్చి ఆమెకే ఇచ్చి మళ్ళీ నా గుండెను గొట్టించుకుంటాను.

''కాళ్ళు బొబ్బలెత్తి కడు మెల్లగా సాగు
బాటసారి వోలె బరగినట్టి
తారకాగణమ్ము త్వరగా చరింపదు
ప్రణయదీర్ఘ మార్గ వర్తియగుచు''

ఆకాశంలో నక్షత్రాలు గబగబా నడుస్తున్నట్లు కనపడవు. మెల్లగా సాగుతుంటాయి. సుదీర్ఘమైన ప్రేమమార్గం ఎంతకూ ముగియని నడచినడచి కాళ్ళు బొబ్బలెత్తగా మెల్లగా నడుస్తున్నమాట చుక్కలు. అవి కాళ్లుబొబ్బలెత్తిన బాటసారిలా వున్నాయి.

''ఆమె జూడగ నా మొగము మందగించె,
రోగి భాగ్యయ్యె ననుకొనసాగె నామె''

కనపడక కనపడక కనపడిన ఆమెను చూడగానే చిరవిరహంతో గంగో కృశించిన నా ముఖంలో తాత్కాలికంగా కొంత కాంతి వచ్చింది. అది చూచి నా రోగం బాగుందనుకున్నదామె. నిజానికి ఆ జబ్బు అలాగే వుంది. ఆ నిజం ఆమెకు తెలిసివుంటే నా దగ్గర వుండి సేవ సపర్యలుచేసి, చికిత్స సాగించును. కాని ముఖంమీది క్షణకాలపు కాంతిని చూచి బాగైనాదని తాను వెళ్ళిపోయింది. పోగానే జబ్బు మళ్ళీ ముదిరింది.

''రాత్రినిర్గోష్ఠిలోన రాగిల్లిన జగంబు
తెల్లవారగానె నల్లబారె.''

రాత్రంతా ప్రేయసితోను, మధువుతోను లోకం రాగిల్లింది. కాని తెల్లవారే సరికి మధువు లేదు, వధువు లేదు. జగం నల్లబడిపోయింది. తెల్లవారి మళ్ళీ అదే వేదన.

''ప్రణయ బాధలెటులను గూర్చి పలుకవలెనో ?
పాదములనుండి తలదాక బాధ దొప్ప.''

మరేదైనా బాధ తే శరీరంలోని ఏదో ఒక భాగంలో వుంటుంది. ఈ ప్రణయ బాధ ఆపాదమస్తకం క్రమ్మివుంటుంది.

''పిచ్చివాడ నేను చచ్చిపోయినగూడ
నా సమాధిమీద దోసమునక

పిల్లవాండ్రు విసరివేసినా రెన్నెన్నొ
బండరాళ్లు పూలచెండులట్లు.''

ప్రియా విరహంతో పిచ్చెత్తినవాడిమీద పిల్లలు రాళ్ళు విసురుతారు. 'నామీద అలాగే రాళ్లు విసరవాళ్ళు. అయితే ఇతను లభించ్చిలో ఉన్నప్పుడు పిల్లలు మజ్నూమీదలాగే రాళ్లు వేసేవారు. కాని ఇతను చచ్చిపోయినతరువాత కూడా ఇతని గోరీమీద పిల్లలు రాళ్లు విసరుతున్నారు పూలవానగా. నిజానికి గోరీలమీద పూలు చల్లాలి, రాళ్లుకాదు. కాని ఇక్కడ ఇతని పిచ్చి ఎంత ముదిరిందంటే, పిల్లలు ఇతను బ్రతికివున్నప్పుడేకాక చనిపోయిన పిమ్మటకూడా రాళ్లు విసరటం మానుకోలేదు. అంత పిచ్చి పుట్టించింది ఇతనికి. ఇదంతా ప్రియురాలికోసం అనుభవించే కదా!

''నాకు విధి లేక మూగనై నానుగాని
తెలిసిచో నేను మాట్లాడలేని దేది ?''

వ్యథాభిన్నమైన హృదయం నిశ్శబ్దాన్ని అవలంబించింది. ఏమీ చెప్పటం నీ శక్తి లేదు. ఆమెను నిందించడం ఇష్టంలేదు. చెప్పకపోతేనిది బాధ ఎవరికీ తెలియదు. చెప్పుకుంటే రహస్యం బయటపడుతుంది. కనుక మూగిగా ఉండిపోయాను. అంతేగాని నేను మాట్లాడలేనిదేది?

''నన్ను గూర్చి వార్త నాకె అందనిచోట
నేను వాసముండినాను నేడు.''

తన వార్త తనకే అందనిచోట ఉన్నాడట. తన ఒంటరితనం, తన బాధ, తన దౌర్భాగ్యం ఎట్టిదో ఇంతకన్న ఎలా చెప్పగలరు ఎవ్వరైనా?

''ఏది యమునింటి అగ్గిలో ఇంత వేడి?
కనపడక కాల్చు నేదనాంగార మిట్టు.''

తన హృదయంలో దాగివుండి బయటికి కనరాకుండా కాల్చే వేదనాగ్నివలన కలిగే బాధ నరకంలోకూడా ఉండదు అనటానికి—కనపడక కాల్చు వేదనాంగారంలోని వేడి నరకంనిప్పులోకూడా లేదంటున్నాడు.

''నన్ను హత్యచేసి నాసమాధిని నీదు
వీధి గట్టబోకు ప్రియురాలాంగి !
నా సమాధిబట్టి నలుగురు నీయిల్లు
తెలిసికొనుట నోర్వంగలనా నేను ?''

ఎన్ను చంపి నా సమాధిని నీవున్న వీధిలో యేర్పరచ నిర్ణయించినది. ఎందుకంటే — ఫలానా వాని సమాధి ఉన్న వీధిలో ఫలానా వారింటి ఆనవాళ్ళు అని గుర్తు పట్టుకొని పరులు నీయింటికి వస్తారు. అది నేను భరించలేను. నిన్ను నాసొత్తుగా భావించు నేను, నీవద్దకు అన్యులు చేరటాన్ని భరించలేను. కనుక నన్ను హత్య చేస్తే చేయి గాని నా సమాధిని నీవీధిలోనుంచుటకు ఒప్పించబడు.

తనను ఆమె పరిశీలిస్తున్నట్లు అన్యులు ఆమెవద్దకు వెళ్ళడాన్ని గాలిబ్ భరించలేడు.

''నీవు లేఖను పొందిన ఆనందపడను,
ఎవరు తెచ్చినారోయని నీర్ష్యపడుకొందు.''

నీవద్దనుండి రాకరాక లేఖ వస్తే సంతోషించలేను. ఎందుకంటే నీ లేఖను తెచ్చిన వార్తాహరునిమీద నాకు ఈర్ష్య. అందుకు కారణం: నేను నిన్ను చూసే భాగ్యానికి నోచుకోలేదే, ఆ వార్తాహరుడు నిన్ను కళ్ళారా చూచి నీ సౌందర్యాన్ని అనుభవించివుంటాడు. ఆ అవకాశం వాడికి కలిగి నాకు కలుగనందుకు వానిమీద ఈర్ష్యపడతాను.

''నారోదనము నిన్ను చేరినంతటన
మారిపోవునుగ దీ మధురగానముగ''

నేను ఏడ్చిన ఏడ్పు నీవు వింటే అది గానంగా మారిపోతుంది. నీవు అందు వింటే నా దుఃఖమే సుఖంగా పరిణమిస్తుంది.

''ఆమెకనులు నిక్షిప్తమ్ములయ్యె పలుకు,
పలుకోట్లగ్గసి పొగయె కజ్జలముగాగ.''

ఆ మాటల్ని కాల్చివేసి నీ మాటలగుచ్చెను. ఆ నిప్పులవంటి అగ్నిలో అగ్నికి దాని పొగయే కాటుక. నిప్పులవంటి నిప్పులోని కాటుక పొగ యేమో! ఏమి చోద్యం!

ఆమెకు తనమీద ఎంత అనిష్టమో చెబుతున్నాడు:

ఆమె పల్లకిలో నెక్కి అరిగె నాధు
వీధవెంబడి పడ కడు వేగమునను.
పల్లకిని మోయు భోయీలు బరువునలన
బుజములు మార్చగా నోర నొప్పుకొనకుండ.''

నేనున్న వీధినుంచే పల్లకిలో ఆమె వెళుతున్నది. అయితే ఎలాగో గాలిబ్‌ను నన్ను తప్పించుకునిపోవాలని చూస్తున్నది. పల్లకీబరువువల్ల బోయీలు మూలుగులు మార్చుకుంటూ మనుషులంటే అంగుళ అనుమతించకుండా గాలిబా వెళ్ళిపోతున్నది.

> "వానరాత్రి నిన్ను వదలి యెట్లు పుత్తు?
> లెక్కబెట్ట నొక్క చుక్క లేదు."

విరహంలో ఆకాశంలోని చుక్కలను లెక్కపెడుతూ రాత్రులు ఒంటరిగా గడుపవలసి ఉంటుంది కాని మబ్బుపట్టిన రాత్రి ఒక చుక్కైనా కనపడదు. ఏమి లెక్కపెట్టను?

> "ఉన్న హృదయ మొకటె—నిన్ను చూడని బాధ,
> నిన్ను వినని బాధ యున్న రెండు."

హృదయమేమో ఒక్కటి. కాని బాధలు మట్టుకు రెండు. ఒకటి - నిన్ను చూడలేదన్న బాధ, రెండవది- నీవు మాట్లాడగా విను భాగ్యం కలుగ దాయెనే అన్న బాధ.

> "అలిగితిని నీపయిన్, ప్రియురాల! నేను,
> అదియు నా వెఱ్ఱిలో నొక అంగమగును."

నీమీద నేను అలిగినాను. నీవు నామీద అలుగుట న్యాయంగాని నేను నీమీద అలగడం ఏమిటి నాపిచ్చిగాక?

> "ఎవ్వరేని నాగాథ వచింప నామె
> వినును చక్కగా; ననుగూర్చి అన దొకింత."

ఎవరైనా నాగాథను ఆమెకు చదివితే వింటుందిగాని, నోరు విచ్చి అయ్యో! అని అనదు. విని ఊరుకుంటుంది. ఎంత కఠినురాలు!

> "గాలిబా! ఆమెతో చెప్పగలము నీదు
> వ్యథను గూర్చి, నీ గుండెవంత గూర్చి;
> కాని అంతమాత్రమున తా కనికరించి
> చేరవచ్చు నటన్నది చెప్పలేము."

"గాలిబ్! నీ బాధను మేము ఆమెకు చెప్పగలం గాని అంతమాత్రాన

ఆమె మనస్సు కరిగి నీ వద్దకు వస్తుందనేది మూర్ఖపు చెప్పలేను''. అనగా ఆమె అంత కఠినురాలన్నమాట.

''సౌభాగ్యమును గోర బంధువాను చనటయెవరు ?
లోకమెల్లను మురావనోఢుడను నేను.''

మధువు పుచ్చుకోవడం సుఖంకోసంకాదు. ఉన్న దుఃఖాన్ని మరచిపోవడానికి పుచ్చుకుంటున్నాను. ఈ దుఃఖభరితమైన లోకాన్ని మరువడానికి మధువు సేవిస్తున్నాను.

''కఠిన శిలవంటి హృదయము గలుగు దాన !
తల పగులగొట్టుకొనుటయే సలపులైన
నీ గృహంద్వార బంధ సన్నిష్ఠ శిలనె
తల పగులగొట్టుకొనియెడి తలపు లేల ?''

ఆమె కఠినశిలవంటి హృదయం కలది. కనుక తాను ఎంత బాధపడినా కనికరించదు. కాగా ఇక బాధ భరించలేక తల పగులగొట్టుకోవలసియే ఉన్నదయినచో ఆమె ఇంటిగుమ్మపు రాతితో తలపగులగొట్టుకోడం దేనికి? ఏ రాతితోనైనా కొట్టుకోవచ్చు. కాని ఆ రాతితోనే తల పగులగొట్టుకోవాలనే కోరిక కలుగుతున్నది. చచ్చినా ఆమె ఇంటిముందే చావాలి.

''నావలెనె దుర్దినములున్న వాడు లోకంగు
రేయినే పగలనుకున్న పోయెనేమి ?''

దుఃఖాలు క్రమ్మిన పగలునూ, దుఃఖాలున్న రోజునూ దుర్దినం అంటాం. దుర్దినం నాడు ఎవరైనా నావంటివాడు రాత్రిని పగలనుకుంటే తప్పేమిటి? అని అడుగుతున్నాడు. ఎందుకంటే, చీకట్లు క్రమ్మిన పగలు, రాత్రి ఒకటిగానే ఉన్నవి. కాగా పగలును రాత్రి అనుకున్నా, రాత్రినే పగలనుకున్నా ఒకటే. రెండూ, మేఘావృతమై అంధకారబంధురాలే. అయితే గాలిబ్‌లోని చమత్కారం చూడండి. ''పగలును రాత్రి అనుకోవడంలో ఏంపోయింది'' అనటానికి బదులు ''రాత్రిని పగలనుకుంటే ఏంపోయింది'' అని తలక్రిందులుగా పలికి చమత్కరిస్తున్నాడు.

''బ్రతికినన్ని నాళ్ళు వెతలు తప్పవుకదా !
మృతియె వెతలదీర్పు వేళ యందు''

దుఃఖాలను పోగొట్టే మంచిమందు మృత్యువొక్కటేనట !

''ఆమె తననుగూర్చి అతిగర్వపడుచుండును
తాన విలువఁబోడు తాను నన్ను,
నేను స్వాభిమాన నిరతుండ గావున
విలువకుండ పోను, కలియు టెట్లు?''

గర్వంగల ఆమె తనంత తాను నన్ను రమ్మనదు. స్వాభిమానం గల నేను పిలువనిదిపోను. ఇక మేమిద్దరం కలుసుకోవటం ఎలా?

''కత్తి చేతలేక కదనమ్ము జరిపెడి
ఇంతి కెవ్వ డసువు లీయకుండు?''

ఆమె ప్రియునితో యుద్ధం చేస్తుంది. కత్తిమాత్రం లేదు. కేవలం చూపులతోనో, హృదయంతోనో, తలపులతోనో యుద్ధం జరుపుతుంది. అలాంటి దానికి ప్రాణాలు అర్పించకుండా ఎవ డుండగలడు? అసలు ఎవరైనా ఆమెకు ఓడి తన ప్రాణాలు సమర్పిస్తాడు. నిజంగా కత్తిపట్టుకుని యుద్ధానికి వస్తే నాతో కత్తితో పోరాడి గెలువవచ్చు. కాని ఆమె కత్తిలేకుండా కదనం జరుపుతుంది!

''శోకమందు సుఖము శోకమ్ము కల వండ్రు
శోకమనసె ఇచ్చె నాకు బ్రహ్మ.''

లోకంలో సుఖాలు, దుఃఖాలు రెండూ ఉంటూ యుంటాయి గాని నాకు సుఖాలు ఎన్నడూ లభించలేదు. దుఃఖితమనస్సునే బ్రహ్మ నాకు ప్రసాదించినాడు.

''ప్రళయము ముంచెగాని తలప నద్ది వియోగ
రాత్రికన్న దుర్భరమ్ము గాదు.''

అంతా ప్రళయమంటే చాలా దుర్భరమైన దనుకుంటారు. అది నిజమే. ప్రళయం దుర్భరమే. కాని వియోగరాత్రికన్న దుర్భరంమాత్రం కాదు. అనగా వియోగరాత్రి ప్రళయంకన్న దుర్భరము అని.

''పరుల తీపి మాటలకు లోబడెను తాను,
నోరులేని నన్నా యమ చేరనీదు.''

తియ్యతియ్యని మాటలు చెప్పి దగా చేసేవాళ్ళకు లోబడిందిగాని, నిజంగా ప్రేమించినవాడంటి నోరులేనివాణ్ణి దగ్గరకు చేరనీయదు.

ఈ విధంగా ఉదాహరణలు చూపుతూపోతే ఎన్నైనా చూపవచ్చు. దీన్ని నేను స్వాదు వేదన అంటాను. విరహాతురమైన గాలిబ్ మనస్సు వెలు

సరించిన మాటలు ఎంత వేదనాభరితములో అంత స్వాదువులు. ప్రియురాలి పరిష్వంగంవలన కలిగిన ఆనందంకంటే ఆమె వియోగంవలన కలిగిన విషాదమే ఎక్కువ హృదయసంచాలకంగా వుంటుంది. కడు రమ్యమైన వేదన గాలిబ్‌ది. అతని శృంగారవర్ణన ఒకటే బాటది కాదు. గంభీరమైనది. ఉదాత్తమైనది. ఆయన బోధ మన భాషగా సంతరించి మనను గజలోలురను చేస్తుంది.

ఉరుదూలోను, ఫార్సీలోను తివళంటే పూర్వులు పోని ఈ మార్గాన్ని అనుసరించినాడు గాలిబ్. అతని వేదన పవిత్రమైనది.

గాలిబ్ గొప్ప మానవతావాది. అడుగడుగునా మానవత్వం అతని రచనలో తొణికిసలాడుతుంటుంది. యుగయుగాల శాశ్వతసత్యాలను అతడు దర్శించినాడు. లోకపు కష్టాన్ని తాను అనుభవించి దాని వలన కలిగిన అనుభూతిని ఎంతో చక్కగా అభివ్యక్తం చేస్తాడు.

> ''స్వయంలోపమ్ము తెలుసుకుంట పెద్దవిద్దె,
> లోప మెరిగినవాడె పూర్ణుడగు నరుడు.''

తా స్వభావాన్ని ఇంత చక్కగా తెల్పుకోవటం చాలా కష్టం. అన్నివిద్యలలోకీ పెద్దది తన లోపాలను తాను తెలిసికోవటం. లోపాలను తెలుసుకున్నవాడే పూర్ణుడట! లోపం లేనివాడు పూర్ణుడని సాధారణంగా తెలుస్తాడు. మహాకవి గాలిబ్ అలా చెప్పడు. అతనికి తెలుసు మానవుడు ఎంతవాడైనా లోపం లేకుండా వుండడు. అయితే లోపం తెలిసికోనివాడు గర్వింపడు. జాగ్రత్తగా మెలగుతాడు. వాడే పూర్ణుడు.

> ''ప్రతిది సులభమ్ముగా సాధ్యపడదు లెమ్ము
> నరుడు నరుడౌట యెంతో దుష్కరము సుమ్ము.''

ప్రతిపని సులభంగా జరుగుతుందనుకోవడం పొరపాటు. చిన్న-చిన్న పనులు ఎంతో కష్టంగాని జరుగవు. ఉదాహరణకు నరుడు నరుడవడమే ఉంది. అది చాలా చిన్నపని అనుకుంటాం. కాని అది అంత సులభసాధ్యమా? రెండు కాళ్ళు, రెండు చేతులు ఉన్నవాడల్లా నరుడేనా? దయామయుడు, గంభీరుడు, ఉత్తమగుణసమన్వితుడు, స్నేహశీలి, పరోపకారపరాయణుడు అయినవాడే నిజమైన నరుడు. ఈ గుణాలు ప్రతి నరునిలోనూ కానవస్తాయా? ఇవన్నీ కల వాడు కోటికొక్కడు. కనుక మానవుడు మానవుడు కావడం సులభసాధ్య మనుకోకండి. చాలా దుస్సాధ్యమైన విషయం అని బోధిస్తున్నాడు మహాకవి గాలిబ్ ఈ పద్యంలో

"వెతలపోద్రోలు మందేది, మృతియెగాక?
ఉదయమగుదాక దివ్వె వెల్గొందవలయు."

బహుజనాదరణపొందిన పద్యాలలో ఇదొకటి. జీవితంలోని దుఃఖాలను పోగొట్టే మందు మృతి ఒక్కటే. అది వచ్చేదాకా అన్నిరకాల దుఃఖాలను సహిస్తూ కాలం వెళ్ళబుచ్చాలి. ఎలాగంటే — తెల్లవారేదాకా రాత్రి పొంతం దీపం వెలిగితీరవలసిందే. ఒకసారి నిండుగా, ఒకసారి తగ్గి, ఒకసారి కొడిగట్టి, ఒకసారి గంగరంగులుగా వెలగాలి. జీవనయాత్ర మృతి వచ్చేదాకా సాగవలసిందేగదా!

"కానుపించుగాని గమ్యమ్ము చిక్కదు
నేను నడచినట్లు తాను నడచు."

ఎంత పరుగెత్తినా అందని గమ్యాన్ని గురించి ఇంత చక్కగా స్పష్టంగా చెప్పినవాడు కానరాడు. దూరాన గమ్యం కనిపిస్తున్నది. దాన్ని చేరాలని మనిషి నడుస్తున్నాడు. అతను ఏవేగంతో నడుస్తున్నాడో సరిగా అదే వేగంతో గమ్యం ముందు సాగిపోతున్నది. అతను ఎన్నాళ్లు ఎంత వేగంగా నడిచినా ఏంలాభం? గమ్యం అందే సూచన అగుపడదు. కనపడుతూనే వుంటుందికాని అందదు గమ్యం. అతను నడిచినట్లు అదీ నడుస్తూవుంటుంది.

"ఎంతో ఉత్సాహపడుచు కట్టించితి నగర!
మృతియె లేకున్న రుచి యేది బ్రతుకులోన?"

చనిపోతామనే భయం వుంటేనే బ్రతికివున్న ఈ నాలుగురోజులూ మనం కోరికలను తీర్చుకోడానికి కష్టించి పనిచేస్తాం. శ్రద్ధ తప్పి [illegible] అనుకొంటూ పోవచ్చు. చావు లేదంటే మనిషికి తొందరే ఉండదు, కృషీ ఉండదు. కనుక మృతివల్లనే బ్రతుకురుచి.

"ఈ జగత్తుస్వభావమ్ము నేమి యందు!
మంచిచేసినవానిని ముంచునోర!"

లోకస్వభావాన్ని ఎంతచక్కగా చెప్పినాడు! మంచిచేసినవాణ్ణే ముంచుతుంది ఈ లోకం. అమాయకులు బాధపడతారు. ధూర్తులు సుఖిస్తారు. మాయలలోకం ఇది. దీని స్వభావం విచిత్రమైనది.

"వేరులోనుండి కొమ్ములు విలసినట్లు
అన్ని కష్టాలు నిశ్శబ్దమందె పుట్టె."

శబ్దానికి విరుద్ధమైనది నిశ్శబ్దం. కాని నిశ్శబ్దంలో నుంచే శబ్దం పుట్టిందట! ఎలాగా అంటే భూమిలో కానరాకుండా వుండే వేళ్లలో నుండి వృక్షం మొలుచడినట్లు. ఎంత చక్కని ఉపమానం! మహాకవులైన కాళిదాసాదులు తప్ప అన్యులవలన ఈ ఉపమాన ప్రయోగం సాధ్యపడ దనుకుంటాను.

> "మా ద్వేలను స్పృహ్యావే కప్పిపుచ్చుకున్న
> అంబరము లెన్ని యున్న దిగంబరుడని."

తొడుక్కునిన దోసాలు గాని, తప్పులు గాని మాద్యులవలె వీర్పడి విరాగంగా వున్నాయా. వాటిని స్పృహ్యవు కప్పివుచ్చింది. అనగా చనిపోవుటవలన అవన్నీ కనరాకుండాపోయాయని. అంతే గాని ప్రతిరోజూ వుంటే ఆ వస్త్రము, ఆ మద్యలను, ఆ దోషాలను, పాపాలను దాచడానికి ఎన్ని అంబరాలు కట్టుకున్నా దాచలేడట. అవి నగ్నంగాపడి లోకానికి కనిపిస్తాయట. అంబరాలు ఎన్ని కట్టుకున్నా దిగంబరునిగానే మద్యులతో బయటపడతాడట తాను!

> "మల్లియు, గులాబి, చంపకవల్లి పూచె
> రంగు వేరయ్యును వసంతు రాక చెప్పె."

మల్లె తెలుపు, గులాబి ఎరుపు, చంపకం పచ్చరంగు. ఇలా ఈ మూడూ వేరు వేరు రంగులలో పూచినప్పటికీ వసంతం వస్తున్నాదనే వార్తనే తెలుపుతాయి. అనగా వసంతం ప్రవేశించినప్పుడు అన్ని రంగుల పూలూ పూస్తాయి. ఏ మతం వాడైనా భగవంతుని సాక్షాత్కారమార్గమే తెలుపుతాడు.

> "అన్ని రోగములకు నౌషధం బుండియు
> ప్రణయరోగమునకు కనము మందు."

ప్రణయరోగానికి మందు లేదని అందరికీ తెలుసు నిజమే గాని "లేదు" అని ఈరీతిని ఇంత చక్కగా చెప్పడం ఇతరుల తరంకాదు.

> "పిల్లలకు 'మతాబ'లు కాల్చుటెల్ల ఆట,
> అల్లి ప్రేమించుటయు నాట యగును మొదట,
> తుదిని భీమపరిణామ మొదవుగాదె!
> ఈ ప్రమాదపుటాట సృష్టించె నెవడొ!"

దీపావళి సందర్భంగా పిల్లలు మతాబాలు కాలుస్తారు. అది వాళ్లకు ఆటగా వుంటుంది. కాని పొరపాటున గుడ్డలకు గాని అంటుకుంటే బహుప్రమాదం. అలాగే ప్రేమించడం అంటే ఆటగా వుంటుంది మొదట. కాని తీరా

హృదయం ఒకదాని వరమై పోయి, అది లభించక, దానికై ఏడ్చి బాధపడి కృశించినప్పుడు తెలుస్తుంది ప్రణయం ఎంత ప్రళయకారిణియో !

"భిక్షుకునివంటి వేషము వేసి నేను
దాతలగువారి చేతలు చూతునోయి."

లోకంలో చాలామంది దాతలనిపించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తారు. నిజమైన దాత లెందరో, వహ్వా దాత లెందరో, వాళ్ళు ఏ యే విధంగా ప్రవర్తిస్తారో తెలుసుకోడానికి భిక్షుకవృత్తి నవలంబించాడట. ఒంటరిగా సర్వస్వ దీనుడైన బిచ్చగాడు కనబడితే దమ్మిడీ ఇవ్వని వారు, నలుగురు చూస్తుండగా ఒక ఆశాపరుని తన కరుణాగుణాన్ని వ్యక్తపరుచుకోడానికి ప్రయత్నించేవారు. పేరు ప్రతిష్ఠలకై పెద్దపనులు చేయాలనుకునే వారు చాలామంది ఉంటారు. ఎట్టి స్వార్థం లేక కేవల దయాబుద్ధితో ఇతరులకు సహాయం చేసేవారు కడు అరుదు.

"బ్రతుకుపై నింత విశ్వాసపడెద వేల ?
ఏడి మాంధాత ? పురుకుత్సు డేడి నేడు ?"

చక్రవర్తులే పోయినారు, మన మెంత, మన బ్రతుకు లెంత ? ఈ బ్రతుకుమీద విశ్వాసం పెట్టుకోకు అంటున్నాడు.

"మూగవడు నిష్ఠ తనువల్ల కీగళమ్ము,
కాన దుఃఖాశ్రుగీతమే కైన ప్రియము."

ఈ శరీర మను వీణ ఎప్పుడైనా మూగవడిపోతుంది. అనగా ఈ శరీరం నశిస్తుంది. కాగా ఈ బ్రతికిన నాలుగునాళ్లూ ఈ శరీరవీణ ఆనందగీతాలు ఆలాపించే భాగ్యాన్ని పొందడంకంటే, దుఃఖగీతాలైనా ఇష్టమే. ఎందుకంటే అసలు పలుకక నశించడంకంటే ఏదో గీతం పాడడం మంచిది కదా!

"బానిసనె యయ్యు స్వాతంత్ర్యపరుడ నేను,
తిరిగివత్తు కాశిని తల్పు తెరువకున్న."

కాశీ వెళ్ళినప్పుడు కూడా గౌరవంగా తలుపు తెరచి ఆహ్వానించితే తప్ప, అట్లా కాకుంటే తిరిగివస్తాడట. అంత స్వాతంత్ర్యపరుడు. ప్రియురాలికోసం తలపులూని, ఆమెకు బానిస అయిపోయినా ఆమె తనను తగురీతిగా గౌరవించి ఆహ్వానించకుంటే తిరిగి వస్తాడట!

"పడవ నెక్కింపవచ్చెదివా రెరుగరు
పడవలో మధ్య కలిగిన బాధ లెల్ల,"

పడక పక్కనుంచి వెళ్ళిపోతూగూడ మిత్రులు, గంధపుష్పాలు. తీరా ఈ ప్రయోగించబడు వడిసముద్రంలోని పడవలలో చెళ్ళగా ఉత్కృష్ట కలిగిన బాధలు ఈ పద్యాల్లో చెప్పలేనంతగా నాళ్ళ లేని తెలుస్తుంది ? ఇది ఏ భావనకైనా అన్వయించు కోవచ్చు.

> “ ‘నేను’ నేనునంటు ‘నీవు’ తొలగినట్లు
> క్రియాప్రతిక్రియ సంటునే బయలు నెరిలు.”

“హృదయం” కు “ప్రేమ” పరస్పరసంబంధం వుంది. కొన్నిగంటల్లో “అనుభవ” “గీత” పోతుంది. ఇలాంటి క్రియ వెంట ప్రతిక్రియ ఉండనే వుంటాయి.

> “ప్రతిరూపం లేటగూడా సౌరభంగా, కాన
> నేటగాని నింద మాట నేర్చి గాదె!”

పుంటే నేడు ప్రతిపాటికి సీమ ఒక సౌకర్యం వుంటుంది. చేటగానికి జల పన్ని సీమలలో ప్రాణికి గంధంగానూ, బాధలుగానూ వుంటుంది. అది వాడి కోరిక. అది తిన్నగాని దానికి ప్రయత్నిస్తారు. వాడు పెద్దవాడని నిందించడం దేనికి ? పిత్రాచారాలు గనుక హింసపడుతుంది. అది ఆమె ఇచ్ఛ. నిందించి లాభ మేమి ?

> “కాంతులన్నియు మృగతృష్ణ కాగరంగ
> మూలగుగాపున యేల నిమ్మలత కేత్తు ?”

అసలు కోరికలే ఎండమావులై నప్పుడు అని ఫలించలేదని ఏడ్వడం దేనికి? ఎండమావులందు తాయా ?

> “వెతల పైదానమున వేరు గతియు లేదు,
> బాష్ప వారిధారాసిక్త పథముగాక !”

దుఃఖాలకే పైదానంలో అడుగుపెట్టినతరువాత కన్నీళ్ళతో తడిసిన దారితప్ప మరోదారి ఎక్కడ లభిస్తుంది ?

> “ప్రణయరంగాన సఫలత బడయు టెట్లు?
> పైదులో గూడు కట్టెడి ఖగము నేను.”

"స్మృతి నెఱుంగని ఒంటిదేవతలకన్న
నలుగురికి మేలుచేసెడి నరుడె మిన్న."

దేవతలకు స్మృతి లేదు. వారు చేసేదీ, చేయవలసిందీ ఏమీ లేదు. వాళ్ళు తాము చూచుకొని ఒంటిగా కాలం గడుపుతారు. మానవులు నలుగురి మేలును కోరి పనిచేసి పరోపకారులౌతారు. కనుక నరులే నయం.

"చేసినట్టి పాపములకు శిక్ష యున్న
పాపములు చేయనందుకు వలయు రక్ష."

పాపాలు చేసే శిక్షిస్తారుగాని చేయని పాపాలకు ఏమైనా మెచ్చి రక్ష బహుమానం ఇవ్వరు. శిక్షించేవాళ్లు రక్షించాలి కూడా.

"'అస్తి' యని దగా చెందకు మయ్యా! నీవు,
వసుధపై నెంచిచూడ సర్వమ్ము 'నాస్తి'."

లోకంలో ఏదో వుందని దగాపడి దానికోసం తాపత్రయపడకు. లోకంలో అంతా 'నాస్తి'. ఎక్కడా ఏమీ లేదు. అంతా మాయామయం.

మహితకస్తూరికాపరిమళము జిమ్ము
సరస మధుధారకై గదా స్వర్గవాంఛ!"

స్వర్గాన్ని కోరి జపతపాలు చేసే వీరంతా కాంక్షేమిటి? కస్తూరీపరిమళం గుప్పుమని ఘుమఘుమలాడే మధువు కోసం గదా! ఆ వాంఛయే వీరిచేత ఈ జపతపాలు చేయిస్తున్నది. "స్వర్గంలో ఏమీ లేదు, అసలు స్వర్గమే లేదు" అనండి, నూటికి తొంభై తొమ్మండుగురు భక్తులు జపతపాలు మానుకుంటారు అంటాడు గాలిబ్. అందుకే ఒకచోట అన్నాడు—"ఈ స్వర్గాన్ని ఎవరైనా నరకంలో పారేస్తే బాగుండును. స్వర్గంమీది కాంక్షతో భగవత్ భజనలు చేసే చాలా మంది మానుకుంటారు" అని.

"స్వర్గమునుగూర్చి నాకు సర్వమ్ము తెలియు
మనసు సంతసపడుటకు మంచి ఊహ."

అసలు స్వర్గం లేనేలేదు. ఏదో మనస్సుకు సంతోషం కలగ దానికి ఇదో కల్పన, అంటున్నాడు.

"అందకత్తెల సాహచర్యమ్మునందు
కొద్దినాళులు గడపినగూడ చాలు.

ఘోరనిస్స్వర సంసార కుంపటమందు
కలకాలముగ మ్రగ్గి జీవించ జాలుకొంటి."

అంగారాల సాహచర్యం నాలుగు నాళ్ళైనా చాలునట! ఇటువంటి జంజాటంలో ఎన్నేండ్లు పడిఉండాలి? ఏం లాభం?

"సింధువునకు చేర బిందువు సింధువగును.
ధ్యేయమునుబట్టి ప్రతిపని ధన్యమగును."

నీటిబొట్టు నదిలో కలిస్తే నది అవుతుంది, వట్టి నీటి గుంటలోపడి వట్టి నీరౌతుంది, బావిలో కలిస్తే బావి అవుతుంది. అదే సముద్రంలో కలిస్తే చిన్న బిందువైనా సింధువౌతుంది. అలాగే ఉత్తమమైన ధ్యేయాన్ని కోరి చేసే పని ఈ లోకంలో ఘనకీర్తి సంపాదిస్తుంది. అధమ ధ్యేయమైతే అధమం అనిపించుకుంటుంది. ధ్యేయమే పనియొక్క ఔచిత్యాన్ని నిర్ణయిస్తుంది. వాస్తవం.

"చక్రవర్తి చేతి స్వర్ణపాత్రికకన్న
నాకు మట్టిచిప్ప నయముగా తోచు."

దుఃఖాన్ని కలిగించే పీకపుట్టినా, అది ఎంత విలువైనదైనా లాభంలేదు. దుఃఖాన్ని కలిగించనిది ఎంత సామాన్యమైనదైనా ఉపాదేయమే. చక్రవర్తి చేతిలోని స్వర్ణకలశం నానా దుఃఖాలకూ మూలం. దాన్ని దొంగిలించడానికి ఆశేపలు ప్రయత్నిస్తారు. దాన్ని భద్రపరచడం ప్రతిరోజూ ఒక సమస్య. దానికోసం ప్రతిక్షణం ఆరాటం. మట్టిచిప్ప అయితే దాన్ని బాధించేవా డుండడు. పోతే ఇంకొకటి సులభంగా దొరుకుతుంది. ఇలాంటి భావం కలదే మరో పద్యం వుంది గాలిబ్ ది. అది ఇది: —

"పగిలెనేని తెమ్ము పాత్రయొకం, కాని మేలు
మణికలశము కన్న మట్టిచిప్ప."

ఒకటి పగిలిపోతే ఇంకో మట్టిచిప్ప చప్పున తెచ్చుకోవచ్చు. మణికలశంవెంట అనేక బాధలు.

"కామకుండుకూడ ప్రేమమ్ము నటియించె.
ప్రేమకేమి కింక విలువలేదు

''మనిషి ఏకాకియైనను మనసులోన
గుంపులుగ భావములు చేరి గోష్ఠి జరుపు.''

మనిషి ఒంటరి అయినా వాని మనసులో అనేక భావాలు. పరిపరి విధాల ఆలోచనలు. అవి అన్నీ చేరి అనుక్షణం గోష్ఠి జరుపుతుంటాయి.

''వెతల నోర్చు మేని వెత లంతమగును,
సులభమగు నలభ్యములును గాన.''

కష్టాలు సహించగలిగితే అవి నాశనమైపోతాయి. అలభ్యాలు కూడా సులభంగా దొరుకుతాయి. సహించడం ఒక శక్తి కష్టాలను గెలిచే మార్గం. సహనంవల్ల అసాధ్యములు సుసాధ్యము లవుతాయి.

''వలపు లేనాటికేని నిష్ఫలము కాదు,
కాయ కాయని వృక్షమ్ము కాదు వలపు.''

ప్రస్తుతం నిష్ఫలంగా తోచినా ఏనాటికైనా వలపులు ఫలిస్తాయి. కాయలు కాయని వట్టి ఛాయాతరువులవంటిది కాదు వలపు.

''బిందు వణగారి సింధువై వెలసినట్లు
రుజయు పెంపొంది ఔషధరూప మందు.''

ఒక్క నీటిచుక్క కలిసిపోయి సముద్రమంత అవుతుంది. అలాగే వ్యాధి హెచ్చి తానే ఔషధం అవుతుంది. జబ్బుకు జబ్బే మందు కావడం అనగా మృతికలగడం.

ఎంత వేదన వెళ్ళబోసినా గాలిబ్ కొన్నికొన్ని తావుల మనసు నవ్విస్తాడు. నర్మహాస్యం ప్రయోగించిన పట్టులను పరిశీలింతాం.

''గుంజి దొంగిలించుకొనిపోయె హాయిగా
ముద్దొసంగ వెనుకముందు లాడు!''

ఎట్టి జంకూ గొంకూ లేకుండా నా హృదయాన్ని దొంగిలించుకొని వెళ్ళిపోయింది గాని ముద్దొసగుటకు వెనుకముందులాడుతుందేం!

''నేను మరణింప నాయింటిలోన మిగిలె
ప్రేయసుల చిత్తరువులును, లేఖ లంతె.''

ఇలను ఒదిలిపోగా ఇంటిలో మిగిలిన సంపద ఏమిటయ్యా అంటే — శ్రీయురాంగ్ర, ఫోటోలు, వాళ్ళు అవస్ రాసిన ప్రణయలేఖలు, అంతే.

> "వేరె పరదాల పగలు తారాగణమ్ము
> రాత్రి కేమియెవ్వని దిగంబరమ్ము లయ్యె."

నక్షత్రాలు ఆకాశంలో పగలు కనపడవు. రాత్రి కనపడతాయి. ఈ విషయాన్ని గాలిబ్ అపూర్వంగా చెప్పినాడు. గోషా స్త్రీలు పరదాలో ఉంటారు. నక్షత్రాలను గోషా స్త్రీలతో సరిపోల్చి పగటిపూట పరదాలలో దాక్కుని కనపడవు. రాత్రివేళ ఏమనిపించిందో ఏమో నగ్నంగా ప్రత్యక్షమైనాయి. పగలు అలా కనరానంతగా పరదాలలో దాక్కోవడం ఏమిటి? ఇప్పుడు రాత్రిపూట నిర్భయంగా నగ్నంగా సాక్షాత్కరించడంఏమిటి?

> "నీవు నేను గిట్టనియెడ, సాకీ! నాకు
> చషక మియకుము, దోసిట చాలు మధువు."

మధువు అందించు వారిని 'సాకీ' అంటారు ఫార్సీలో. నీకు నేనంటే ద్వేషము, కోపము, అప్రియము ఉంటే గౌరవంగా గిన్నెలో పోసి మధువు అందివ్వనక్కరలేదు మాకు. దోసిలిపడతాను, మధువు పోయి; అంటేచాలు. నాకు ఎట్టి అగౌరవం లేదు. కావాలసింది మధువు. అది దోసిలితో త్రాగినా చషకంతో త్రాగినా ఒకటే! పైగా నాకు చషకంలో కన్న, దోసిట పోయుము అనడంలో ఎక్కువ పుచ్చుకోవాలనే ఎత్తుకూడ గోచరిస్తుంది!

> "నా కొఱకు నీవు వత్తు వన్నయది నిజము,
> జాగుసేయు వటన్నది సత్య మగును,
> అసలు నావార్త నీ కందునంతలోన
> మట్టిలో నేను కలసెడి మాట నిజము."

నేను చాలా ప్రమాదస్థితిలో ఉన్నానని నీకు తెలిస్తే తప్పక నా వద్దకు వస్తావు. అది నిజం. ఏమాత్రం ఆలస్యం చేయవు. అదీ నిజమే. కాని అసలు అంతఃపురాలలో ఉన్న నీకు నా వార్త అందేలోగానే నేను చచ్చి మన్నైపోతాను.

> "గాలిబా! నీదు తాత్త్విక కలన, యహహా!
> తాగకుండిన నిను మేము యోగియనము!"

నిన్ను యోగిపుంగవుడని పిలిచేవాళ్ళుంటారు" అని. త్రాగడం తప్పుండా, వేదాంతాలు వల్లెవేసేవాడల్లా యోగి అని లోకం వుద్దేశ అభిప్రాయం. చాలా పవిత్రులుగా కనబడి బహుదుర్మార్గాలు చేసేవాళ్ళు, గుప్తంచిన కిలాడీలు ఎందరో ఈ లోకంలో వున్నారు. వాళ్ళకన్న తాగి ఎటువంటి అపకారం చేయని మంచివారు యోగులు కారా? అన్నారు. కాని, లోకం అంగీకరించదు. లోకానికి నటనే కావలసింది. అసలు హృదయపరిశీలన అక్కర్లేదు.

"నాకమందు నరకలోకమ్ము కలుపుకో
వలనదేలనోయి? భక్తపాల!
వాంఛ కలిగినపుడు వాహ్యాళి సేయగా
మరియు కొంత చోటు పెరుగుగాదె?"

నరకాన్ని స్వర్గంలో కలిపివేయకూడదయ్యా! దేవుడా! దానివల్ల కాస్త చోటు పెరిగి వైశాల్యం ఏర్పడి వాహ్యాళికి వీలవుతుందిగదా! అంటాడు కవి. స్వర్గనరకాలు రెండూ ఒకటే. విడివిడిగా ఉండవలసిన భాగ్యాలు కావు. పాపులు, పుణ్యులు అంతా కూడా దేవుని అనుగ్రహపాత్రులే. నరకం అంటూ లేనిది కాదు. స్వర్గనరకాలు కలగలసి ఉండడమే మేలు అంటున్నాడు.

"ఎవరి అధరచక్రిమును భావించినానొ
రేయి మదినెల్ల చుంబనశ్రేణి వెలసె."

ఏ సుందరి పెదవులను భావించినానోగాని రాత్రి మనసులో ముద్దులు గుంపులు గుంపులుగా కురిసినవట!

"ఆమె తోటకు వాహ్యాళి కరిగెనంట,
ఇంక తోటలో పూలు వాంఛించు నెవడు?"

అందకత్తెయైన ఆమె తోటకు వాహ్యాళికి వెళితే అంతా ఆమెనే కోరుతారు గాని పూల నెవరు కోరుతారు? పూలకంటే అందమైనది, సుకుమారి ఆమె.

"అందకత్తెలతో మాటలాడుకొఱకు
చిత్రలేఖనవిద్య నేర్చితిని నేను."

కళలపై గల మక్కువతో చిత్రలేఖనం నేర్వలేదు. చిత్రాలు గీయించుకోడానికి వచ్చే అందగత్తెలతో తనివితీరా మాట్లాడే కోరికతోనే చిత్రలేఖనవిద్యను అభ్యసించినాడట!

"పరుగులెత్తి సొమ్మసిల్లి పట్టుబడితి నేను
బందిపోటుదొంగ పరుగు లొత్తు."

ఒకసారి ప్రియురాలిని పట్టుకున్నాడు. అడవిప్రాంతం. దొంగ వెంటపడ్డాడు. దొరక కుండా తప్పించుకోవాలని చాలా పరిగెత్తాడు. తుదకు అలసట వచ్చింది. ఎంతో పరిగెత్తి పట్టుబడ్డాడు. ఎంతసేపో పరిగెత్తినందున ఇద్దరికీ కాళ్ళు నొప్పులున్నాయి. కాని దొంగను తాను పట్టుకోగలిగాడుగాని దొంగ కాళ్ళు తాను ఒత్త వలసివచ్చింది.

"సూరిని ప్రణతిలో తల వంచినట్లు గాన
భాగ్యరాశి ప్రముఖ్యము మధుభాండమునకు."

దేవుడికి మొక్కినట్లే మధుభాండానికి కూడా ప్రముఖ్యమంటాడు. సకలా భీష్టాలనిచ్చే దేవుడిలాగే సకల కష్టములను తొలగించు మధుభాండమునకు మొక్కవలెనని భావము.

"పగలు గోయుగా బడి, రాత్రి పట్టు నిద్ర,
నన్ను దోచిన దొంగకు సతొలెన్నవత్తు."

నెలులో డబ్బుంది. దాన్ని కాపాడుకోవడంలో రాత్రీ పగలూ జాగరతమవు తున్నాడు. నిద్రకేడ ఎన్నాళ్ళో అయింది. ఒక నాటి పట్టపగటిపూట దొంగ ఆ డబ్బును దోచేశాడు. పోయింది పోయింది. ఇక పోయేదేమీ లేదని హాయిగా నిద్రపోతాడు. చిరకాలంగా లేని నిండునిద్రను ప్రసాదించిన దోపిడీదొంగకు కృతజ్ఞతలు చేస్తున్నాడు.

"ఆమె ముద్దుచ్చుటకు సమ్మతించెనేమొ!
కాని ఇవ్వుమని అడుగగా లేను నేను."

అడిగితే బహుశః ఆమె మధురచుంబనం ప్రసాదించవచ్చు. కాని అడిగే దమ్ములు లేవు. అడుగనిదే ప్రసాదించదు ఆమె. కనుక పెద్దచిక్కులో పడ్డాడు.

"అప్సరసను బోని ఆమెనే వర్ణింప
శత్రువయ్యె నాదు మిత్రవరుడు."

ఆమె అప్సరసవలె కడు అందకత్తె. ఇక ఆమెయొక్క సౌందర్యాన్ని ఎంతో చక్కగా వర్ణించినవాణ్ణి నేను. కాగా ఆమెసౌందర్యాన్నిగురించి నా నోట విని మోహితుడైనాడు నా మిత్రుడు. ఆమె నా ప్రియురాలుగనుక తనను అభిలించడంలో నేను ఆటంకమని భావించి నాకు శత్రువై కూర్చున్నాడు

ఆమెయొక్క అతిలోకసౌందర్యం, అందులోనూ నేను వర్ణించనక్కరలేని మిత్రుణ్ణే నాకు శత్రువునిగా మార్చింది.

> "కరయుని శక్తి లేదు, కన్నుల బల మున్న
> దింక పానపాత్ర నెదుట నిడుము."

అతిగా త్రాగినాడు. పానపాత్రను చేతితో ఎత్తిపుచ్చుకునే శక్తిలేదు. అయినా ఇంకా పానపాత్రవైపు చూచే శక్తి మాత్రముంది. కనుక అక్కడే పానపాత్రను తీసుకుపోకు. నా కళ్లముందు ఉండనీ. త్రాగకపోయినా, చూచి ఆనందిస్తుంటాను అంటాడు.

> "పానశాల యెడ? భక్తుని ఇల్లెడ?
> నేను వెడలుచుండ తాను జొచ్చె."

పానశాలకూ భగవద్భక్తుని ఇంటికీ చాలాదూరం. కాని వాడు దొంగచాటుగా పానశాలకు వస్తూంటాడు. ఒకనాడు నేను పానశాలలోనుంచి బయటికి వెళ్ళుతున్నాను. అతను లోపలికి వొచ్చుతున్నాడు! ఇదీ మహాభక్తుల పని.

> "ఇతరులు త్వదీయచషకమ్ము నెంగిలింప
> పెదవులార నీవార్తకై ఎదురుచూతు."

ప్రియురాలా! నీవు అందిచ్చే మదిరాచషకాన్ని అన్యులు ఎంగిలించుతూ ఉండగా నీవు నన్ను రమ్మంటావనే వార్తకోసం నేను పెదవులారిపోగా ఎదురు చూస్తున్నాను.

> "స్వర్గమున తేనెధారల బడయగోరి
> వసుధపై మద్యపానము వదలె దేల?
> ఈగ లెన్నెన్నియో ఎంగిలించినట్టి
> తేనెగా దిది స్వచ్ఛమాధ్వీక మోయి!"

భూలోకంలో మద్యపానంవంటి పాపకార్యాలు చేయకుండా పవిత్రులుగా ఉన్న దైవభక్తులకు స్వర్గంలో తేనెధారలు లభిస్తాయని ఒక మతవాదం. గాలిబ్ అంటాడు— "స్వర్గంలో తేనె సాధించడంకోసం ఈ లోకంలోని మధువు వదులుకుంటావేమయ్యా! స్వర్గంలో తేనె ఈగల ఎంగిలికలిసి తయారైనది. భూలోకంలో లభించే మదిర స్వచ్ఛమైన ఇప్పపూలలోనుండి వెడలి నది. కాన ఆ ఈగల ఎంగిలికన్న ఇది మంచిది. దీన్నే అనుభవించు"—అని.

''ఎంతో కోమలాంగి ఇంతి, చేజిక్కెను,
చేత తాకినంతె చిదిమిపోవు.''

చిరకాలం వేచిన కోమలాంగి చిక్కింది ఇన్నాళ్లకు. కాని చేతితో తాకితే చిదిమిపోయేంత కోమలి. ఏం చేయను?

''గిన్నె నందించువారు లేకున్నయపుడు
కూజనే నోటి కానించుకొనుట మేలు.''

గిన్నెలో మధుపూరించి అందించే అందకత్తె ఉన్నప్పుడు ఆమె ఎంతకొద్దిగా ఇచ్చినా ఆ మొలకువలన మైకం హెచ్చుతుంది. ఇప్పుడు గిన్నె అందించేవారు లేరు గనుక కూజను ముఖానికి ఎత్తుకుని నోట కరచుకుని పుచ్చుకుంటే గాని చాలదు.

గాలిబ్ సౌఖ్య ఆశావాది. ఎంత వేదన ఉన్నా నిరాశపడి క్రుంగిపోడు. తనపై గట్టిన నమ్మకము కలవాడు.

''కాలమే నాదు గుండె నవళాని మిడిన
చేసినాపుడు నన్ను స్వప్న చిత్రములను,
మనసులో గల ఒక్కొక్క మచ్చ నాది
బీజమగు దివ్యదీపికావృక్షమునకు.''

తన హృదయంలోని మచ్చ దీపాలచెట్టుకు బీజంగా తోడ్పడుతుందట. ''దీపాల చెట్టు'' అన్న కల్పన తెలుగువారికి కొత్త. తన మనసులో పడిన గాయం మాని ఏర్పడిన మచ్చ కాంతివృక్షాలను తోరణ వెలయించే బీజం కాగలదని అంటున్నాడు కవి.

''ఈ ఎడారిముండ్ల కొసద ముక్కలు చెక్కి
పూలవోలె నిలుపజాలినాడ.''

ఎడారిలో అన్నీ ముండ్ల దుబ్బులుంటాయి. పూలుండవు. అయితే ఎడారిని పూలతో శోభింపచేయాలని సంకల్పం కవిది. దానికిగాను తన రక్తిలమైన హృదయాన్ని ముక్కముక్కలుగా కోసి ఆ ఎడారి ముండ్లకు వాటిని చెక్కి గులాబీపూలు మొలిచినవా అన్న భ్రాంతిని కలుగచేస్తానంటాడు, ఎడారును తోటలాగా మార్చడానికి గుండెను కోసి ఇస్తాడట!

"దుఃఖములు ధీరులకు సౌఖ్య ప్రదాయినిగ్గా,
వైద్యుతాగ్నితో శోకదీపంబు వెలుగు."

దుఃఖం ఉన్నమాట నిజమే. కాని ఆ దుఃఖంతో ధీరులు ప్రకాశిస్తారు. ప్రతిబింబాన్ని తొలగద్రోస్తారు. మేఘాల్లోని మెరుపుతో శోకదీపాన్ని వెలిగిస్తారు. అనగా శోకంలో కూడా ధైర్యంగా ఉంటారు వారు.

"లాగి విడిచిన బాణంబులాగు పడచు
పడతియెదలోన స్థాన మేర్పరచుకొనుమా."

మందకొడిగా వుండేది కాకుండా, లాగివిడిచిన బాణంలాగ వున్నట్లైతే పడతి హృదయంలో స్థానం ఏర్పరచుకో. ఎన్ని బాధలు వచ్చినాసరే నిరాశపడకు.

"హింస భరియించు శక్తి నార్జించె మనసు
ఇంక నాక్రూరురాలి వరింతు నేను."

ఆమె ఎంతహింసపెట్టినా ఇక నిరాశపడను. భరించే శక్తి మనసుకు కలిగింది. కనుక భయపడి వెనక్కిపోక ఆ క్రూరురాలిని వరించి సాధించి తీరుతాను.

"గుండియ వియోగవహ్నిలో మండిపోయె.
కాని సంయోగవాంఛను మానలేను."

వియోగాగ్నిలో గుండె మండిపోయినా నిరాశపడక సంయోగ వాంఛను వదలకున్నాను. కార్యదీక్షాపరులు వైఫల్యాలకు జడిసి వెనుదీయరు.

"జ్వాలయే దీపమునకు సర్వస్వమట్లు
ప్రణయమే జీవితంపు సర్వస్వమయ్యె.

* * * *

నన్ను కవ్వించబోకు, నా కన్నులందు
అశ్రుఝంఝామరుత్ సమావాహములు కలవు.

* * * *

మధువు గ్రోలి రాగిల్లిన వధువుమోము
చూడగోరె నా వెచ్చని చూపు లిపుడు.

దేవీ! నా తోటి బంధమ్ము త్రెంచబోకు,
ప్రేమ లేకున్న, ఉండనీ ద్వేషమేని.

* * * *

సాకీ! తివాసాటకి గిన్నెల మధువు పోసి
మధువునే బాధ పెట్టెదే విధ మిదేల?
దేవి! మధుపూర్ణ భాండమే తెచ్చి నాదు
నోటి కందీయరాదె! సంతోషపడెద.

* * * *

అశ్రుదళముల గలవు గాయాల పూలు,
వధ్యశిల కేగెదను హాసవదనమునను."

గాయాలను పూలుగాభావించి వధ్యశిలకు నవ్వు ముఖంతో వెళ్ళగలిగిన ధైర్యశాలితత్వాన్ని కవితలో ప్రదర్శించినాడు గాలిబ్. ఆతడు చాలా నవ్యుడు. ఎన్నడూ ప్రాచీన సిద్ధాంతాలకు కట్టుబడియుండలేదు.

గాలిబ్ రచనల్లోని, మరో విశేషం — ప్రతిపాఠకునికీ తన హృదయం గాలిబ్ రచనల్లో కనపడడం. మానవస్వభావంలోని వివిధరహస్యాలూ వీటిలో ద్యోతకమౌతాయి. గాలిబ్ వేదన ఆరోగ్యవంతుడైనవాని వేదన. వేదనా భరిత మైన ఆయన గేయాలలోని శబ్దాలు సాధారణార్థాన్ని దాటి విస్తృతార్థాన్నిస్తాయి. భావుకులైనవారికి బహుళార్థద్యోతకములైన గాలిబ్ పద్యాలు మరెంత హృద్యంగా వుంటాయి. సమర్థుడైన కవి వాడిన శబ్దం సాధారణార్థాన్ని మించిన అర్థాన్నిస్తుంది. కరెన్సీనోటు సాధారణమైన కాగితంలో చేయబడినదే. అయినా చిత్తుకాగితం కంటే ఎన్నోరెట్లు ఎక్కువవిలువ కలిగివుంటుంది. అలాగే గాలిబ్ వాడిన పదాలు గంభీరార్థాలను ఇస్తాయి. అసలు శబ్దాలకు అందని అవ్యక్తభావాలను గాలిబ్ వ్యక్తపరచినప్పుడు వాటిని హృదయంతో ఆస్వాదించవలసిందేగాని నిఘంటువుల సహాయంతో రుచిచూడలేం.

నిఘంటువులకు, నియమనిబంధనలకు అతీతమైన గాలిబ్ అమృతకవిత లోని అనన్యసామాన్యమైన వైభవం ఆయనజీవితంలో కూడా కనిపిస్తుంది.

గాలిబ్ జీవితగాథ

గాలిబ్ పూర్తిపేరు మిర్జాఅసదుల్లాఖాన్ 'గాలిబ్'. 1797వ సంవత్సరం డిసెంబరు 27వ తేదీన 'ఆగ్రా'లో జన్మించినాడు. అతను టర్కీకి చెందిన ఐబక్ వంశీకుడు. వాళ్లల్లో తండ్రి ఆస్తి సంతతికి లభిస్తుంది గాని కొడుక్కి కాదు. కొడుక్కి తండ్రినుండి ఖడ్గం మాత్రమే వారసత్వంగా వస్తుంది. గాలిబ్‌ది మహావీరుల వంశం. గాలిబ్ తాత 'సమర్‌ఖండ్' నుండి షా ఆలం కాలంలో భారతదేశం వచ్చాడు. ఆయన పుట్టినిల్లు టర్కీ అయినా భారతదేశం రాగానే ఆయనకు ఒక జాగీరుకూడా దొరికింది. [illegible] ఏర్పాటుచేయించాడు రాజు. గాలిబ్ తండ్రిపేరు అబ్దుల్లాబేగ్ ఖాన్. గాలిబ్ తమ్ముని పేరు యూసుఫ్ ఖాన్. మహానుభావులైన వారిద్దరి బాల్యం [illegible] చెన్నాడుకాయి.

గాలిబ్ తండ్రి హైదరాబాదు సైన్యంలో కొంతకాలం పనిచేశాడు. ఆ తరువాత అల్వార్ సంస్థాన సైన్యంలో చేరిచేరకుండానే శత్రువులచేత చంపబడినాడు. అప్పటికి గాలిబ్ వయస్సు అయిదేళ్ళు. తరువాత నసరుల్లాబేగ్ చిన్నాయనకూడా చనిపోయాడు. తండ్రీ, చిన్నాయనా చనిపోయినతరువాత గాలిబ్‌కు ప్రభుత్వంవారు సంవత్సరానికి ఏడువందల రూపాయలు పెన్షన్‌గా ఇచ్చేవారు. 1857 ఏప్రిల్ 30వ తేదీదాకా ఈ డబ్బు దొరికింది. తరువాత ప్రథమస్వాతంత్ర్య సంగ్రామం (ఇంగ్లీషువారు దీన్ని 'సిపాయి తిరుగుబాటు' అన్నారు) సందర్భంగా ఈ సహాయం ఆగిపోయింది. మూడుసంవత్సరాలు చాలా కష్టపడ్డాడు గాలిబ్. దారిద్ర్యం దుర్భరమైంది. అప్పటి ఆయన దుర్భరస్థితి మీర్ మెహదీకి రాసిన లేఖలోని కొన్నిపంక్తులవల్ల తెలుస్తుంది. మహమ్మదీయులు "రమజాన్" నెలలో రోజూ పగలు ఉపవసిస్తారు. గాలిబ్ రాశాడు — "రమజాన్ నెలలో ఉపవాసాలు భోంచేస్తున్నాను. తినడానికి మరేదీ దొరక్కపోతే దుఃఖం పొందకుండా అనుభవించడానికి" అని.

ఆగ్రాలో ఉండగా అబ్దుస్సమద్ అనే పార్సీవ్యక్తితో స్నేహం ఏర్పడింది. ఆయన గాలిబ్ ఇంట్లో మూడునాలుగేళ్ళు ఉన్నాడు. అతనివద్ద కొంత పార్సీ నేర్చుకున్నాడు. అయితే పార్సీలో గాలిబ్ కు కలిగిన పాండిత్యం అంతా స్వయంకృషి వల్లనే. గురువులేని విద్యేమిటి? అని ఎవరైనా అంటూ ఉంటే అబ్దుస్సమద్ వద్ద నేర్చుకున్నట్లు చెప్తూ ఉండేవాడు. అబ్దుస్సమద్ బహుభాషావేత్త. పార్సీ, సంస్కృతభాషల ఏకమాతృకత్వాన్ని గూర్చి విస్తృతంగా వర్ణించుతుండేవాడు. గాలిబ్ కు పదమూడవయేట వివాహమైంది.

గాలిబ్ స్వప్రదర్శి. ఆరోగ్యవంతమైన శరీరం. ఢిల్లీకి వచ్చినప్పటి నుంచి సొంతఇల్లు ఎరుగడు. ఎప్పుడూ అద్దె ఇళ్ళలో ఉండేవాడు. సొంతఇల్లు కొనుక్కోలేదు, కట్టించుకోలేదు. ఒక ఇంటిమీద విసుగొస్తే ఇంకో ఇంటికి మారేవాడు. అందులో మసీదుకు దగ్గరగా ఉన్న ఇంట్లో ఉన్నాడు. అప్పుడు ఒక పద్యం వ్రాశాడు.

"నేను మసీదుపక్క గేహమ్ములోననుంటి
బ్రహ్మకే నేను ప్రక్కింటివాడనంటి."

మరొకప్పుడు ఇంట్లో ఉన్నాడట. మసీదు దేవునిది కాదనకు, ఆ మసీదు ప్రక్కన ఉన్నందుకు బ్రాహ్మణుని ప్రక్కింటివాడైనాడట! దీనిలో అర్థమేమంటే, ఒకటి— దేవుడంతటివాని ఇంటి పక్కగా నివాసం ఏర్పరచుకున్నాడు. అనగా దేవుడు పక్కింట ఉన్నాడు. రెండవది — ధ్వనించినది. దేవునికి దగ్గరగా ఉండాలనే మసీదుపక్క ఇల్లు తీసుకున్నాడు. కనుక త్వరలో దేవుడికి మరీ సమీపానికి వెళతాడు, అనగా చనిపోతున్నాడు.

గాలిబ్ బాడుగ ఇండ్లలో ఉండటంచేతనేమో ఎప్పుడూ సొంతానికి ఒక్క పుస్తకాలయాన్ని ఇంట్లో గ్రంథాగారం ఏర్పరచుకోలేదు. బాడుగకు పుస్తకాలు తెప్పించి చదివి పంపించేవాడు. అత్యంత ప్రతిభాశాలి గనుక తాను ఒక్కసారి చదివిన పుస్తకంలోని విషయాలు ఎన్నటికీ మరచేవాడు కాదు. కనుక పుస్తకాలు ఇంట్లో దాచుకోవలసిన అవసరమే ఉండేదికాదు.

అప్పటి వైస్రాయ్, లెఫ్టినెంట్ గవర్నరూ దర్బారు చేసినప్పుడు గాలిబ్ నుకూడా పిలిచి గౌరవించేవారు.

ఢిల్లీలో రథశబ్దాన్ని కొందరు స్త్రీలింగ శబ్దంగాను, కొందరు పుంలింగ శబ్దంగాను వాడేవారు. ఏది సరియైనదో గాలిబ్ ను అడిగి తెలుసుకుందామని కొందరు వచ్చి ఆ మాన్ని అడిగారు. అయనన్నాడు— ఆడవాళ్ళెక్కిన రథం స్త్రీలింగం, మగవాళ్ళెక్కిన రథం పుంలింగం— అని. హాస్యప్రియుడైన

గాలిబ్ ఇచ్చే సద్యఃప్రత్యుత్తరాలు చాలా హాస్యజనకంగా ఉండడమేగాక ప్రత్యర్థిని ఇబ్బందిపెడతాయి.

గాలిబ్ గొప్ప ఆత్మగౌరవం కలవాడు. ఢిల్లీలో ఒక కాలేజీ మొట్టమొదటి సారి క్రమబద్ధంగా ఏర్పడినప్పుడు అక్కడ ఫార్సీభాషాబోధకుడు కావలసి వచ్చాడు. గవర్నమెంటువారి విద్యాశాఖ సెక్రటరీ టామ్సన్ దీనికి తగిన వారిని ఎన్నుకుంటాడు. జీతం నెలకు నూరురూపాయలు. గాలిబ్ కూడా అర్జీ పెట్టుకున్నాడు. ఇంటర్వ్యూకి పిలిచారు. గాలిబ్ దర్బారుకు వెళ్ళినట్టు పల్లకిలో టామ్సన్ కార్యాలయానికి వెళ్ళాడు: కార్యాలయ ముంగిట దిగాడు. తనను రాజాధిరాజులు ఎదురేగి ఆహ్వానిస్తారు, కాని ఈ ఇంటర్వ్యూ నాడు టామ్సను స్వాగతం చెప్పడానికి రాలేదు. అతను వచ్చి పిలుచుకు పోనిది లోనికి రానన్నాడు గాలిబ్. ''కవిగా గాలిబ్‌కు ఎదురేగి స్వాగతం చెప్పడానికి నాకు అభ్యంతరం లేదుగాని, ప్రభుత్వోద్యోగానికి అర్జీ పెట్టుకున్న వ్యక్తిగా ఇప్పుడు వచ్చాడు గనుక ఆ మర్యాదను అందించలేను నేను అనిన్నీ ఎదురేగి ఆహ్వానించడం ఎందుకని ''టా'' అన్నాడు టామ్సన్. ''సమాజంలో ఉన్న గౌరవానికి భంగం కలిగించే ఈ ఉద్యోగం నాకు అక్కరలేదు'' అని ఇంటర్వ్యూకు హాజరుకాకుండానే వెళ్ళిపోయాడు. గాలిబ్ ఆత్మగౌరవానికీ, స్వతంత్ర ప్రవృత్తికీ, స్వేచ్ఛా భావానికీ తార్కాణమైన ఒక నిదర్శనం ఈ ఉదాహరణ.

గాలిబ్‌కు పాచికలు ఆడడం, జూదం ఆడడం అంటే చాలా ఇష్టం. జూదం ఆడినవారిని శిక్షించాలని ప్రభుత్వం శాసనం అమలుచేసింది. గాలిబ్ శాసనాలకు కట్టుపడేవాడు కాదు. పాచికలు ఆడుతూనే వస్తుండేవాడు. ఒక నాడు రక్షకభటులు అతడు పాచికలు ఆడుతుండగా పట్టుకున్నారు. ఇంగ్లీషువారి పరిపాలన కొత్తగా వచ్చిన రోజులవి. పోలీసులు గాలిబ్‌ను మేజిస్ట్రేట్ వద్ద హాజరుపరిచారు. అతను ఆరు నెలలు శిక్ష విధించాడు. ఆయనతో జైల్లో అతన్ని ఎంతో గౌరవంగా చూచారు. అన్నపానీయాలు ఇంటినుంచే తెప్పించేవారు. మూడు నెలలు కాగానే మిగతా మూడు నెలల శిక్ష తగ్గించి విడుదల చేశారు. జైల్లో ఉండవలసిన దౌర్భాగ్యం కలిగినందుకు మనస్సు నొచ్చినా గాలిబ్ నిరుత్సాహపడలేదు. జైలుజీవితాన్ని చిరునవ్వుతో వెళ్ళబుచ్చినాడు.

మూడు నెలలై జైలునుంచి విడుదల కాగానే కాలేమియాఁ అనే మిత్రుని ఒత్తిడివల్ల అతని ఇంట్లో కొన్నాళ్ళు ఉన్నాడు. గాలిబ్ వంటి మహాకవి తమ అతిథిగా కొన్నాళ్ళు నిలుపుకోవడం గౌరవంగా భావించేవారు ధనికులు.

జైలునుంచి విడుదలైనాడని తెలిసి గాలిబ్ క్షేమసమాచారాలు అడిగి పోవడానికి మిత్రులు వచ్చారు. వారిలో ఒకడన్నాడు ''గాలిబ్! దేవుని దయవల్ల జైలునుంచి విడుదలైనావు. సంతోషం'' అని. అది విని గాలిబ్

అన్నాడు— "జైలునుంచి విడుదలైన వెధవ ఎవడయ్యా! మొన్నటిదాకా తెల్లవాడి జైల్లో ఉన్నాను. ఇప్పుడు నల్లవాడి జైల్లో ఉన్నాను" అని. తాను ఏ మిత్రుడింట్లో వున్నాడో అతని పేరు కాలేమియా. 'కాలా' అనగా నల్లని వాడు అని అర్థం. తెల్లవాని జైలు తప్పేగాని నల్లవాని ఇంట్లో నిర్బంధంగా ఉంటున్నాను అని హాస్యోక్తి విసిరినాడు. మర్యాదగలవాళ్ళే జైల్లో పడ్డందుకు సిగ్గుపడి కొన్నాళ్ళు ఆప్తులకు కనపడేవాళ్ళు కారు. గాలిబ్ తాను నవ్వుతూ కాలం గడుపుతూ ఇతరులను నవ్వించేవాడు.

ఢిల్లీని పరిపాలించిన మొగల్ వంశపు రాజులలో తుదివాడైన బహదుర్ షాజఫర్ ఆస్థానంలో పండితుడుగా, కవిగా కొంతకాలం ఉన్నాడు. తైమూరు వంశ చరిత్ర రాయడానికి గాలిబ్‌ను నియమించినాడు రాజు. బహదుర్ షా స్వయంగా కవి. అతని పద్యాలను సరిదిద్దమంటూండా చేస్తుండేవాడు గాలిబ్. ఒకనాడు రాజు సగం కొన్ని పద్యపాదాలుమాత్రమే వ్రాసి మిగతావి పూరించి సరిదిద్ది సంపూర్తి చేయవలసిందిగా కోరాడు. వెంటనే చకచకా వాటిని పూర్తిచేసి సవరించి పంపాడు గాలిబ్. క్షణంలో ఆశువుగా చెప్పేటంత వేగంగా పద్యం రచించేవాడు గాలిబ్.

ఇంగ్లీషు వారు 'బహదుర్' రాజును గద్దెదించిన తరువాత చాలా ఇబ్బందులు పడ్డాడు గాలిబ్. 1857 విప్లవం దేశాన్ని అల్లకల్లోలం చేసింది. దేశభక్తులైన వారిని ఇంగ్లీషువారు చిత్రహింసలపాలు చేశారు. ఢిల్లీలో కొన్ని నెలలపాటు ప్రజాజీవితం స్తంభించిపోయింది. ఒక ఇంటినుంచి ఇంకొక ఇంటికి వెళ్ళే వీలు లేదు. సారాకొట్లు మూతపడ్డవి. ఆంగ్ల సైనికులు ఇళ్ళలో జొరబడి, విప్లవ కారులకు సహాయం చేశారంటూ ఎవరైనా పడితే వాళ్ళని పట్టుకుపోయి నిర్బంధంలో ఉంచేవారు. హింసించేవారు. గాలిబ్‌కు దమ్మిడీ ఆదాయం లేదు. నానా ఇబ్బందుల్లో వున్నాడు. గాలిబ్ సోదరుడు "యూసుఫ్‌ఖాన్" చిన్ననాటినుంచే పిచ్చివాడు. ఎన్ని చికిత్సలు చేయించినా అతని పిచ్చి తగ్గలేదు. అతను చాలా దీనావస్థలో 1857 విప్లవంరోజుల్లో మరణించాడు. శవానికి కప్పడానికి నాలుగుగజాల గుడ్డ లభించలేదు. దుకాణాలన్నీ మూసి వున్నాయి. ఎటుచూచినా సైనికులు. ఇళ్ళల్లోనుంచి బయటకుపోయే వీలం లేదు. ఖననకర్మకు మనుషులు దొరకలేదు. శవాన్ని మోసేవాళ్ళు కరువైనారు. మిత్రుల సహాయంతో గాలిబ్ ఎలాగో సోదరుని అంత్యక్రియలు చేశాడు.

1857 విప్లవజ్వాలలు శమించిన తరువాత రాంపూర్ నవాబు గాలిబ్‌కు నెలకు నూరు రూపాయలు జీతంగా ఇచ్చేవాడు. ఆజీతంలోనే కాలక్షేపం చేసేవాడు గాలిబ్.

గాలిబ్ ఎంత కవో అంత పండితుడు. "బుర్హాన్ ఖాతే" అనే నిఘంటువులోని లోపాలను చూపుతూ "ఖాతే బుర్హాన్" రచించాడు. అతని

పాండిత్యానికి జనులు ఆశ్చర్యపడ్డారు. ఒకతను "ఖాతేఖాతే" అనే పేరుతో గాలిబ్ ను ఖండిస్తూ పుస్తకం రాశాడు. మిత్రులంతా గాలిబ్ దగ్గరకు వచ్చి— "అతనెవరో అవకతవకగా నిన్ను విమర్శిస్తుంటే ఊరుకుంటారేం? జవాబివ్వు" అన్నారు. అప్పుడు గాలిబ్— "గాడిద మనల్ని తంతే మనమూ గాడిదను తంతామా? పోనిద్దురూ! పశువు" అని ఊరుకున్నాడట!

గాలిబ్ కీర్తిని చూచి, విని ఈర్ష్యపడి చాలామంది గాలిబ్ ను తిడుతూ ఉత్తరాలు రాసేవారు. అవి సావధానంగా చదువుకుని నవ్వుకుంటూ ఊరుకునే వాడు గాలిబ్. ఒకడు "అమ్మ, అక్క..." అంటూ బూతులతో ఉత్తరం రాశాడు. అది ఒక మిత్రునకు చూపి గాలిబ్ అన్నాడు— "ఈ వెధవకు తిట్టటంకూడా రాదు. పిల్లవాడి తల్లిని తిడితే ఎక్కడలేని కోపం వస్తుంది. కారణం, పిల్లవానికి తల్లితోనే ఎక్కువ సాన్నిహిత్యం. అలాగే వయసువచ్చినవానికి భార్యను తిడితే కోపం వస్తుంది. ఎందుకంటే వాడికి ఇతరులతోకంటే భార్యతో సాన్నిహిత్యం, మక్కువ వుంటాయి. వృద్ధునికి కూతురిని తిడితే చెప్పరాని కోపంవస్తుంది. వృద్ధుడు కూతురుకు సన్నిహితంగా వుంటాడు. ఈ వెధవ ముసలివాణ్ణైన నా అక్కని తిడితే ఏంబాగుంది చెప్పు? తిట్టడంకూడా రాని వెధవ" అని.

ఉరుదూ, ఫారసీభాషలవారు జరిపే "ముషాయిరా"లు (కవిసమ్మేళనాలు) చాలా ప్రసిద్ధి చెందినవి. ఈ ముషాయిరా సంప్రదాయం ఇతర భాషల్లో ఇంతగా లేదు. పేదవానినుండి పెద్దవారి వరకూ ముషాయిరాలు వినడానికి వేలసంఖ్యలో వస్తారు. ఉరుదూభాష మాట్లాడేవారికి కవితా పఠనం, కవితాశ్రవణంమీద అన్యులకంటే ఆసక్తి చాలా ఎక్కువ. కనుక చిరకాలంగా ఉరుదూ, ఫారసీముషాయిరాలు మన దేశంలో చాలా జరుపబడు తున్నవి. ఢిల్లీలో రాజాస్థానాలలోను, ఇతరత్రా సంపన్నగృహస్థుల కవితా గోష్ఠులు జరిగేవి. సుప్రసిద్ధులైన కవులు వాటిలో పాల్గొంటూవుండేవారు. ఈనాడూ ఈ గోష్ఠులు జరుగుతుంటాయి. కవితామాధుర్యానుసారం శ్రోతా ప్రజలు తన్మయత్వంలో మునిగి రాత్రులు రాత్రులు గడుపుతారు. వారి కవితాస్వాదన చేయగలిగినంత, ఆదరించగలిగినంత అన్యభాషలవారికి సాధ్యపడదు.

అసలు ఫారసీ, ఉరుదూకవితారీతే అటువంటిది. క్లుప్తత ఆ కవితలో ముఖ్యలక్షణం. వేమనపద్యంకూడా ఉర్దూ షేర్ కంటె రెండింతల పెద్దగా వుంటుంది. నాలుగో పంక్తి మకుటమే అయినా మూడుపంక్తులైనా లేనిది తెలుగులోగాని, సంస్కృతంలోగాని ఒక భావం ముడివడదేమో! ఉరుదూ, ఫారసీ భాషలలో రెండు పంక్తులలో ఉపమానం, ఉపమేయంకూడా నిండుగా

పంక్తులూ ఎంతో అస్పష్టభావంతో శ్రోతల హృదయాలలోకి చొచ్చుకుని పోతాయి. కనుక ఉరుదూ కవితలో ఉన్నంత క్లుప్తత, గుప్తత, ఆప్తత మరే భాషలోనూ కనిపించదు. కవి తాను రచించిన రెండు పంక్తుల పద్యం చదివేసరికి శ్రోతలు, హృదయాలుప్పొంగి "వహ్వా" అని తమ ఆనందాన్ని వ్యక్తపరచందే ఉండలేరు. లాగివదలిన బాణంలా ఆ పద్యం గుండెలోకి జొరబడి తనపని చేస్తుంది. ఇది అన్యభాషల్లో లేదు. ఒక చిన్న భావాన్ని పదిపన్నెండు పద్యాల్లోగాని మనం పూర్తిచేయలేం. Brevity కి ఫారసీ, ఉరుదూ భాషలు పెట్టినది పేరు.

ఇట్టి ముషాయిరాలు ఢిల్లీలో రాజదర్బారుల్లో చాలా వైభవోపేతంగా జరుగుతుండేవి. రాజుల దర్బారుల్లోనేగాక అన్యత్రానూ కూడా జరిగేవి. వాటిల్లో గాలిబ్ పాల్గొనేవాడు. చాలా మనోహరంగా తన కవితను వినిపించేవాడు. అయితే సన్నాయి, మద్దెల మోగుతుంటే పాట పాడేవా డనుకునేరు. భావం విశదమయ్యేట్టు పక్కాగా పఠించేవాడు. ఆయన తన కవితను తాను పఠించగా విని జనులు ఎంతో ఆనందించేవారు.

ఒకరాత్రి ఢిల్లీలో ముషాయిరా జరిగింది. రాత్రి సాంతం కవిత వింటూనే వున్నారు సహృదయులు. అనేక కవులు తమ కవిత చదివారు. గాలిబ్ చదవవలసిన సమయానికి ఇంచుమించు తెల్లవారింది. "ఇప్పుడు నేను 'భైరవీరాగం' ఆలాపిస్తాను" అంటూ "నదీరో దస" అనే కీర్తిగల ఫారసీ కవిత వినిపించాడు. ఆయన ఆ కవిత వినిపిస్తున్నంతసేపూ శ్రోతలు, హృదయాలు ద్రవించి కన్నీరు కారుస్తూనేవున్నారు. కొందరు వెక్కి వెక్కి రోదించారు. అప్పుడే వర్షం కూడా కురిసింది. సభ్యులలోనుండి ఒకరు లేచి "ఆస్మాన్ హం గరీస్త్" — ఆకాశం కూడా కన్నీరు కారుస్తున్నది అన్నాడట. వేదనా భరితమైన గాలిబ్ కవిత కరగించని హృదయం లేనేలేదు. "పాషాణా దపి పీయూషం స్యందతే" అన్నట్లు కఠిన హృదయాలు సైతం కరగి కాల్వలు కట్టే రీతిని కవిత రచించినవాడు గాలిబ్.

మహాకవి గాలిబ్ కు భారతదేశంలోని నలుమూలలనుండి వేలాదిజనం లేఖలు వ్రాసేవారు. అనేక విషయాలను గూర్చి ప్రసక్తి ఉంటూండేది ఆ లేఖల్లో. ఎన్ని పనులున్నా, ఎన్ని చిక్కులున్నా, ఎంత విచారంగా వున్నా, ఎంత అనారోగ్యంగావున్నా అన్ని ఉత్తరాలకూ తప్పనిసరిగా జవాబు ఇచ్చేవాడు. జవాబుకోసం కవర్లలో స్టాంపులు పెట్టి ఎవరైనా పంపితే చాలా కోపపడేవాడు. 'పాట్ పెయిడ్' ఉత్తరాలు వచ్చినా తిరగగొట్టక, డబ్బు చెల్లించి వాటిని తీసుకుని జవాబు ఇచ్చేవాడు. గాలిబ్ తో పద్యాలు దిద్దించుకోవాలని చాలామంది అభిలాష. కనుక అనేకులు పద్యాలు దిద్దడానికి పంపేవారు. కంట్లో కనపడని వృద్ధాప్యంలోనూ, స్వయంగా వ్రాయ

బాధపడుతున్నా ఇతరుల సహాయంతో లేఖలకు జవాబులు పంపేవాడు. ఓపికగా పద్యాలు దిద్ది పంపించేవాడు. కాని మరీ వృద్ధుడయిపోయి మనస్థిమితం మరీ తగ్గిపోయినాక "ఇక దిద్దడానికి పద్యాలు పంపకండి. నాకు విశ్రాంతి నివ్వండి" అని విజ్ఞప్తి చేశాడు. అయినా జనం పద్యాలుపంపి దిద్దమని వేధిస్తుండేవారు. "మంచి భార్య చెడు భర్తలో విధిలేక కాలంగడిపి నట్లు, చేతగాకున్నా పద్యాలు దిద్దుతున్నాను" అన్నాడట ఒకసారి గాలిబ్.

తన ఆదాయం ఎంత తక్కువైనా, పేదలకు చేతనైనసహాయం చేసేవాడు. జీతం లేనివాడుకూడా ఇంట్లో పనివాళ్లను తొలగించలేదు. గాలిబ్ ఇంటి ముందు కుంటివాళ్ళు, గుడ్డివాళ్లు ఎప్పుడూ ఉంటుండేవారు. వాళ్ళకు తిండిపెట్టడం, బట్టలివ్వడం మానుకోలేదు. ఇవ్వడానికి అతని చేయి ఎన్నడూ వెనుతీయలేదు. పేదకవుల పద్యాలు దిద్దిపెట్టడమేగాక వారికి వీలైనంత ఆర్థిక సహాయంకూడ చేసేవాడు. వారిని ప్రోత్సహించేవాడు. అవకాశం దొరికినప్పుడల్లా వాళ్ళకు ఎక్కడో ఒకచోట ఆశ్రయం ఏర్పాటు చేసేవాడు.

ఢిల్లీ లెఫ్టినెంట్ గవర్నర్ ఒకసారి గాలిబ్‌ను ఆహ్వానించి దర్బారులో వివిధ ఆభరణాలతో, శాలువలతో గౌరవించి బిరుదులు ప్రదానంచేశాడు. బహుమతులు పొందగానే గవర్నర్ గారి బంట్రోతులు "ఇనాం" ఇమ్మని గాలిబ్ ఇంటికి వచ్చారు. గాలిబ్ వద్ద డబ్బులేదు. వెంటనే ఆ ఆభరణాలను అమ్మించి బంట్రోతులకు ఇనాం ఇచ్చి పంపించాడట.

గాలిబ్ మిత్రుడొకడు, బాగా బతికినవాడు, దౌర్భాగ్యవశాన చితికి పోయి దారిద్ర్యంవల్ల దీనావస్థలో వున్నాడు. అతడు పట్టుకమీజాలకు బదులు చాలా చవకరకపు చీటిగుడ్డతో అంగరఖా కుట్టించుకుని తొడుక్కుంటున్నాడు. చీటిగుడ్డఅంగరఖా తొడుక్కొని అతను గాలిబ్ ఇంటికి వచ్చాడు. అది చూచి గాలిబ్ మనస్సు చివుక్కుమన్నది. "నాయనా! ఈ పలచని అంగరఖా బాగుం దోయ్. నా కిస్తావా? ఎండకాలం తొడుక్కుంటే హాయిగా వుంటుంది" అని అడిగాడు గాలిబ్. "ఓ, దానికేం తీసుకో" అన్నా డామిత్రుడు. "అది సరేగాని నీ అంగరఖా నా కిచ్చి వొంటిమీద బట్టలేకుండా ఇంటికి వెళ్తావా? ఇదిగో, ఈ పట్టు షేర్వానీ తొడుక్కో" అని తన విలువైన జరీ షేర్వాని అతనికి తొడిగించి ఆ అంగరఖా తా నుంచుకున్నాడు.

మిత్రులంటే గాలిబ్‌కు చెప్పరాని ప్రీతి. నలుగురు మిత్రులతో కలసి కాలం గడపడంకన్న ధన్యత మరొకటి లేదనుకునేవాడు. భార్య, ఇల్లు, వాకిలి, డబ్బు, ఉద్యోగం సమస్తం మరిచేవాడు మిత్రుల సమక్షంలో. మిత్రుల కోసం ఏమైనా చేసేవాడు- "ఇతరులు ఖర్చుపెట్టడం నేను చూడలేను. నాకా అంటే ఇతరులకోసం నేను ఖర్చుపెడతాను" అన్నాడు గాలిబ్

గాలిబ్ జ్ఞాపకశక్తి అద్వితీయమైనది. ఒకసారి ఒక పుస్తకం చదివాడంటే అందులోని విషయాలను జన్మలో మళ్ళీ మరిచేవాడు కాడు. ఎప్పుడంటే అప్పుడు వాటిని ఉదహరించగలిగేవాడు. ఇంట్లో ఒక్క పుస్తకం ఉండేది కాదు. ఎక్కడినించైనా తెచ్చుకుని చదివి ఇచ్చేసేవాడు. ఏదైనా ప్రయోగానికి ప్రాచీనకవుల రచనలనుండి ఉదాహరణలు ఇవ్వవలసివస్తే తడుముకోకుండా కనీసం పదిఉదాహరణలు గబగబా ఇచ్చేవాడు.

రాత్రిళ్ళు ఆలోచనాసమాధిలో ఉండేవాడు. ప్రతిఆలోచనా ఒక పద్యమై బయలువెడలేది. అయితే అప్పుడు వ్రాసుకునే వీలేకా, వ్యవధీ లేక ఒక్కొక్క పద్యానికీ ఒక ముడిచొప్పున తన పొడుగాటి 'నాడా'కు వేసేవాడు. తెల్లవారి ఆ ముడులను విప్పుతూ ఆ పద్యాలు జ్ఞాపకంచేసుకుని రాసుకునేవాడు. ఎంత జ్ఞాపకశక్తి! ఎంత జటిలమైన విషయమైనా సునిశితంగా పరిశీలించి, దాని లోతుల్లోకి దిగి తలస్పర్శిగా విమర్శించేవాడు.

గాలిబ్ చుట్కీలు చాలా ప్రశస్తిని సంపాదించుకున్నవి. చాలా నమ్రమైన హాస్యాన్ని ఒలుకుతాడు గాలిబ్.

ఒకనాడు రాజాగారివద్దకు వెళ్ళాడు, రమ్జాన్ పండుగ తరువాత. "ఎన్నాళ్ళు ఉపవాసం ఉన్నారు రమ్జాన్ లో?" అని అడిగాడు రాజా. "ఒక్కనాడుఉండలేదు" అన్నాడు గాలిబ్. నెలరోజుల్లో ఒక్కరోజే ఉపవాసం ఉండలేదేమో అనుకున్నాడు రాజా. కాని "ఒక్కనాడూ ఉపవాసం ఉండలేదు! రోజూ పుష్టిగా భోంచేశాను" అని గాలిబ్ చెప్పదలచాడు. ఈ రెండు అర్థాలూ వచ్చే చిన్నమాట ఎంతో సమయస్ఫూర్తితో వేశాడు గాలిబ్.

రమ్జాన్ నెలలో అంతా ఉపవసించాలి. తాగరాదు, జూదాలు ఆడకూడదు. కాని గాలిబ్ మతవిరుద్ధమైన పనులన్నీ చేస్తూవుండేవాడు. ఒకనాడు జూదం ఆడుతుండగా ఒక మిత్రుడు చూచి, "ఏమయ్యా! రమ్జాన్ రోజుల్లో పాపపిశాచం కట్టుబడి ఖైదులో ఉంటుందంటారు. నీవు ఈ పాపపు పని ఎలా చేస్తున్నావయ్యా" అని అడిగాడు.

"అవును నిజమే. రమ్జాన్ నెలలో పాపపిశాచం కట్టుబడి ఖైదులో వుంటుంది. మా ఇల్లే ఆ ఖైదు. కనుక జూదం ఆడుతున్నాను. పాపపిశాచం విచ్చలవిడిగా ఈ నెలలో తిరుగదు. అంతేకాని ఖైదులోనన్నా వుంటుండా వుండదా? చెప్పు" అని చమత్కరించాడు గాలిబ్.

గాలిబ్ కు మామిడిపళ్ళంటే చాలా ఇష్టం. మంచిమంచి పళ్ళు ఎక్కడ దొరుకుతాయని తెలిస్తే అక్కడినుంచి అడిగి తెప్పించుకునేవాడు. ఒకనాడు సాయంత్రంపూట రాజాగారివెంట మామిడి తోటలోకి వాహ్యాళికి వెళ్ళాడు. అది వైశాఖమాసం. చెట్లనిండా పండ్లున్నాయి. తదేకదీక్షతో చెట్లవైపు

చూస్తున్నాడు గాలిబ్. "అంత దీక్షగా ఆ చెట్లవైపు ఎందుకు చూస్తున్నారు" అని అడిగాడు రాజా.

"నా తండ్రితాతల పేర్లు ఏ పండుమీదైనా కనపడతాయేమో అని చూస్తున్నాను" అన్నాడు గాలిబ్. అది గ్రహించి వెంటనే మంచిమంచి పండ్లు కోయించి బుట్టలనిండా గాలిబ్ ఇంటికి పంపినాడు రాజా. తన తండ్రి తాతల పేర్లు పండ్లమీద వుంటే వారసత్వంలో తనకు సంక్రమిస్తాయి. ఈ తోటలో ఇన్ని పండ్లున్నాయి. తనకు లభించవు తీసేవాళ్ళకి అని గాలిబ్ చమత్కృతి.

మామిడిపళ్ల కాలంలో ఇంటినిండా మిఠాయిల్ని దాచిపెట్టుకుని పండ్లు తినేవాడు గాలిబ్. ఒకనాడు మామిడిపండ్లంటే అసలు ఇష్టంలేని ఒక మిత్రుడు వచ్చాడు. అతనితో మాట్లాడుకుంటూ కూర్చున్నాడు గాలిబ్. ఇంటి ముందర మామిడిటెంకలు పడివున్నాయి. ఒక గాడిద అటునుంచి పోతూ, మామిడిటెంకను వాసనచూచి ముట్టకుండా వెళ్ళిపోయింది. మామిడిపండ్లంటే ఇష్టంలేని ఆయన అన్నాడు— "గాలిబ్! మామిడిపండ్లంటే నీవు అంత మురిసిపోతావు. గాడిదకూడా మామిడిపండు ముట్టడం లేదు చూడు" అని. అది విని గాలిబ్ అన్నాడు— "అవును నిజమే. గాడిదలు మామిడిపండ్లు ముట్టవు" అని. అతని ముఖం కత్తివేసినా నెత్తుటిచుక్క లేనంత వెలవెల పోయింది.

రోజూ రాత్రిపూట కొంచెంగా మధువు అరగించేవాడు గాలిబ్. ఆయితే దాని కో కొలత వుండేది. మితంగా అంతే పుచ్చుకునేవాడు. సారాయిబుడ్డి దాచే పెట్టెతాళంచెవులు గుమాస్తావద్ద వుంచేవాడు. అడిగినా, నిర్ణయించు కున్న మితానికి మించి సారాయి ఇవ్వవద్దని అతనికి ఆదేశించాడు. తాగి ఆ మైకంలో 'ఇంకా తే, ఇంకా' తెమ్మనేవాడు. కాని ఆజ్ఞను అక్షరాలా పాటించే ఆగుమాస్తా సుతరామూ అధికంగా మధువు ఇచ్చేవాడు కాదు. కాగా ఆ మత్తులో గాలిబ్ అతన్ని నానాతిట్లూ తిట్టేవాడు. అయినా అతను సహించి ఊరుకునేవాడు.

ఒకనాడు ఒక శిష్యుడు వచ్చి గాలిబ్ కాళ్లు పడతానన్నాడు. "నీవు ఎంత శిష్యుడవైనా గొప్పవంశానికి చెందినవాడవు, మర్యాదస్తుడవు. కాళ్ళు పట్టడం మంచిది కాదు," అన్నాడు గాలిబ్. "కాళ్ళు నొప్పిగా వున్న ప్పుడు ఎవరితోనైనా పట్టించుకుంటారుగదా! నాతో కాళ్ళు పట్టించుకోండి. ఉచితంగా కాదు. తరువాత దానికి తగిన కూలీ ఇవ్వండి. ఇంక అందులో అపచారం ఏమీ ఉండదు" అంటూ కాళ్లనొత్తడం మొదలుపెట్టాడు అతను. నొత్తడం అయినాక "నా కూలీ నాకు ఇవ్వండి" అన్నాడతను. "బాబునా! నీవు కాళ్ళుపట్టావు, నేను డబ్బునిగపట్టాను. దానికి దానికి సరిపోయింది" అన్నాడట గాలిబ్

మిత్రుడొకాయన గాలిబ్ ఇంటికి వచ్చాడు. చాలా రాత్రిదాకా మాట్లాడుకుంటూ కూర్చున్నారు. వెళ్ళేప్పుడు దీపంతీసుకుని వాకిట్లోదాకా వచ్చి చెప్పులు చూపించాడు గాలిబ్. "నా చెప్పులు నేను తొడుక్కోలేనా! దీపం ఎందుకూ" అన్నాడతను. "అది నిజమే. నీ చెప్పులు తొడుక్కోలేవని కాదు. నా చెప్పు లెక్కడ తొడుక్కుపోతావో అని దీపం తెచ్చాను" అన్నాడు గాలిబ్.

మిత్రుడు ఒకడు గాలిబ్ తాగుతున్నందుకు ఆక్షేపణగా అన్నాడు– "గాలిబ్! మద్యపానం పాపం కదూ! మద్యం పుచ్చుకునేవాని ప్రార్థనను భగవంతుడు అంగీకరించడు" అని. అది విని గాలిబ్ నవ్వి— "తోృక దానికి మద్యం దొరికాక ఇంకా భగవంతుణ్ణి ప్రార్థించడం దేనికి?" అన్నాడు.

ఎండకాలం రాత్రిపూట ఆరుబయట మంచంలో పడుకుని ఆకాశంలోకి చూచాడు గాలిబ్. ఆకాశంనిండా చిందరవందరగా విరబోసి కనపడ్డాయి చుక్కలు. ఎవరిభయమూ లేకుండా స్వతంత్రుడైనవాడు తన ఇష్టం వచ్చినట్టు స్వేచ్ఛగా చేసే పనుల్లాగా క్రమరహితంగా విచ్చలవిడిగా పడివున్నాయి చుక్కలు అనుకున్నాడు గాలిబ్

ఇతరులను పిచ్చిపిచ్చిగా స్తుతించడం గాలిబ్ వల్ల కాకపోయేది. ప్రశంసా పద్యాలు వ్రాయడంలో కొందరు సిద్ధహస్తులుగా వుంటారు. గాలిబ్ ఈ విషయంలో వట్టి అసమర్థుడు. తన హృదయాన్ని కదలించిన వస్తువుతప్ప అన్యమును మెచ్చుకునేవాడు కాడు. పొగడేవాడు కాడు. ఎంతవాడు రాసినా సరే, తనకు నచ్చని పద్యాన్ని ఎన్నటికీ 'బాగుంది' అనేవాడు కాదు. తన హృదయాన్ని స్పృశించి హాయిహాయి అనిపించని రచనకు చంకలుకొట్టే వాడు కాదు. తనకునచ్చితే మెచ్చుకోడానికి ఎన్నడూ వెనకాడేవాడుకాదు.

"జౌఖ్" అనే ఒక సుప్రసిద్ధకవికీ గాలిబ్ కూ ఎప్పుడూ పొసగేదికాదు. ఎప్పుడూ ఏవో అభిప్రాయభేదాలు, పోరుపులు ఉంటుండేవి. అయినా తనకు నచ్చిన పద్యం ఏదైనా జౌఖ్ రాస్తే ఉప్పొంగిపోయేవాడు గాలిబ్

"మనుబాధ లోర్వక చనిపోదు నందువు
హృదయ మపుడుగ కలగ నెటు పోవ నెంతువు ?"

ఈ పద్యం "జౌఖ్" ది. ఎన్ని అభిప్రాయభేదా లున్నా, అన్నీ మరిచి ఈ పద్యానికి ఉప్పొంగిపోయినాడు గాలిబ్. "బాధలు భరించలేక వాటినుండి తప్పించుకోవడానికి చనిపోతా నంటావు; అప్పటికీ హృదయంలో కలత తగ్గకుంటే ఇంకెటు పోతావు ? చావుకన్న అభయచోటు ఇంకోటి లేదుకదా? అప్పటికీ బాధలు పోకుంటే ఎటుపోతావు ? బాధలు వచ్చినా తప్పవు

పలాయనవాదం పనికిరాదు. బ్రతికుండే ఎదిరించాలి'' అన్న భావాన్ని ఈ పద్యంలో జౌఖ్ రమ్యంగా చెప్పినాడు. అది గాలిబ్‌కు నచ్చింది.

ఎంత చిన్నకవి అయినాసరే రచన బాగుంటే మెచ్చుకునేవాడు. ఒక శిష్యుడు సంస్కరణకోసం పంపిన పద్యాన్ని చదువుకుని మెచ్చుకుని అతని కో ఉత్తరం రాస్తూ ''ఈపద్యాన్ని చదివి ఈర్ష్యపడుతున్నాను. ఎంత మంచి పద్యం రాశావోయ్ !'' అని దీవించాడు గాలిబ్

ఇక తన పద్యంలో ఎవరైనా లోపం చూపిస్తే, వెంటనే అంగీకరించేవాడు. ఆ లోపాన్ని సవరించుకునేవాడు.

> ''స్వీయలోపమ్ము లెరుగుట పెద్దవిద్దె;
> లోప మెరిగినవాడె పూర్ణుడగు నరుడు''

అన్నాడు గాలిబ్.

ఇక, తనకు నచ్చని పని ఎవరైనా చేయమంటే – అతడు రాజు కానీ – చేసేవాడు కాడు. తెలివిగా ఆ పనినుండి తప్పుకునేవాడు. ఎవరైనా చని పోతే వారినిగూర్చి అధ్యయనపద్యాలు రాయడం అరోజుల్లో ఆచారం. ఆ పద్యంలో ఆ చనిపోయిన వ్యక్తినిగూర్చి, చనిపోయిన తేదీ, నెల, సంవత్సరం సంకేతంగా ఇమిడేటట్లు కవులు పద్యాలు వ్రాస్తుండేవారు. వాటిని ఆ చనిపోయిన వ్యక్తికి చెందినవారు సమాధిశిలమీద చెక్కించేవారు.

చనిపోయినప్పుడేగాక, పిల్లలు పుట్టినప్పుడు, పిల్లల పుట్టినరోజు పండుగలకు పద్యాలు రాయించుకుంటారు కొందరు. గాలిబ్ ఈ రెండురకాల పద్యాలుకూడా రాసేవాడు కాడు. ఒకసారి ఒక పెద్దమనిషి, తన పిల్లవాడి పుట్టినరోజుసందర్భంలో పద్యం-రాయమన్నాడు. 'రాయను' అని సూటిగా అని అతన్ని నొప్పించడం ఇష్టంలేదు. కనుక ఒక చమత్కారం చేశాడు. ''అమర్త్య ఎవరిపిల్లవానికో పుట్టినరోజున పద్యంరాస్తే వాడు పుటుక్కున ఊపిరి వదిలాడు. నా రాతలు అచ్చిరావు. నాతో ఎందుకు రాయించు కుంటారు?'' అన్నాడు. దానితో ఆ రాతబెడద వదలిపోయింది. రాయ మని బలవంతం చేయడానికి ఇక వీలే లేకుండా జవాబిచ్చాడు గాలిబ్.

ఇలాంటి చమత్కారఘట్టాలు గాలిబ్ జీవితంలో చాలా కనపడుతాయి.

ఒకసారి గాలిబ్ శిష్యుడు ఉమ్రావ్‌సింగ్‌కు రెండవసారి భార్యావియోగం కలిగింది. చిన్నచిన్న పిల్లలు. మళ్ళీ వివాహం చేసుకోవడి తప్పని దుస్థితి ఏర్పడిందంటూ గాలిబ్‌కు ఉత్తరం వచ్చింది. దానికి జవాబుగా గాలిబ్ శిఖ ఇలా వ్రాశాడు;

''ఉమ్రావ్ సింగ్‌కు అప్పుడే మూడవ పెళ్ళికర్మ పట్టిందా? నాకు ఇంకా రెండో పెళ్ళిభాగ్యమైనా పట్టలేదు''—అని. తన భార్య ఇంకా బతికేవుందనీ, అది చనిపోతే రెండవపెళ్ళి చేసుకునే వాఞ్ఛను ధ్వనించే హాస్యం విసిరాడు గాలిబ్ ఆ లేఖలో. దీనివల్ల గాలిబ్‌కు భార్యపై విసుగుపుట్టి రాసినట్లు అని పించవచ్చుగాని అది నిజంకాదు. హాస్యానికి రాసిన మాటేగాని భార్యంటే గాలిబ్‌కు చాలా ప్రీతి. ఆమె గొప్ప దైవభక్తిపరాయణురాలు. సదాచార సంపన్నురాలు. తాను భోంచేసే పాత్రలు వేరుగా, భర్తవి వేరుగా పెట్టేది. సర్వదా భర్తసుఖం కోరి పరిచర్య చేసేది.

ఒకసారి ఇల్లు మారవలసివచ్చింది. అద్దెఇండ్లు వెతుకుతూ ఒక ఇల్లు తనకు నచ్చగా అందులోకి మారాలనుకున్నాడు గాలిబ్. అయితే ఆడవాళ్ళను కూడా నచ్చాలికాబట్టి 'పెళ్ళి మాంచిది'న్న భార్యను పంపినాడు. ఆమె వెళ్ళి మాచివచ్చి అన్నది—''ఆ ఇంట్లో దయ్యం వుందని వదంతిగా వుందండీ ఆ వీధిలో—'' అని. గాలిబ్ నవ్వి—''నిన్ను మించిన దయ్యం ఎక్కడుంటుంది? వద, ఆ ఇంటికే'' అన్నాడట!

ఒక చలికాలంపూట. తన ఇంట్లో పంజరంలో చిలుక రెక్కల్లో ముక్కు దూర్చుకుని తలవంచుకుని కూచునివుంది. అది కంటబడింది గాలిబ్‌కి. ''ఏమిటే చిలుకా? నీకు పెళ్ళాంలేదు, పిల్లలులేరు. అయినా ఎందు కిలా విచారంగా తల వాల్చుకునివున్నావు'' అని అడిగాడు.

ఒకసారి గాలిబ్ మామగారి అన్న వచ్చారు. మహమ్మదీయమత ప్రవర్తకుల సంకీర్తనం తయారుచేశారు ఆయన. వాటి ప్రతులు తయారుచేయవలసి రాగా ఆ పని గాలిబ్‌కు పురమాయించారు. ఈసురోమంటూ రాసిందే రాసి కాపీలు తీయడం గాలిబ్‌కు ఇష్టంలేదు. కాని కాదనలేక ఒకటి రెండు ప్రతులు తీసి ఆయనకు చూపించాడు. అందులో కొన్నిభాగాలు వదిలేసి రాశాడు గాలిబ్. తాత తరువాత మనుమడు—ఇలాగ. అదిచూచి ''ఏమిటి ఇలా చాలావదిలేశావు'' అని అడిగాడు ఆయనగారు. ''సంకీర్తనం పైదాకా వెళ్లడానికి ప్రతిమెట్టూ ఎక్కుతూపోతే చాలాకాలం పడుతుందికనుక భక్తులు గబగబా పైకివెళ్లడానికి సులభమైన మార్గం వేసికాను'' అన్నాడట గాలిబ్. ఇక ఇతనికి పని చెబితే లాభంలేదని తానే ప్రతులు తయారుచేసుకున్నాడట ఆ పెద్దమనిషి.

గాలిబ్‌కు పిల్లలులేరు. కలుగలేదని కాదు. ఏడుగురు పుట్టి ఏడుగురూ గిట్టినారు. ఆపిదప తన దగ్గర బంధువుల పిల్లవాణ్ణి పెంచుకున్నాడు.

జీవితంలో ఎగుడుదిగుడులు, కష్టసుఖాలు దండిగా అనుభవించినవాడు గాలిబ్. వార్ధకం వచ్చి నడవలేని స్థితి ఏర్పడినప్పుడు కూడ సాహిత్యాసంగం

మానలేడు. ఆశువుగా పద్యాలు చెబుతుండేవాడు. ఇతరుల పద్యాలు దిద్దుతుండేవాడు. లేఖలకు జవాబులు వ్రాయిస్తుండేవాడు.

పోనుపోను జీవితంమీద విసుగొచ్చింది. ఇక ఈ యేడు చనిపోతాను; తప్పదు అంటుండేవాడు. ఒకయేడు మున్షీ జవాహర్ సింగ్ ఆయన దగ్గరకు రాగా "నేను ఈయేడు తప్పక చనిపోతా"నన్నాడు. "మీరు ఈయేడు చనిపోరు" అన్నాడు మున్షీ. "చావు దానంతటది రాకపోతే తల పగులగొట్టుకొని చనిపోతా"నన్నాడు.

ఒకమారు ఏదో అంటువ్యాధి ఊరంతా వ్యాపించింది. ఒకతను పరగ్రామవాసి, గాలిబ్ వద్దకు వచ్చి "మహామారి తగ్గిందా?" అని అడిగాడు. "డెబ్బైయేండ్ల వృద్ధుని చంపలేనిది మహామారి ఎలా అవుతుందయ్యా?" అని ఎదురు ప్రశ్న వేశాడట గాలిబ్

ముదిరోజుల్లో తరుచు మూర్ఛలు వస్తుండేవి. స్పృహ లేకుండా పడివుండేవాడు చాలాసేపు. కొన్నినిముషాలకు మళ్ళీ స్మృతివచ్చేది. చనిపోవడానికి ఒకరోజు ముందు చాలా సమయంతరువాత స్పృహవచ్చింది. ఒకరి లేఖకు జవాబువ్రాయిస్తున్నాడు గాలిబ్. "నా సంగతి నన్నేమడుగుతావు? రెండ్రోజులైనాక పక్కింటి వాళ్లను అడుగు" అని జవాబు. ఆరోగ్యం, క్షేమ సమాచారం తెలుపవలసిందిగా అల్లావుద్దీన్ అహమద్ ఖాన్ రాసిన లేఖకు జవాబు ఇది. త్వరలో తాను చనిపోతానని చెప్పడానికి బదులు చమత్కారంగా—"నన్నేం క్షేమసమాచారాలు అడుగుతావు? కొన్నాళ్ళైనాక పక్కింటివాళ్లను అడుగు" అని రాయించాడు. పక్కవాళ్లను అడుగవలసి వస్తుందనగా తాను ఇక ఉండడు అని.

మహాకవి, ఉత్తమ మానవుడూ, నిర్మల మనస్కుడూ, వ్యథితజీవి, గాలిబ్ 1869-వ సంవత్సరం ఫిబ్రవరి 15-వ తేదీన తన భౌతికదేహాన్ని విసర్జించి అమరకీర్తికాయంతో అఖిలసాహితీలోకంలో అవతరించాడు.

జాగీర్దారు, జమీందారీ సమాజ వ్యవస్థలో ఉన్నా, సంప్రదాయాలను ధిక్కరించడం బ్రహ్మప్రళయంగా కనిపించినా, తాను ఆత్మను అమ్ముకొని రాజాధిరాజుల కొలువు చేయలేదు. తన స్వేచ్ఛను, స్వాతంత్ర్యాన్ని అంతిమం కాపాడుకున్నాడు. తనను లెక్కచేయనివాణ్ణి తానూ లెక్కచేయలేదు. అన్యులకు దాసుడై నీచంగా జీవించలేదు. జీవితాన్ని అమృతంగా భావించిన మహాకవి అతడు. దారిద్ర్యాన్ని మానవమనోబల పరీక్షానికషంగా భావించి అనుభవించాడు. నిరాశతో క్రుంగక, ఆశతో, ఉత్సాహంతో, చైతన్యంతో, ముందుకు సాగినాడు. తాను నమ్మినది చేసినాడు. తనకు నచ్చని దానిని తిరస్కరించినాడు. నవ్వి, నవ్వించి ఆరోగ్యవంతంగా జీవించినాడు.

మానవలోని హృదయాలను ఆకళించుకుని వాటి స్వరూపస్వభావాలను అలవరచుకుని కవితద్వారా చిత్రాలుతీసినాడు. ప్రతి గుండెగాయాన్ని ఒక కవితాధ్యాయంగా ఎంచినాడు. కష్టాలను ఇష్టంతో భరించినాడు.

భారతీయ సూఫీకవులలో ఒకడుగా ఉన్నతపదవిని పొందిన గాలిబ్ ఏ ఒక్క భాషకో, ఒక్క జాతికో, వర్గానికో, మతానికో చెందినవాడు కాదు. అతడు సంకుచితాలకు అతీతుడు. ఫార్సీలోనూ, ఉర్దూలోనూ మాత్రమే రాసినా, భాషలకు అతీతమైన ఆలోచనలను లోకానికి ప్రసాదించినాడు. మహమ్మదీయ సూఫీకుడే అయినా అన్ని మతాలనూ ఆదరించినాడు. మతాల మడ్డిని పులుముకోలేదు. ఎంత మహాపండితుడైనా, పాతనియమనిబంధనలకులోబడి కట్టుబడి ఉండకుండా, స్వతంత్రంగా విహరించినాడు. మహారాజుల ఆస్థానాల్లో ఉన్నా, ఆత్మను వారికి అమ్ముకోలేదు. ప్రేయసీ విరహాన్ని వర్ణించినా, అసమర్థునివలె గోలికేకలు వేయలేదు. వెర్రిగా రోదించలేదు. ఆరోగ్యవంతమైన వేదననే అనుభవించినాడుగాని ఆత్మవినాశకరమైన బాధలో పడలేదు. మైత్రికి విశిష్టస్థానమిచ్చినాడు. ఎవరినీ ద్వేషించలేదు. అల్పాక్షరములలో అనల్పార్థమును గుప్పించినాడు. మృత్యువుకు జడియలేదు. డబ్బుకు లొంగిపడలేదు. స్వసౌఖ్యాలకోసం అర్రులుచాచలేదు. తాత్త్విక చింత మరువలేదు. అయితే, సంకుచితమతధర్మాలను నమ్మనూలేదు.

అన్ని తరాలకూ, అన్ని యుగాలకూ, అన్ని జాతులకూ జలదరింపు కలిగించే సార్వజనీన సార్వకాలిక భావపరంపరను అభివ్యక్తంచేసి విశ్వభావనను పెంపొందించినాడు. అన్నిటిలో మితంగా వ్యవహరించినాడు.

గాలిబ్ ప్రేయసి విషయంలో ఎన్నో అభిప్రాయభేదాలున్నాయి. గాలిబ్ వివాహం 18 వ ఏటనే అయింది. వివాహం తరువాత కొన్నాళ్ళకు ఒక అమ్మాయిని ప్రేమించినట్లు వదంతులున్నాయి. తాను స్వయంగా ఒక చోట ఒక అమ్మాయిని ప్రేమించినట్లు వ్రాసుకున్నాడుగాని, హాస్యానికో, లేక కేవలం ఊహాధోరణిలోనో రాసినా రాసివుండవచ్చు. అనుకూలవతియైన భార్యతో జీవితం వెళ్లబుచ్చిన గాలిబ్ ప్రణయాన్ని గురించిన వివరాలు బాగా తెలియవు. ఏమైనా ఆయన వెలువరించిన భావాలు కేవలం ఆయన అనుభవాలే కానక్కరలేదు. ద్రష్టయైన కవి వివిధ మానవస్వభావాలను ఇట్టే దర్శించగలడు. సాధారణాంశములలో ఉదాత్తతను కనిపెట్టగలడు కూడా.

అనువాదరీతి

నేను చిన్నతనాన ఖమ్మంమెట్టులోని ఉస్మానియా హైస్కూల్‌లో చదువుకునేటప్పుడు మాకు ఉర్దూ, ఫార్సీ చెప్పే మేష్టారు 'జక్కీ' సాహేబ్ మా పాఠ్యక్రమంలోని విషయాలను కొంచెం పక్కన పెట్టి మహాకవి మిర్జా గాలిబ్ పద్యపాదాలు - ఫార్సీవి, ఉర్దూవి - చదివి, తాను తన్మయమవుతూ మమ్మల్ని తన్మయపరిచేవాడు. గాలిబ్ పద్యాల విమానాలమీద ఎక్కి మేము సుందర నందనారామాలపై ఊడాయించేవాళ్ళము. నా ఆ బాల్యమిత్రుడు శ్రీ డి. రామలింగం, నేనూ సాహితీవాసనా విలసితమైన మనస్సులతో ఏవో ఊహాలు ఊహించుకుంటూ గ్లానురూపులో అగ్గలు పొరాలపై పోతకపోయేవాళ్లం.

నాకు అలనాడు గాలిబ్‌పట్ల ఏర్పడిన అనురక్తి ఈనాటికి ఆయన రచనల అనువాదంద్వారా రూపొందుతున్నది. మతోన్మాదులు విహరించిన వేళల మహాకవిగానూ, సంప్రదాయజ్ఞులు వెలసినచోట సంప్రదాయ భేదకుడుగానూ, పురాతనత్వమే ఆదర్శమని నమ్మినచోట అతినవ్యుడుగాను వెలసిన మహాకవి గాలిబ్ నా హృదయంలో ఇమిడిపోయినాడు. ఆయన లోని ఆ క్లిష్టత, ఆ ఆర్ద్రత, ఆ గుప్తత నన్ను ముగ్ధుణ్ణి చేసినవి. కాళిదాసాదులవలె మానవతాగిరి శిఖరాగ్రంమీద తేజోమూర్తిగా శాశ్వతస్థానం ఏర్పరచుకున్న గాలిబ్ అన్నిభాషలవారికీ ఆరాధ్యుడు.

భాషాబంధం కొంత కృత్రిమమైనదే అనాలి. మనం ఎరుగని భాషలోని మహాకవులు మనకు పరిగ్రాహ్యులు కారా! కాకుంటే కాళిదాసు, షేక్స్పియర్‌వంటివారు వారివారి భాషాపరిధులలోనే బంధితులై ఉండవలసింది. అలా కాకుండా విశ్వకవులుగా వెలసినా రెట్లు? భాష, శరీరంవంటిది; కవిత ఆత్మవంటిది. ఆత్మసౌందర్యాన్ని ఆరాధించేవారికి భాష అడ్డురాదు.

మన రాజ్యాంగం ఆనాడు గుర్తించిన పదునాల్గు ముఖ్యభాషల్లో ఒకటై, లక్షలాదిప్రజలచేత మాట్లాడబడి, గొప్ప సాహిత్యసంపద గలిగి, గాలిబ్ వంటి మహానుభావులను కాంచిన ఉరుదూభాష, అన్యులకు ఎలా వున్నా, తెలుగువారికి ఆదరపాత్రమైనది. మన రాష్ట్రంలో ప్రభుత్వంచేత గుర్తించబడిన రెండవ అధికారభాష అది. అందులోని సొగసులు తెలుసుకోవడం చాలా అవసరం.

ఆయా పేటికలలో భద్రపరచబడిన మణిని సాధించడం ఎంత కష్టమో పద్యాలలో దాగిన గాలిబ్ హృదయాన్ని అందుకోడంకూడా అంతశ్రమతో కూడిన పని. ప్రతిపద్యాన్నీ ఆకళించుకుని, ఆ పద్యానికి వివిధవ్యాఖ్యాతలూ, విమర్శకులూ చెప్పిన అర్థాన్ని చదివి. నాకు స్ఫురించిన అర్థాన్ని నిర్ణయించుకుని, తిరిగి తెలుగురూపంలో మళ్లీ ఆ హృదయాన్ని ఆవిష్కరించడం కొంత కష్టమైనపనే. ఒక్కొక్క పద్యాన్నీ తెలుగులోకి దించడానికి రోజులూరోజులు పట్టేవి. అప్పటికీ సంపూర్ణంగా మూలార్థం రావడంలేక మళ్లీ మార్చవలసివచ్చేది. ఇది అనువాదం కాని అనుసరణ కాదు. కనుక నా కల్పన ఈషన్మాత్రమైనా పనికిరాదు. తెలుగుపాఠకులకు గాలిబ్ భావం అందడానికి కావలసిన మార్పులు చేయడానికి మాత్రమే నాకు అధికారం వుంది. అంతకు మించి లేదు. ఇలాంటి నిర్బంధాలతో ఈ అనువాదానికి ఉపక్రమించాను. బాగా జనాదరాన్ని పొందిన ఆయన పద్యాలు ఇంచుమించు అన్నీ తీసుకున్నాను. క్లుప్తత (Brevity) చెడకుండా రెండు పాదాలలోని భావాన్ని రెండుపాదాలలోనే చాలావరకూ ఇమిడ్చినాను. ఎక్కడో మరీ వివరణ అవసరమైనచోట నాలుగుపాదాలుగా పెంచాను. అనువాదానికి ఆటవెలది, తేటగీతం వాడుకున్నాను. ఎక్కడో ఒకటి రెండు చోట్ల ద్విపదను, రగడను ఉపయోగించినాను.

మూలానికి నా అనువాదం ఎంత సన్నిహితంగా వున్నదో మచ్చుకి ఇక్కడ చూపిస్తాను.

ప్రతిది సులభమ్ముగా సాధ్యపడదు లెమ్ము
నరుడు నరుడౌట యెంతొ దుష్కరము సుమ్ము।

దీనికి మూలం :—

బస్కిదుష్వార్ హై హర్ కామ్ కా ఆసాఁహోనా
ఆద్మీకోభీ మయస్సర్ నహీఁ ఇన్సాఁ హోనా.

ఏమి వచియింతు దౌర్భాగ్య మింతకన్న?
చచ్చిపోవుదమన్నను చావురాదు.

మూలం:—

కిస్ సే మహ్రూమియె ఖిస్మత్ కీ షికాయత్ కీజియే
హంనె చాహాథాకి మర్ జాయేఁ సో వఁభీ నహువా.

* * *

ఎంతకని వ్రాతు నా గుండెవంత? ఇంక
ఆమెకే చూపెదను రక్తిలాంగుళులను.

మూలం:—

దర్దెదిల్ లిఖూఁ కబ్ తక్ జావూఁ ఉనక్కో దిఖ్లాదూఁ
ఉంగ్లియాఁ ఫిగార్ అప్నీ ఖామయె ఖూఁచుకాఁ అప్నా.

* * *

నేను మరణింప నాయింటిలోన మిగిలె
ప్రేయసుల చిత్తరువులును, లేఖ; లంతె.

మూలం:—

చంద్ తస్వీరేబుతాఁ, చంద్ హసీనోంకే ఖుతూత్
బాద్ మర్నేకే మెరే ఘర్ సే యహ్ సామాఁ నిక్లా.

* * *

డాగి పరదాల, పగలు తారాగణమ్ము,
రాత్రికేమయ్యెనో దిగంబరమ్ము లయ్యె.

మూలం:—

థీఁ బనాతున్నాశె గర్దూఁ దిన్ కె పర్దేమేఁ నిహాఁ
షబ్ కో ఉన్ కే జీమె క్యా ఆయీ కె ఉర్యాఁ హోగయీఁ.

ఏల పన్నుమరచి నెరుగఖోయితి, నామ
వలపు చూపు చూచె, భస్మమైతి.

మూలం :—

కర్నేగయేథే ఉస్‌సే తఘాఫుల్ కా హం గిలా
కీఏక్ హీ నిగాహ్, కె బస్ ఖాక్ హోగయే.

* * *

ఏఁగా నవ్వుచున్నందు బాధింపవద్దగె;
హృదయమా? కాదు, బాణంపులినుపముక్క.

మూలం :—

సుస్త్ గుటొద్రాగా హూఁ కేసీనేమేఁ, లేకిన్ అఖిర్
జిస్‌కోదిల్ కహతే థే సో తీర్ కా పైకాఁ నిక్లా.

* * *

వచ్చె మరల తరుణ వాసంత సమయమ్ము,
గోళ్ళు మరల గుండె గోళ జొచ్చె.

మూలం :—

ఫిర్ జిగర్ ఖోద్నేలగా నాఖున్
ఆమదె ఫస్లె లాలకారీ హై.

* * *

నీకు నేను గిట్టనిమొగ సాకి! నాకు
చషకమీకుము, దోసిట చాలు మధువు.

మూలం :—

పిలాదే ఓక్ సే సాఖీ! జో హంసె నఫ్రత్ హై
ప్యాలా గర్ నహీఁ దేతా, న దే, షరాబ్ తో దే.

ఎచట నీ పదాంకముల నీక్షింతు, నచట
అడవిదారియు నందనమట్లు తోచు.

మూలం :—

జహాఁ తేరా నక్షె ఖదం దేఖ్తేహైఁ
ఖియాబాఁ ఖియాబాఁ ఇరమ్ దేఖ్తేహైఁ.

* * *

గాలిబా! నీదు తాత్త్విక కలన, యహాహా!
తాగకుండిన నిను మేము యోగి యనమె!

మూలం :—

యే మసఇలే తసవ్వుఫ్, యే తేరా బయాన్ గాలిబ్
తుఝే హం వలీ సమఝ్తే జో న బాదాఖ్వార్ హోతా.

* * *

హింసపడు మాకు బ్రహ్మాండ మెంతో యిరుకు,
అందు గగన మొక్క పిపీలికాండమంత.

మూలం :—

క్యాతంగ్ హం సితంజద్గాఁ కా జహాఁ హై
జిస్మేఁకి ఎక్ బైజెఏమోర్ ఆస్మాఁ హై.

* * *

పత్రమున నగ్నిశిఖ భద్రపరచ వచ్చు,
హృదయమున దుఃఖబాధ భరింపలేము.

మూలం :—

లపట్నా పర్నియాఁ మేఁ షోలయే ఆతిష్ కా ఆసాఁ హై
వలే ముష్కిల్ హైహిక్మత్ దిల్ మేఁ సోజెగంఛుపానేకా

పానశాలయె లేని దేదైన నేమి?
బడి, మసీదు, సత్త్రపు సర్వమ్ము నొకటె.

మూలం :-

జబ్ హోగయా ఘుటాలోఁ ఫిర్ అబ్ క్యాజగహ్‌కీఖైద్,
మస్జిద్ హో, మదర్సాహో, కొయిఖాన్ఖాహో.

* * *

ఎవతె అధరచక్రమును భావించినానో
రేయి పదినెల్ల చుంబనశ్రేణి వెలసె.

మూలం :-

దహఁనెతంగ్ ముఝే కిస్‌కా యాద్ ఆయాథా
కె షబ్ ఖయాల్ మేఁ బోసోఁకా అజ్దహామ్ రహా.

* * *

స్వీయలోపమ్ము తెరుగుట పెద్ద విద్య
లోపమెరిగినవాఁడె పూర్ణుఁడగు నరుడు.

మూలం :-

ఐబ్‌కా దర్యాఫ్త్ కర్నాహై హునర్‌మందీ, అసద్
నుక్స్‌పర్ అప్నే హువా ముత్తెలా కా మిల్ హువా.

* * *

వత్తునని రాక నాయింటి వాకిలికిని
ఇన్నె కాపలాగా నిల్పినావదేమి?

మూలం :-

వాదా ఆనేకా వఫాకీజే యహ్‌క్యా అందాజ్ హై
తుంనే క్యోఁ సోంపీహై మేరే ఘర్‌కీదర్బానీ ముఝే.

భ్రుకుటి క్రిందుగ నయనమ్ము పోల్కి గాని
ఆలయము పంచలనె పానశాల వలయు.

మూలం :-

మస్జిద్ కే జేర్ సాయా ఖరాబాత్ చాహియే
భౌఁ పాస్ ఆంఖ్ ఖిబ్లా హాజాత్ చాహియే.

* * *

మూలానికి బాగా సన్నిహితంగా ఉండేట్లు అనువాదం సాగించినాను. ఉభయ భాషలు ఎరిగినవారు, సహృదయులైన వారు సావధానంగా పరిశీలింతురుగాక.

కృతజ్ఞతలు

గాలిబ్ గీతాల రచనకు మొదట నన్ను ప్రోత్సహించి, తమ పత్రికలో వరుసగా ప్రచురించినవారు 'భారతి' పత్రికా సంపాదకులూ; ముఖ్యంగా నా మిత్రులు శ్రీ తిరుమల రామచంద్ర గారు. నా అనువాదాలు విని "భేష్" అని నన్ను ఉత్సాహపరచినవారు శ్రీ ఆరుద్ర, శ్రీ శ్రీరంగం శ్రీనివాసరావు, శ్రీ బూర్గుల రామకృష్ణారావు, శ్రీ బెజవాడ గోపాలరెడ్డి, శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావు గార్లు.

ఈ కావ్యాన్ని సర్వాంగ సుందరంగా ప్రచురించి ఆంధ్రప్రజలకు అందించిన భాషాభిమానులు ఎం. శేషాచలం అండ్ కంపెనీవారు; ముఖ్యంగా శ్రీ ఎం. ఎన్. రావుగారు. దీనిలోని ప్రూఫులను సరిదిద్దిన పండితవర్యులు శ్రీ టి. వి. రంగాచార్యులు గారు. ఈ ప్రచురణ విషయంలో అత్యంత శ్రద్ధ వహించి తమ పనిగా భావించి శ్రమపడినవారు శ్రీ మల్లాది నరసింహశాస్త్రి గారు. ఈ గ్రంథానికి చక్కని చిత్రాలు రచించి ఇంత శోభను చేకూర్చిన వారు శ్రీ బాపు.

నా ఈ రచనను అంకితంగా గ్రహించి తమ సారస్వతాభిమానాన్ని తెలియించిన సహృదయులు, విఖ్యాతనటులు శ్రీ అక్కినేని నాగేశ్వర రావు గారు.

ఈ అనువాద సందర్భంలో రేయింబవళ్లూ నావెంట ఉండి గాలిబ్ రచనలపై వివిధ వ్యాఖ్యాతలొసర్చిన వ్యాఖ్యానాలను చదివి, వాటిలోని వైశిష్ట్యాన్ని నాకు అందించిన పండితులు, నా సహోధ్యాయి, ఆప్తుడు శ్రీ కృష్ణ గోపాల్ సహాయం అనన్యమైనది

డా॥ పల్లా దుర్గయ్యగారి ఇంట్లో సుష్టుగా భోంచేసి రాత్రులు రాత్రులు నియాన్ లైట్ పాలవెన్నెల కాంతులలో గాలిబ్ మధురగీతాలను అనువదించాను. నాపట్ల, ఈ కావ్యంపట్ల ప్రత్యేకమైన అభిమానంతో ఉత్తమ పీఠిక రచించిన నా చిరమిత్రులు, రాజ్యసభాసభ్యులు, ఆంధ్రప్రదేశ్ సాహిత్యఅకాడమీ కార్యదర్శి, బహుభాషావేత్తలు శ్రీ దేవులపల్లి రామానుజరావుగారి వాత్సల్యం మరువరానిది.

మహాకవి గాలిబ్ మధురహృదయాన్ని ఆంధ్రులకు అందించడంలో తోడ్పడిన ఇందరు మహానుభావులకూ నా హృదయపూర్వక కృతజ్ఞతాంజలి.

ఈపని చాలా కష్టసాధ్యమైన దనుటలో అతిశయోక్తి లేదు. ఒక్కొక పద్యాన్నీ జీర్ణించుకుని దాన్ని తెలుగులోకి దింపడానికి రోజులు రోజులు పట్టేవి. గడచిన 1960వ సంవత్సరమంతా గాలిబ్ కవితను మననం చేయడంలోనూ, దానికి తెనుగురూపం ఇవ్వడంలోనూ వ్యయించాను. ఆ సంవత్సరమంతా నా హృదయంలో సాక్షాత్కరించి అనుక్షణం నాకు తన హృదయరహస్యములను బోధపరచిన అమరమూర్తి మిర్జా అసదుల్లాబేగ్ గాలిబ్ నా నరనరాలలో జీర్ణించుకుపోయినాడు. ఆయన అమృత హృదయం సర్వదా నా కవితకు స్పష్టతను, గుప్తతను, ఆప్తతను ప్రసాదిస్తుందని ఆశిస్తున్నాను. భాషాభిమానులెల్లరు నా ఈ కృషిని సావధానంగా పరిశీలింతురుగాక!

దాశరథి

ఏను స్వయముగా కవితన్ వరింపలేదు,
తానె వరియించె కైతల రాణి నన్ను.

గాలిబ్ గీతాలు

ప్రతిది సులభమ్ముగా సాధ్యపడదు లెమ్ము,
నరుడు నరుడౌట యెంతో దుష్కరము సుమ్ము. 1

వేరులోనుండి కొమ్మలు వెలసినట్లు
అన్ని శబ్దాలు నిశ్శబ్దమందె పుట్టె. 2

స్వీయలోపమ్ము లెరుగుట పెద్ద విద్దె;
లోప మెరిగినవాడె పూర్ణుడగు నరుడు. 3

పత్రమున నగ్ని శిఖ భద్రపరుచవచ్చు,
హృదయమున దుఃఖబాధ భరించ లేము. 4

ఈ జగత్తు స్వభావమ్ము నేమియందు!
మంచి చేసిన వానిని ముంచునారు! 5

నరములం దందరికి రక్త ముఱుకుగాని
కంట జారని దెట్లు రక్తమగునోయి ? 6

అవల వెడలక నిలచిన అశ్రుకణము
పెను తుఫానుగా వెడలి వచ్చునది నేడు. 7

అన్ని రోగములకు నౌషధం బుండియు
ప్రణయరోగమునకు కనము మందు. 8

భిక్షుకునివంటి వేషము వేసినాను;
దాతలగువారి చేతలు చూతు నింక. 9

బ్రతుకుపై నింత విశ్వాస పడెద రేల?
ఏడి మాంధాత? పురుకుత్సు డేడి నేడు? 10

గ్రీష్మమున వాన కురిసిన సూక్ష్మమెసగు,
అట్లె కన్నీటితో గుండె నగ్గి పెరిగె. 11

సహృదయునకు బయట సన్మానమబ్బును
శుక్తివిడిన నాటి మౌక్తికముగ. 12

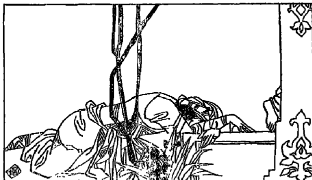
మహిత కస్తూరికా పరిమళము లొలుకు
సరస మధుధారకై గదా స్వర్గవాంఛ! 13

సింధువును జేరి బిందువు సింధువగును;
ధ్యేయమును బట్టి ప్రతిపని దివ్యమగును. 14

చక్రవర్తిచేతి స్వర్ణపాత్రిక కన్న
నాదు మట్టిదిప్ప నయము లెమ్ము 15

నిప్పు నీళ్లలో చల్లార చప్పుడగును,
ఎదియు గతియించునపుడు రోదించుగాదె! 16

సంతసమునుగోరి మధువాను చవట యెవడు?
లోకమెల్లను మరువ గోరుదును నేను. 17

ప్రియసిగృహవీధి స్వర్గహర్మ్యాల్ప పడిపోయి
ముదితకాలిగురుతు ముద్దగొంటి. 18

బాధ కలిగినపుడు పలవించెదను నేను,
నాది హృదయమోయి, కాదు రాయి! 19

కత్తి చేతలేక కదనమ్ము జరిపెడి
ఇంతి కెవ్వ డసువు లీయకుండు? 20

బ్రతికినన్నినాళ్ళు వెతలు తప్పవు కదా!
మృతియె వెతలదీర్చు మేటి మందు. 21

వెతల నోర్తుమేని వెత లంతమైపోవు,
సులభమగు నలభ్యములును దాన. 22

ప్రళయ ముంచెగాని, తలప నద్ది విరహాగ
రాత్రికన్న భీకరమ్ము కాదు. 23

వలపు లేనాడుగాని నిష్ఫలము గావు,
కాయ కాయని వృక్షమ్ము కాదు వలపు. 24

బాధలో నాకు రుచి కనుపట్టగానె
చాన నన్ను బాధించుట మానుకొనెను. 25

నేను నీ వాకిటనె కట్టినాను గృహము,
ఇంకనైన నా యిల్లెటో యెరుగ లేవె ? 26

బిందు వణగారి సింధువై వెలసినట్లు
రుజయు పెంపొంది ఔషధరూప మందు. 27

సఖికి కాన్క సమర్పింపజాల నేను,
ఈయదగు హృదయమె లేకపోయె నాకు. 28

ఆమెసౌందర్యమును చూచినంత తెలిసె
ప్రళయ ఝంఝాప్రభంజనబాధ యేమొ. 29

ఖైదులో నాకు నీ జడమీది చింత,
దానితోగూడ శృంఖలాగ్లాని కొంత 30

గ్రంథిపడనినాడు కలవయ్యె నఖములు;
గ్రంథిపడెను నేడు, కలదె నఖము ? 31

ఈ యజాథడమ్మునందు నశించు వన్ని,
గాలిలో దీపమ ట్లుండెగాదె రవియు ! 32

నీటిచుక్క ముత్తెమాట వర్ధించెను,
కనులలోన నిలువగలిగె నిపుడు. 33

గుండె దొంగిలించుకొనిపోయె జంకక,
ముద్దాసంగ వెనుకముందులాడు. 84

చిత్రగుప్తుడు వ్రాసినమాత్ర మనము
పాపు లగుదుము; సాక్షి యెవ్వండు కలడు ? 85

నేను మరణింప నాయింటిలోన దొరికె
ప్రేయసుల చిత్తరువులును, లేఖ; లంతె. 86

దాగె శరదాల పగలు తారాగణమ్ము,
రాత్రి నేమయ్యెనో దిగంబరమ్ములయ్యె. 87

ప్రేయసీకోపవహ్ని తప్పించుకొనగ
చత్తమన్నను నన్నది చావనీదు. 88

ఎంతకని వ్రాతు నా గుండెవంత ? నింక
ఆమెకున్ జూపెదను రక్తిలాంగుళులను. 89

నీకు నేను గిట్టనియెడ సాకి! నాకు
చషక మీకుము, దోసిట చాలు మధువు.

నేను మరణింప నామె చింతింపదొడగె,
ఎంత తొందరగా కరుణించె నన్ను! 41

ఎప్పు డాలించు నామె నా హృదయబాధ?
అదియు నానోటినుండి యెట్లవధరించు? 42

హృదయమందునుండి ఉదరమ్మునకు చేరి
రెంటి కలిపె నీదు కంటిచూపు. 43

వచ్చె నరుణతరుణ వాసంత సమయమ్ము,
గోళ్ళు మరల గుండె గోకజొచ్చె. 44

ఏగా వక్షమ్మునందు బాధింపదొడగె;
హృదయమా! కాదు, బాణంపుటినుపముక్క. 45

పల నన్ను మరచె నెరుగబోయితి; నామె
వలపుచూపు చూచె, భస్మమైతి. 46

భ్రమరరోదన మెట్లు వ్యర్థముగ బోవు?
వెలది పువుగుండె వేయిముక్క లయిపోయె. 47

దుఃఖములు ధీరులకు నొక్కతృటిని తగ్గు,
వైద్యుతాగ్నితో దుఃఖదీపంబు వెలుగు. 48

ఎచట నీ పదాంకముల నీక్షింతు, నచట
అడవిదారియు నందనమట్లు తోచు.

కానుపించుగాని గమ్యమ్ము చిక్కదు;
నేను నడచినట్లు తాను నడచు.

ఎంతో ఉత్సాహపడుచు కష్టింతు మార !
మృతియె లేకున్న రుచి యేది బ్రతుకులోన ? 51

గాలిబా ! నీదు తాత్త్వికకలన యహాహా !
త్రాగకుండిన నిను మేము యోగి యనమె ? 52

హింసపడు మానసు బ్రహ్మాండ మెంతో ఇరుకు,
అందు గగన మ్మొక పిపీలికాండ మంత. 53

పానశాలయె లేని దేద్దన నేమి ?
బడి, మసీదు, సత్తరువు సర్వమ్ము నొకటె. 54

స్వాస్థ్యమొసగిన మందిచ్చువాడు వలదు;
ప్రాణములు పోవ నేడ్చెడివాడు వలదు. 55

కుసుమములు విచ్చె, మొగ్గలుకూడ విరిసె,
తెల్లవారె, నాయను కన్ను తెరవలేదు. 56

ద్వారబంధములును తలుపుతాళము లేని,
ఇరుగుపొరుగు లేని ఇల్లు వలయు. 57

మాటలాడువాడు, మందలించెడువాడు
ఎవడు లేనియెడ వసింపవలయు. 58

సంతసం బింక నెట్టుల సాధ్యపడును?
మెదడునను పూలతోటలు, మది ఎడారి. 59

ఆమె తోటకు వాహ్యాళి కరిగె నంట,
ఇంక తోటలో పూలు వాంఛించు నెవడు? 60

ఎవతె అధరచక్రమును భావించినానొ
రేయి మదినిండ చుంబనశ్రేణి వెలసె. 61

ఈయెడ గిరిముండ్ల కెడద ముక్కలు చిక్కి—
పూలవోలె నిలువజాలినాడ. 62

పొదుపులో, అగ్నికీలలో దాచుకొని
అంగచందాలు గల ఆ సోయగారి యెవరు? 63

వత్తునని రాక, నాయింటి వాకిలికిని
నన్ను కాపలాగా నిల్పినా వదేమొ? 64

భ్రుకుటిక్రిందుగ నయనముపోల్కి, గురువ!
ఆలయముపంచలనె పానశాల వలయు. 65

ఎడద నాది లోలోన దహింపజొచ్చె
కప్పబోనియున్న బూదిలో నిప్పువోలె. 66

అందర త్తైలతో మాటలాడుకొఅకు
చిత్రలేఖనవిద్య నేర్చితిని నేను.

గుండెలో సఖుపై నున్న కోర్కె చచ్చె,
కారుచిచ్చంటి సకలమ్ము కాలిపోయె. 68

నా యెడందగూర్చి నాకేమి తెలియదు;
నేను వెదకుచుండ నీకు దొరికె. 69

మచ్చలను మృత్యువే కప్పిపుచ్చుచున్న
అంబరము లెన్ని యున్న దిగంబరుడనె. 70

మల్లియ, గులాబి, చంపకవల్లి పూచె;
రంగు-వేరయ్యును వసంతు రాక చెప్పె. 71

కూరిని ప్రార్థింప తలవంచినట్లుగానె
కాగ త్రాగి మ్రొక్కెము మధుభాండమునకు. 72

ఎంత విరుగపూచెనే తోట! శుకపికా
లెగురునపుడు పూల తగిలె కాళ్లు. 73

పండుటాకు తిరిగి మరి హెచ్చె నా బాధ
కాళ్లుగూడ నెత్రు గ్రక్కజొచ్చె. 74

పరుగు లెత్తియెత్తి పట్టుబడితి నేను
బందిపోటుదొంగ పదములొత్త. 75

ఆమెపాదతీర్థ మానగోరితిగాని
కాళ్లు నేలమీద కడిగె నామె. 76

అశ్రుధారావివర్ణ నేత్రాంచలములు
కాంతిలగ గుండెకోసి రక్తమ్ము నిడుదు. 77

ఎవని ఇలు కాదు, వాకిలియేని కాదు,
దారిలో కూరుచుంటి, వద్దనెద రేల? 78

పగలు దోయగాబడ, రాత్రి పట్టె నిద్ర,
నన్ను దోచిన దొంగకు నతులొనర్తు. 79

మబ్బువచ్చి నాదు మడిని పండింపగా
మెరుపువచ్చి దాని మ్రింగజొచ్చె. 80

శస్త్రవైద్యు కత్తిసైతము రక్తాశ్రు
కణము లొలికె, నీవు కరుగవేమి? 81

నాదు గుండెగాయము కుట్టు సూదికంట
అశ్రుజలధార దారమై అవతరించె. 82

నేను తోటలో కాలూనినానొ లేదొ
కోకిలాబృందములు కావ్యగోష్ఠి జరిపె. 83

భానుసోమాదులకు తీసిపోని నాదు
నేత్రముల నీ పదా లంటనీయ వేమి? 84

నీ పదమ్ముల చుంబింపనీయవేమి ?
గగనములతోడ సమమైన కాన నేను? 85

నన్ను తోటకు గొంపోకు, నన్ను జూచి
పూలకన్నులు రక్తాశ్రువులను సించు. 86

పానసమయాన ఎదవిచ్చి పలుకవేని
ఏను త్రాగినమిషను కవ్వింతు నిన్ను. 87

వెలది! నీ ప్రణయాకృతి కొలుతునేని
ప్రళయబీభత్సమే ఒక నిలువు చిన్న. 88

ముదిమివలన వలపుపాలి కేళ లిడనైతి,
ఈ వసంతమెల్ల ఇల్లె గడచె. 89

నీదు రోగినిగూర్చి చింతించినాడు
కాగితమ్మున మందులు కట్టువారు. 90

గాలిబా! త్రాగనని శపథాలు సేతు
గాని నీ ఒట్టుపై నమ్మకమ్ము పోయె. 91

నా విరహబాధ నేమందు! నాతి మొగము
కేల భావింతు, పొద్దటివేళ కురుల. 92

మనిషి ఏకాకియైనను మనసులోన
గుంపులుగ భావములు చేరి గోష్ఠిజరుపు. 93

ఏల కాళ్లు నొచ్చు బాలామణికి ? రాత్రి
ఎవని స్వప్నసీమ కేగివచ్చు ?

ఆమె ముద్దిచ్చుటకు వెనుకాడదేమొ!
కాని ఇమ్మని అడుగగా లేను నేను. 95

కోమలీ రాగరంజితాంగుళిక వోలె
ప్రతికుసుమముకుళమ్ము కన్పట్టదొడగె. 96

వ్రీడతో మజ్నువే పురి వీడిపోయె,
నన్ననుకరించి చెడిపోవకున్న వాడు! 97

ఎన్నొ గాయమ్ము లెదనున్న నేమిపలుక,
ఏకవ్రణమునకే పువ్వు కేల పెట్టె. 98

ఇంత శ్రమపడి రంగద్దదేల గోళ్ళ ?
రంగధికమైనయెడల జ్వాలలు రగిల్చు. 99

ప్రేమభిక్షుకునిన్ హింసపెట్టుటరయ
ప్రణయసౌందర్య రాజ్ఞికి పాడిగాదు. 100

వలపు వలన బ్రతుకు బహూరుచ్యమైనది
ఎడద తీయఁదనము బడయసాగె;
బాధ కౌషధమ్ము బడసియు డెందంబు
మందులేని బాధ నందె బొరల.

ఇంట నుండంగ ననుమతినిచ్చి తీవు;
చుట్టియుండిన నాసెజ్జ నట్టె విచ్చి
పరచితినో లేదో శయనించుకొరకు నేను,
అంతలో 'వద్దు వద్దు పో' మ్మందువేమొ! 101

ఆమె నూర్వశితో పోల్చినంత, నుంత
కోపగింపక తా నూరకొనెనుగాని
కినుకఁబూనిన నాతప్పె యనును జగము,
ఆమె యెక్కడ! ఊర్వశి యనగ నేడ! 102

నాయెడద చీల్చి రక్తమండలము సేసె,
నేను వేదనతో మరణించినాను,
ఇపుడు గోళ్లకు నెఱుపురం గెట్టు లెక్క—
వెలది తాను గోరంటాకు పెట్టుకున్న? 103

నాకొఱకు నీవు వత్తువన్నయది నిజము,
జాగుసేయవటన్నది సత్యమగును,
అసలు నా వార్త నీ కందునంతలోన
మట్టిలో నేను కలిసెడి మాట నిజము. 104

కాలమే నాకు తగు నవకాశ మిడిన
చేసిచూపుదు నెన్నెన్నొ చిత్రములను,
మనసులో గల ఒక్కొక్క మచ్చ నాది
బీజమగు దివ్యదీపికావృక్షమునకు. 105

పొలతినయనపక్ష్మములను వలచితినని
కోపమున జనుల్ క్రేలెత్తి చూపినారు
వారి ప్రతిక్రేలు బాణమై వచ్చి తాకి
అంతరాంతరములయందు వ్యథనుకూర్చె. 106

మాటిమాటికి గిన్నెల మధువు పోసి
మధువునే బాధపెట్టెడి విధ మదేల?
దేవి! మధుపూర్ణ భాండమే తెచ్చి నాదు
నోటి కందీయరాదె, సంతోషపడెద. 107

స్వర్గమున తేనెధారల బడయుకోరి
వసుధపై సురాపానమ్ము వదలె దేల?
ఈగ లెన్నెన్ని సార్లో ఎంగిలించినట్టి
తేనె గా దిది, దివ్యమాధ్వీక మోయి! 108

వలపువలన నీవు వలవల నేడ్చిన
నా శిరమ్ము ఛేదనమ్మునందె,
ఖడ్గధార పదనుగలిగినట్లుగ నశ్రు
ధారవలన పదనువారె కనులు 109

స్వప్నమందు తాను వచ్చి నన్నోదార్చి
శాంతపరచనేని చాలు నాకు,
కాని దుఃఖవహ్ని కాసంత నిద్దుర
పట్టనీదు, స్వప్న మెట్టు లబ్బు? 110

నిన్ను ప్రేమించు టాటనుకొన్న దేమొ
నా యెడద, ఇప్పు డిటు వలపోయఁదొడఁగె.
ఇట్లు వలవంతపా లొనరించినట్టి
యెడద నేరీతి శిక్షింపఁదొడఁగవలయు? 111

ధన్యము మల్లెలుమంచె ధరణిపై నిండుగా
బాసపీరు డెవఁడు లేసరబోక,
పానశాలలోన పాత్రలు మధువుతో
తొణకుచుండె త్రావు మనిషి లేక. 112

నీవు ప్రేమతో వచ్చుట పూవులోట
కెంగేలు యోం సంతసమ్ము కల్గించె ననగ
చేయిసాచి నిన్ కౌగిట చేర్చుకోరి
మొగ్గలన్నియు వికసించ మొదలుపెట్టె. 113

వ్రాయ నేమి లేకపోయినను నీ పేరు
చేర్చి వ్రాతు నొక్క చిన్న లేఖ,
నీదు పేరు వలచి నిలచియున్నాఁడను
కాంక్షలూరు వలపు కాఁడ నేను. 114

వీణతీగ కాకదేని ఝుంఝుమ్మని
రాగములు పరంపరలుగ వెడలు,
అట్లు నను కదల్చినట్టి నీపైన
కొన్ని నేరములను విన్నవింతు 115

తరుణిచేతి అంబు తగులునట్లుగ నిల్చి
గాయపడగ కోర్కె కలదు నాకు;
అంబు తగుల కేగ, అద్దాని కొనితెచ్చి
తరుణి కిత్తు మరల తాను వేయ. 110

కాళ్ళు బొబ్బలెత్తి కడు మెల్లగా సాగు
బాటసారివోలె పరగినట్టి
కాలకాగణమ్ము త్వరగా చరింపదు
ప్రళయదీర్ఘ మార్గవర్తియగుచు. 117

నే నొసంగిన లేఖ సందేశహారుడు
తీసుకొనిపోయి ఆమె కందిచ్చుకన్న
ముందె నే నామెయింటికి పోయినాడ!
మెచ్చుకొనుడు మీ రెల్ల నా పిచ్చి నిపుడు. 118

అందకత్తెల సాహచర్యమ్మునందు
కొద్దినాళులు గడపినగూడ చాలు,
ఘోరనిస్సార సంసార కుండమందు
ఎన్నొ యుగములు జీవించు టేమి మేలు! 119

పిచ్చివాడ నేను, చచ్చిపోయిన గూడ
నా సమాధిమీద దోస మనక
పిల్లవాండ్రు విసరివేసినా రెన్నెన్నొ
బండరాళ్లు పూలచెండులట్లు. 120

శివుని వెనుకబోతి, చిక్కలే దాతడు,
వట్టిచేతు లూని వత్తునేని
జనులు నవ్వగలరుగనుక నే రా నింక,
తిరిగిరాక యెటకొ అరుగగలను. 121

వనిత! నీవు భువిని వర్తిల్లుచుండగా
ఇంక నాకలోక మేల నాకు!
పోకతప్పదేని నాకలోకానకు
నీవుగూడ వేగ రావలయును 122

నన్ను హత్యచేసి నా సమాధిని నీదు
వీథిగట్టబోకు ప్రియ లతాంగి!
నా సమాధిబట్టి నలుగురు నీ యిల్లు
తెలిసికొనుట నోర్వ్వగలనె నేను? 123

నాకు నీదు దర్శనమ్మైన యంతనే
మత్తు క్రమ్మి చూడ మరచినాను,
కానబడియుగూడ కనరాకపోతివి,
నాదు చూపు చెదరె నాల్గుదెసల. 124

నేను 'మజ్ను' వట్లు నీకు నా ప్రణయమ్ము
బయలుపరచజాలువాడ, కాని
గుండెలోన డాగి యుండించు నా బాధ
వ్యవధి నిడదు ప్రేమ బయలుపరుప. 125

రెక్క లూడిపోయె భృంగమ్మునకు నేను
విశ్రమించుకొరకు వేళచిక్కె,
ఇంక పూలగూర్చి ఏమాత్రమైనను
కోర్కి గలుగు వీలుగూడ లేదు. 126

ఆకురాలు కాల మైననేమి? వసంత
మరుగుదెంచినంత నొరుగునేమి?
నాడు చిన్నగూడు, నా జీవితపు గోడు
నా విషాదగాథ నాదె కాదె! 127

ఆమె పల్లకిలో నెక్కి అరిగె నాడు
వీథివెంబడి పడి కడు వేగమునను,
పల్లకిని మోయు భోయీలు బరువువలన
భుజము మార్చగా గోర నొప్పుకొనకుండ. 128

మనసులోని రహస్యాలు మరుగుపరుప
నోరు మెదుపక కూర్చుండనోపుగాని,
నేను మాట్లాడియును దాచినాను వాని,
ఎవ్వరును వాని అర్థాలు తెలుగ లేరు. 129

చల్లచల్లని పూర్ణిమాశర్వరులను
ఎంత మధువు లభించిన నంతగ్రోల,
శ్లేష్మతత్వమ్ము గల్గు శరీరమందు
వెచ్చదనము మరింతగా వచ్చుగాదె! 130

మన రహస్య మొరులు కనినంతనే యెంతొ
సిగ్గుచెంది ఆలసించ కేగి
మట్టిలోన డాగినట్టి నీ అభిమాన
మగు రహస్యసాధ్య మమృతవాణి! 131

వెలుగుచున్న దివ్వె మలిపివేసినయంత
కానుపించు నల్లనైన మచ్చ,
అట్లె పూర్తికాని అభిలాషముల మచ్చ
గుండెలోన కూరుచుండె నాకు. 132

గాలిబా! ఆమెతో చెప్పగలవు నీదు
వ్యథనుగూరిచి, నీగుండెవంతగూర్చి,
కాని అంతమాత్రమున తా కనికరించి
చేరవచ్చు నటన్నది చెప్పలేము. 133

ఆదిమానవు డమరాలయమ్ము విడచి
వెడలిపోయిన గాథలు వింటిగాని
ఎంతో అవమానమంది నీయింటినుండి
ఎడద దురపిల్లగా నేనె ఏగుచుంటి 134

కోపమనెడు కత్తి కున్న పదను జూచి
మురిసిపోయె దేల, ముదిత! నీవు-?
నా విషాద మనెడు నదిలోన నొక చిన్ని
నెత్తురలరగవోలె నెగడు నద్ది. 185

సుఖసమాగమ వాంఛయు, సుఖవియోగ
బాధయు మదీయహృదయాన ప్రజ్వరిల్లు,
నాతితో నాడు వాంఛయు, నాడు బాధ
చెప్పుకొనగల్గు రోజు వచ్చినను చాలు. 186

పాడుపడినయింట పచ్చిక మొలిచెను
వచ్చె నవవసంతవాసరమ్ము,
ఇంక శైశిరమ్మె యేతెంచినప్పుడు
ఇంటి అంధచంద మెట్టులుండు? 187

ఆమె తన గర్వమును వీడనపుడు నేను
ఆత్మగౌరవ మేల పోనాడవలయు?
నేను తలవంచి, నమ్రత బూని, పోయి
''అంత తలబిరుసే''లని అడుగుటేల? 138

కఠినశిలవంటి హృదయము గలుగుదాన!
తల పగులకొట్టుకొనుటయే వలపునైన,
నీ గృహాద్వారబంధసన్నిద్ధశిలనె
తల పగులగొట్టికొనియెడి తలపు లేల? 139

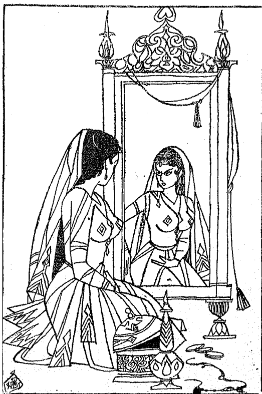
వల తగిలియున్న నాకు నాఇలునుగూర్చి
చెప్ప వెరచెద వేలనే చిన్నపక్షి!
వనములో నిన్న వడిన ప్రభంజనమ్ము
నా కులాయముపై పడె ననుట యెట్లు? 140

ఆమె తనను గూర్చి అతిగర్వపడుచుండు
కాన పిలువబోదు తాను నన్ను,
నేను స్వాభిమాననిరతుడ గావున
పిలువకుండ పోను; కలియు టెట్లు? 141

ప్రణయినీ ముఖపరిభారసమును గ్రోలి
పడిరి మత్తుజెంది పానపరులు,
మధుగృహమ్ములోన మత్తు కల్గించెడి
దేమి లేదు మచ్చుకేనిగూడ. 142

కాలమేల నన్ను కడునిర్దయత్వాన
చెరిపివేయు, భక్తవరద! నేడు?
పుడమిపలకమీద పొడమిన అధికాక్ష
రమును గాను నేను రాచివేయ. 143

అద్దమందు నిన్ను అవలోకనముసేసి
ఈర్ష్య చెందుచుంటి వేమొ, సుదతి!
నిన్నువంటి అంద మున్నవా రింకొక
రుండి రేని యెంత మండిపడెదొ?

దివ్వె వెలుగగోరుదురు రాత్రి జనులెల్ల,
దానియంతట నదె దగ్ధమైన నేమి
సేయజాలుదు? రల్లె నా చింత నన్ను
చంపగా మిత్రు లేమి గావింపగలరు? 145

వెలది! స్వర్గము నీగృహవీథివోలె
అందచందాలతో నుండు ననుట నిజము
కాని నీవీథిలోపల కానుపించు
నంతమంది స్వర్గమ్ములోనైన లేరు. 146

త్రోవజారెడి నూత్న పాంథుడను నేను,
పరుగులిడు ప్రతివానితో నురుకజాతు—
మార్గదర్శకు డెవ్వడో, మార్గ మేదో
మెరుగగా లేదు నే నింతవరకుగూడ. 147

అదిగో! తానుగూడ అనసాగినది నన్ను
'సిగ్గువిడిచె' నంచు, 'చెనటి' యనుచు;
ఇద్ది తెలిసియున్న ఇంతగా నాయిల్లు
గుల్లగుల్ల చేసికొనకపోదు. 148

ఉదర మేడిపించు, హృదయమ్ము నొప్పించు
నెంతకని రుదింతు, నేమిసేతు?
పిలుపడినయెడల వెలయిచ్చి పిలిపించి
ఏడ్పువారల నియమించదలతు. 149

తరలి సందేశహారి ఉత్తరము తెచ్చు
వరకు వేరొక లేఖను వ్రాసియుంతు,
ఏలయన, నాకు తెలియును చాల మెట్టి
పాటి ప్రత్యుత్తరమ్మును పంపగలదో. 150

ఆమెఉంగరాలఅలకలు వలపన్ని
నన్ను ఉచ్చుపెట్టనున్నవోయి!
దైవమా! మదీయజీవితస్వాతంత్ర్య
వైభవమ్ము భంగపడగనీకు. 151

వానచినుకుల మ్రింగగా వాగులోని
ప్రతితరంగము మొసలియై వాయి విచ్చె.
శుక్తిలో జేరి చినుకులు మౌక్తికమ్ము
లగుట కెన్నొ యాటంకము లావహించు. 152

వలను పన్నువాంఛపై వలపూనితి
కనుక ఎగిరిపోవగలిగికూడ
వలను చిక్కినాను, బంధింపబడినాను,
బందిపోలె నెంతొ కుందినాను. 153

'వలపుపిచ్చి' యనెడు పానశాలావిశా
లతనుగూర్చి ప్రశ్న లడుగబోకు,
దానితోడ పోల్చ ధారాధరపథంబు
చెత్త పారవైచు చిన్నిబుట్ట. 154

నా డెపుడో పోయినట్టి ధనమ్ము తలచి
గర్వమును చెందెడు దరిద్రు కరణిగాని
నాడె మానిన ప్రణయవ్రణములపూర్వ
రక్తిలత్వమ్ము నెంచి గర్వపడువాడ. 155

ఎన్నివిధముల సౌఖ్యము లున్నగూడ
వలపువెఱ్ఱిని తగ్గింపగలుగవయ్యొ,
పానపాత్రికై గల - నీలవర్ణ మణులు
చిరుతపులిమచ్చలట్లు భీకరములయ్యె. 156

సాంధ్యకాలరక్తారుణచ్ఛటల గాంచ
నీ వియోగాన కుమిలి చింతించు నాకు
పూలతోటలసైతము ముమ్మరముగ
వహ్ని కురియుట జ్ఞప్తికివచ్చె సుదతి! 157

ప్రణయినీ రాగరంజితపదయుగమ్ము
ముద్దుగొను కోర్కి తీరకపోయెగనుక
ప్రియసమాధిసమీప ధరిత్రినిండ
చిక్కచిక్కగా మైదాకుచెట్లు పెరిగె. 158

నాకమంచు నరకలోకమ్ము కలుపుకో
వలవ దేలనోయి, భక్తపాల!
వాంఛ కలిగినపుడు వాహ్యాళి సేయగా
మరియు కొంత-చోటు పెరుగుగాదె! 159

బాధితులకు న్యాయము కూర్చ, బాధకులకు
శిక్షనిడుటకు శాసనరక్ష కలదు,
కాని కత్తిని పట్టకే కనులతోనె
హత్యయొనరించుదానికే శిక్ష లేదు. 160

లాగివిడిచిన బాణంబులాగు నడచు
పడతియెదలోన స్థాన మేర్పరచుకొనుము.

మునుపు పూదోటలన్న చో మురిసిపోతి,
పూలవాసన కూపిరిపోవు నేడు. 161

దరులు నడినీరు గోరినకరణి, సాకీ!
ఎంత త్రాగింతు, వంత వాంఛింతు మధువు. 162

ఆమె రానుండె నను వార్త అందె నిపుడె,
నాకు నే డింట చాపైన లేకపోయె. 163

హృదయము నపహరించి కదలిపోయిన దామె
ప్రణయరీతి ఇట్టిపాటి దేమొ! 164

హింస భరియించు శక్తి నార్జించె మనసు,
ఇంక నా క్రూరురాలి వరింతు నేను. 165

రెక్కలను సాచి ఈ కోన నక్కియుంటి,
నెంతబాగు పంజరపున్ తల్పు లిపుడు విడిన! 166

వెళ్ళువరకె ద్వారము విచ్చిపెట్టరాదు,
పిలువగనె ఆమె తలుపులు విచ్చవలయు. 167

ఎడదమచ్చయె బాగున్న దింతవరకు,
ఇపుడు వ్రణమె మచ్చను మించి హృద్యమయ్యె. 168

ఈ వసాంగబాణములు వర్జించి తెపుడు?
వలపుబాకును కొలనుండి దులిపి తెపుడు? 169

దారి తెలియని ఈ మార్గదర్శి మనకు
దొరికినా డింక మన కేమి కొరత లేదు! 170

మృత్యు వేతెంచినపు డామె లేఖ వచ్చె,
చదువకయె వక్షమున నుంచి చచ్చినాను. 171

ఎవరు గాలిబుతో కలహింపవలదు,
మోగి యాతడు లోలోన, రాగి పైన. 172

దుఃఖవిషము నా ప్రాణాలు తోడివేసె,
నీవు నను చంపితి వటంచు నింద యేల? 173

విరహమే నా బ్రతుకు భంగపరచినపుడు,
మరల త్రాగిన వచ్చెడి కొరత యేమి! 174

పడవనెక్కింపవచ్చినవా రెరుగరు
పడవలో నాకు కలిగిన బాధలెల్ల. 175

ఒంటిగా కాశి కేగ లేనోయి, గురువ!
యాత్రికుల వెంట కష్టాల ననుభవింతు. 176

'సాకి' కనులు లేవు, చషకధ్వనులు లేవు,
గోష్ఠి దిరిగె గగనగోళమెల్ల. 177

వేదనమ్ము వలన చేదైన నాల్కకు
ఆమె తీపిముద్దు లందుగాక! 178

వదలిపోయిన సఖులకై వంతవలన
గుండెనెల్ల సదా దుమ్ముకొట్టుకొనును. 179

తీరబోవని కోర్కెల భార మిట్లు
మోతు, నీయభాగ్యుని మోముగేలసేయు? 180

ఊహాలో నున్నదానికై ఉబ్బిపోదు,
మధువు నూహించి పాడెడి మధుపమట్లు. 181

అర్ద్రితాబంధురంబైన అలరుతోట
అలరులే రాతిగోడలై అవతరించె. 182

వేటగాని వలన్ జిక్కు పిట్ట యొకటి,
వలయె దానికి తన గూటిభాతి తోచె. 188

ఆమె ఒరులింట దివ్వెయై అలరినంత
శోకగృహదీపమై నేను స్రుక్కినాను. 184

పూలు ముక్కోపినరుల ముఖాలవోలె
ఎఱ్ఱబడిపోవు, సంతలో కత్తియగును. 185

ప్రతియొకం డేదియో కోరువాడెగాన
వేటగాని నిందించుట వెఱ్ఱిగాదె! 186

గాజునే కోయు మద్యమంకరణిగాని
గుండెనే కోయు వేదన కూడె నాకు. 187

నాశమే విశ్వమునకు పునాదియగును,
కాని వలపునకును సమగ్రత పునాది. 188

నాల్గు నిశ్వాసములు పీడి నీల్గునట్టి
వనని అతిశయమును చూచి నవ్వె పువ్వు. 198

కాంక్షలన్నియు మృగతృష్ణికాతరంగ
ములగుగావున యేల నిష్ఫలత కేడ్పు? 190

హృదయదీపమ్ము మలిగిపోయినదిగాన
పొగ వినీలాంబరము కట్టి పొగులజొచ్చె. 191

పికము శిశిరు నెంచె వసంతవేళలందు
కాన ప్రతిపువ్వు జ్వాలమై కాల్చదొడగ. 192

గుండియు వియోగవహ్నితో మండిపోయె,
కాని సంయోగవాంఛను మాన లేదు. 193

ఓయి దుఃఖనిశ్వాసమా! ఈ యెడంద
కన్న చిక్కు సమస్య లోకమున లేదు. 194

వెతల మైదానమున వేరు గతియె లేదు
బాష్పవారిధారాసిక్తపథముగాక. 195

వెతల కుందెడువాడు నవ్వినవిధాన
పైన సంతోషమును, లోన బాధ నాకు. 196

ఖైదులో గూడుకట్టెడి ఖగము నేను
ప్రణయరంగాన సఫలత బడయు టెట్లు! 197

స్మృతి నెరుంగని ఒంటి జీవతలకన్న
నలుగురికి మేలుచేసెడి నరుడె మిన్న 198

ఆమె కనులకు రక్తదాహమ్ము కలదు,
నా కనుల నుండె రక్తాశ్రు శీకరములు. 199

నన్ను కవ్వించబోకు, నా కన్నులందు
అశ్రుఝంఝూమరుత్ సమూహములు కలవు 200

మరల నలనాటి విశ్రాంతి దొరికెనేని
ప్రేయసీరమ్యమూర్తి భావించగలను. 201

అన్ని బంధాల విదలించినట్టి యెడద
కురుల ఉరులందునన్ చిక్కుకొనెను చెలియ! 202

మధువు గ్రోలి రాగిల్లెడి వధువు మోము
చూడగోరె నా మెచ్చని చూపు లిపుడు. 203

గాలిబు నెరుంగ రెవరు లోకమ్మునందు!
మంచి కవియైన అతని నిందించు జగము. 204

మధువు తగినంత లేదను మాట వినిన
క్రుంగిపోయెడి నిరుపేదగుండె నాది. 205

ఆమె కాఠిన్య మొసగి సౌందర్యమ్యో, నింక
గోష్ఠిలో మధుదీపాలు కులికెగూడ. 206

స్వర్గసుం దమృతము గూర్చి పలుకు గురువ!
నీవు కొనబోవు, మాకు నందింప లేవు. 207

చేసినట్టి పాపములకు శిక్షయున్న
పాపములు చేయనందుకు వలయు రక్ష. 208

మతగురువు నిన్ను నిందింప మథనపడకు,
అందరికిగూడ మంచివా డగు నెవండు? 209

వత్తునని మాటనిచ్చె నా వలపురాణి,
ఎదురుచూచెద రాకపోయిననుగాని. 210

వ్రాయునపుడు సిరా యొల్కి పడినయట్లు
విరహనిశలు నా బ్రతుకున మరకలిడెను. 211

అభిమతము తీర్చుకొనుట ధ్యేయమ్ముకాదు,
వివిధవాంఛ లొనర్చెడి వింత చూతు. 212

ఒక్క కోర్కెకై ప్రాణము లొడ్డబోవ
ఎన్నొ కోర్కెలు తీరకయున్న వింత. 213

కాంత నా నేత్రము గని భయమందు టేల?
రక్తబాష్ప మూటలువారె బ్రతుకునిండ. 214

ఎవరి కడ కేగి నా వెతల్ చెవులవేతు?
నన్ను మించిన బాధల నున్నవారు. 215

ప్రణయమున చావు, బ్రతుకు సర్వమ్ము నొకటె,
ఎవరికై చావగలనొ, జీవించగలను. 216

పానశాల యేడ? భక్తుని ఇల్లేడ?
నేను వెడలుచుండ తాను వొచ్చె. 217

కురులు విచ్చి గాలిచికొనుము, నీకిన్నను
పొడవు లెమ్ము; గర్వపడకు చెలియ! 218

విరుల తోటపైని పెనుకోర్కె- తే. ప్రాస
నిది వసంతవేళ, సగ వత్తు. 219

ఎడదగాయము నోర్విచ్చెనేని నాకు
చెలియ! నీముందు నోర్విచ్చ చేతనగును. 220

బాధ భరియించలేక బాష్పజల మోక్షి
దాన తానమాడితి, పవిత్రిసను గంటి. 221

నీదు కనుచూపు కత్తిగాని ఎడంద
జొచ్చినపుడు మిత్రమునోలె చూచికొందు. 222

ప్రియకు నే గిట్టకున్నను ప్రియమె నాకు
అయమయోయయారమును గన హర్షమొదవు. 223

ఎడదలోనుండి వెడలిన, వెడలకున్న
శ్రాలు నీ బాణసునిశితాగ్రమె ప్రియమ్మ. 224

నాయెదుట పానపాత్ర యున్న యెడ నింక
యెట్టి వాగ్ధాట వెడలునో యెఱుగుదోయి! 225

నీవు నేనున్న నెంత చింతించినావొ,
నీవు లేకున్న నంత చింతించినాను. 226

కుతల మిది, పిల్లవాం డ్రాడుకొనెడు చోటు
ఎన్నో చమత్కారములు చూతు పవలు రేలు. 227

ఆననము చూపకుండిన మాని చాన!
ముసుగు తీసి కుపితనేత్రములని చూపు! 228

ఏదో మిషతోడ నన్నవ్వ రేసి ఆమె
కడకు చేర్చిన నాయమ కరగునేమొ? 229

ఎంత దుష్టురాలవే? నిరాశాదేవి!
హృదయరాజ్ఞి నె మరపింపజూతు. 230

ఎంత దగ్గర కేగిన నంత దూర
మేగు నాయమ, నా వల పిట్ట దూర! 231

ఆమె కోపన, నా కథ అధికదీర్ఘ,
మద్ది వినిపింప సందేశహరుడె బడియు. 232

కరుణ గలిగియు తన పూర్వ సరణి దలచి
సిగ్గుతో తాను వెనుకకు తగ్గజొచ్చె. 233

దుఃఖవివశు డింక గళమునే దూరలేదు,
నరములను జేరినపు డెంత నరకమగునొ. 234

హృదయమా! ఆమెజడముడి నొదిగియుండు,
మెంత బాధ కల్గినను భరింపు మోయి! 235

ఇతరులు త్వదీయచషకము నెంగిలింప
పెదవులార నీ పిల్పు కే నదుటుచూతు. 236

ఇంతి దారికివచ్చెడిదేమొ తుదకు
నీవు తొందరపడి చనిపోవకున్న! 237

ఇంత దుఃఖమ్ము సైప నా కేకహృదయ
మేల? ఒక పది ఇవ్వవైతేమి? దేవ! 238

ఒడలు కాలిపోయె, నెడద భస్మమ్మయె.
నింక బూది వెదకె దేల నీవు? 239

నను వదలి పోగవలె నేగె నాదు పీడ,
గుండెలో నగ్గి గలవాని గోరు నేది? 240

తరుణిదీర్ఘ కేశములు సౌందర్యఖనులు
వెలసినవి నేడు న న్నురిపెట్టుకొరకు. 241

నాకు వైఫల్యమున రుచి రేకులెత్తు,
కాన కోర్కెలు పెంచి దుఃఖాన పడుదు. 242

కలలలో నామె నాస్థితి తెలియవచ్చు,
కనుక ప్రత్యక్షముగ నడుగంగ రాదు. 243

ఏదొ అడిగెద నామె నున్మాదివోలె,
ఆమె ఉత్తరమీయ నే నాలకింప. 244

ఆమె దారిబోవుచు నాదు సేమ మడుగు,
నేమి చెప్పుదు దారిలో నింక నేను? 245

నా సమస్త మెరింగియున్నయటు లామె
మోసగించు, నింకేమి చెప్పుదును నేను? 246

నవవసంతము వచ్చి యువతినే తలపించు
పువ్వు జూచి ఆమె మోముగ నెంచి చింతింతు. 247

'అస్తి' యని దగా చెందకుమయ్యా! నీవు
వసుధపై నెంచిచూడ సర్వమ్ము 'నాస్తి' 248

మొర పెట్టుకొనుటకై స్వరతాళములు లేవు
కన్నీటిపాటలో గణయతులు కనరావు. 249

ప్రణయ మనగ అగ్నివంటిది; దంటించిన
నంటు, చార్పినంత నారబోదు. 250

ఎంత కోమలాంగి ఇంతి, చేజిక్కియు
తాకదలచినంత తాకనీదు. 251

హృదయమా! ఆమె యెంత పిల్చినను రాదు.
రాకతప్పని స్థితి కల్గుగాక తనకు! 252

ఎంత దుఃఖించినను విమర్శించు నామె
కానిపని ఏమిచేసిన కాని కాదు. 253

చావగోరెడువానికి చావురాని
ఘోరదుర్గతి నిక చూచితీరవలయు. 254

ఎంతయున సుందరులను ప్రేమించవలయు,
ఇటులె వారును వలచ నింకేమి వలయు? 255

మానిపోయెడి గాయము మాకు వలదు,
శత్రువున కది యొసగుము స్వామి! నేడు. 256

జ్వాలయే దీపమునకు సర్వస్వమట్లు
ప్రణయమే జీవితంపు సర్వస్వ మయ్యె. 257

ప్రణయ మిట్లు నన్ను భ్రష్టుజేసెనుగాని
పనికివచ్చునట్టి మనిషి నేను. 258

పీడవో, పిశాచమవో, దుర్విధివోగాని
నీవు నాదానవై తివేని అదె చాలు. 259

ఏదో అలజడి యున్న నే ఇంటిశోభ
పెండ్లిగాకున్న, దుఃఖపువేళ్లైన. 260

గిన్నె నందించువారు లేకున్నయపుడు
కుండనే నోటి కానించుకొనుట మేలు. 261

స్వర్గమునుగూర్చి నాకు సర్వమ్ము తెలియు,
మనసు సంతసపడుటకు మంచి ఊహ. 262

ఆమె గనినంత నా మొగ మందగించె,
రోగి బాగయ్యె ననుకొనసాగె నామె. 263

ముద్దొసంగబోదు పొలతి, నా హృదయమ్ము
నుచితముగ గ్రహింప నూహసేయు. 264

చెప్పనిమ్ము నాదు చింతనుగూరిచి
నీకు కొంత చింత సోకునట్లు. 265

నిన్ను నిందించు జంత్రమట్లున్న నన్ను
నీవు కవ్వింతువేని ధ్వనింపగలను. 266

రాత్రిగోష్ఠిలోన రాగిల్లిన బగమ్ము
తెల్లవారగాని నల్లవారె. 267

నీదు నిందచూపునే కోరి వేచితి,
కాంతు వేమిటొ అరకంట నన్ను! 268

విరహగాఢాంధకారబంధుర గృహాన
మలిగిపోయిన ఒక దివ్వె కలదు నాకు. 269

ఇతరులను బాధపెట్టుట హితము కాదు,
కాన నావ్యథ శత్రువుకైన వలదు. 270

చిన్నతనమున నాకథ వినని ఆమె
యౌవనమున నాకథ లెట్టు లాలకించు? 271

ప్రణయబాధితులనుగూర్చి పలుక వశమా!
పాదములనుండి తలదాక బాధ [illegible]. 272

గూటివద్ద వలను నాకు కిరాతుండు
ఎగురబోయి వలను తగులుకొంటి. 273

నీ పరధ్యాన మేదో ఘనిష్ఠమైన
ప్రణయరాహస్యమును బయల్పరచుచుండె. 274

మరల క్రూరకాలికోరకు నే పలవింతు
మరల బ్రతుకు దుఃఖభరిత మయ్యె. 275

గుడిని శివుడు దొరుకకున్న కాశికిగాని
పరుగులెత్తి నేను బడయగలను. 276

కరుణ మెరుగనట్టి కామినీమణినుండి
కరుణ కోరుచుంటిగాదె నేను! 277

పిచ్చిహృదయమ! నీ కేమి వచ్చెనోయి!
అసలు నీబాధ కెయ్యది ఔషధమ్ము? 278

ఎచటనుండి వచ్చె నీపూలు, ఫలములు?
కారుమబ్బులేమి? గాడ్పులేమి? 279

ఆమెయనిన నాకు నధికానురాగమ్ము,
ఏమిటన్న ఆమె కెంతొ విసుగు. 280

దైవమా! నీవు కోరని వేవి లేవు,
లోకమున మరి ఇట్టి కల్లోల మేల? 281

మొదట నాపయి నాకెన హ్లాదమేగాని
ఇప్పు డెద్దానగూడ న స్వేమి కాదు. 282

నాకు విధిలేక మూగినై నానుగాని
లేనిచో నేను మాటాడలేని దేది? 283

నన్ను గూర్చి వార్త నాకె అందనిచోట
చేని వాసముండినాను నేడు. 284

ఇపుడు కాశి కెట్టు లేగెద వోగసీ!
నీకు సుంత సిగ్గు లేకపోయె. 285

అన్ని బాధలు నేటితో అంతమొందె,
ఇక అకస్మాస్మరణబాధ ఒకటె మిగిలె. 286

ఇంక బ్రతుకవలసినేని వేరువిధాన
బ్రతుకునట్టి రీతి వెతుకువాడ. 287

ఏది యమునింటి అగ్గిలో ఇంత వేడి?
కనపడక కాల్చు వేదనాంగార మిద్ది. 288

ఈవు తెచ్చిఇత్తువేని గోటికన్న
అధికముగనె మధువు నారగింతు. 289

కాముకుండుగూడ ప్రేమమ్ము నటియించె,
ప్రేమజీవి కింక విలువ లేదు. 290

పిచ్చివాని నన్ను వేధింతు వేలనే,
కొసకు నీవె వంతగానిద వోసి! 291

ఉవిదగోష్ఠిలో నే నుండకుంట మేలు,
నన్ను గూర్చిన ప్రస్తావనమ్మె చాలు. 292

నాకు నిష్కామకర్మ యెంతయు ప్రియమ్మె,
కాని నైరాశ్య మలమి నన్ కలతపరచు. 293

ఇంటిలో వసంతము ప్రవేశించగానె
నే నరణ్యమునం దుండినాను నేడు. 294

ఎంతో పట్టనియ ట్లుండు నింతిగూర్చి,
అయినగూడ నాదు రహస్య మరసె నామె. 295

వలపునం బడి సుందరి బక్కబడెను,
చిక్కనకొలంది హెచ్చెను చక్కదనము. 296

నా రోదనమ్మె నిన్ను చేరినంతటనె
మారిపోవునుగదే మధురగానముగ! 297

నీదు లేఖను పొంది ఆమోదపడను.
బాబు తెచ్చువానిపయి నీర్ష్యపడుకతన. 298

నీవు గోడుచెప్పినా వామె వినదగాని,
ఉత్తరమ్మె నేమి యొసగ లేదు. 399

ఇంత కష్టమ్ముగా బ్రతుకీడ్చు నాకు
దేవు డెక్కడ నున్నాడు భావమందు? 300

ఊహాల పథాల పడిపోవుచున్న నాకు
మరలివచ్చెడి కోరిక మాయుగాక 301

హృదయరాహస్య మితరుల కెట్లు తెలియు
నేను ప్రణయగీతములు రచింపకున్న? 302

నడుము బిగియించుచుంటివి నన్ను తునుమ,
నాకు తెలియులే నీ కెంత నడుముకలదో! 303

దేవి! మన పూర్వ బంధమ్ము త్రెంచబోకు,
ప్రేమ లేకున్న నుండనీ ద్వేషమేని. 304

గోష్ఠికే నేగుదెంచుట కోపమేని
కలసికొందము లెమ్ము ఏకాంతముగను. 305

మెరుపువోలె బ్రతుకు పరువెత్తుచున్నను
వ్యవధి గలిగె ప్రియుని హత్యసేయు! 306

ఆమెకనులు నిశ్శబ్దమ్ములయ్యు పలుకు,
పలుకు టగ్గిని పొగమ్ము కజ్జలము కాగ. 307

త్రవ్విత్రవ్వి అడుగడలచకు నాబాధ,
అగ్గి నీకుగూడ అంటగలదు. 808

జగతియంత ఊహాజాలముగనె తోచు,
కనుక నా జాలమున చిక్కుకొనకు మోయి! 809

వానరాత్రి నిన్ను వదలి యెట్టుల పుత్తు?
లెక్కబెట్ట నొక్క చుక్క లేదు. 810

ఉన్న హృదయ మొకటి—నిన్ను చూడని బాధ,
నిన్ను వినని బాధ యెన్న రెండు. 811

పాడుపడిన ఇల్లు బాగుసేయగ లేను,
చెడినదాని నేమి చెరతు వింక! 812

అలిగితిని నీవయిన్ ప్రియురాల! నేను
అదియు నా వెర్రిలో నొక అంగమగును. 813

మొరబెట్టుకొన్నచో మరి బాధ హెచ్చునని
ఎరిగియుండిన నేను మొరబెట్టుకొనకుందు. 814

గగన మనెడు 'సాకి' కడ సౌఖ్యమధు వేది?
బోరగిలిన గిన్నెవోలె నుండె. 815

మబ్బులున్న రేల మరి వెన్నెలల రేల
త్రాగ విడిచిగూడ త్రాగుచుందు. 816

దుర్గమమ్ము పథము, దొంగల్ ప్రయాణికుల్,
ఇంక ఒంటిపోవుకే నయమ్ము. 817

అడుగులొత్తు మటంచు పడతి కోరినయంత
కడుసంతసమున నా కాల్జేతు లాడవు. 318

నావలెనె బుద్ధిహీనములున్న నరుడొకండు
రేయినే పగలనుకొన్న పోయెనేమి ? 819

ప్రణయపరితప్తుడను, పిచ్చివాడ గాను;
విరహవేదనలో శాంతి దొరకు నెట్లు ? 820

అన్ని వేదనలకు నౌషధం బుండగా
ప్రేమబాధకే లభింప దేల ? 821

త్రావి రాత్రివేళ తరుణి రావలెగాని
వెంట అన్యు డెవడో ఉండ తగదు. 822

నేను లేకపోవ నిలిచిపోవున దేమి ?
ఏల నన్ను కూర్చి జాలిపడుట ? 823

ఎన్నో అందాలు మట్టిలో సిగిరిపోయె;
కొన్ని మాత్రము పూలయి కన్నువిచ్చె. 824

లోకమందు సుఖము, శోకమ్ము కల వంద్రు,
శోకమొకటె ఇచ్చె నాకు బ్రహ్మ. 825

గాయపడిన నాగుండెను కాంతు రేల ?
తరుణికరమున కే దిష్టి తగులునట్లు. 826

ఆమె సోయగింపె కెట్టిలో అడుగు దెరచె,
దైవకృత నాగు నిద్ర, సాధారణమ్మె ? 827

పరుని తీపిమాటలకు లోబడెనుగాని
నోరులేని నన్నాయమ చేరనీదు. 828

"నాకమున నేని నిన్ను పొందగల" నంటి,
"అచ్చరను కాను లెమ్మ నే" ననియె నామె. 329

ఎంతకాల ముంటినో ఇల నేమి చెప్ప
విరహరాత్రులగూడ కల్పితివ యేని? 330

కలను కానుపించి పలికె "పత్తు" నటంటు
బ్రతుక దెల్ల నిద్ర పట్టలేదు. 331

చచ్చిపోవుట యేమి దుష్కరము కాదు;
సఖరహాస్యము తెలియు నన్ బంకుతిప్ప. 332

ఆశతో బ్రతుకుదు రని అనుట తప్ప
నాకు బ్రతికెడి ఆశయే లేకపోయె. 333

మూతిలేనికతన ముద్దాసంగకుగాని
నాల్క లేదె నీకు నన్ను తిట్ట? 334

నన్ను వలచినంత నిన్నొకల్ నిందింత్రు;
మంచివారి చెడుగ నెంచు జగము. 335

భావమందు వలపువన్నియ లిపు డేవి?
వలపులాడి ఒకతివలన వచ్చె. 336

వలపుజూదపుటింటిని వదలుకొంటి,
అచట ఒడ్డుటకై ధన మసలె లేదు. 337

నవవసంతశోభ ననుభవింపగనీవు,
మధువులేని గిన్నె, వ్యథితమనసు. 338

ఊర్పులు ఫలించుటకు నొక యుగము వలయు,
ఇంతి! నిను పొందుదాక జీవించు నెవడు ? 339

నీవు కురులు సింగారించినావుగాని
నాసి పరిణామ మూహించినాను నేను. 340

నీకు కుప్యహాని గనినంత నీ స్ఫురించు
పిచ్చి 'గాలిబు' తల ఇట ప్రీతి ననుచు. 341

కవితతో గ్వాంత నేను పిచ్చియయినదను
సారమరిగి క్రయించి పెడిపారితోంతను. 342

నేను సివాకిటను కట్టినాను గృహము
ఇంక స్నప్తు నాయుత్తెటో మరుగ తేవే? 343

పలుక లేని దౌర్బల్యమ్ము కలిగె నాకు.
"పలుకలేవొ బాధ తెలియు టెట్టు?" లను నామె. 344

క్రూరు రాలని జగతితో పేరుబడిన
దానితో నాకు పనిబడె దైవవశత. 345

విగ్రహారాధుపుణ్యసీత తప్పె యుగుగాక,
పిడుగ పుజింతు నా పేరియు విగ్రహమ్ము. 346

గోడ అడ్డముంచుకొని దాగియుంటివే?
ఎగసివచ్చు శక్తి నిచ్చె గోడ. 347

ఉచితముగ నేతు కజ్జలరచన నేను
క్రయము వయనాల నా ఉపకార మధర. 348

ఎట్టి అధికుడ నే, నెట్టి చిట్టనోయి ?
విధి అకారణముగ శత్రువృత్తి బూనె. 349

వెడలుచుంటి నిరాశను వెంటగొనుచు,
మలిగినట్టి దివ్వెను, సభన్ నిలువ తగను. 350

ఉత్తరీయాంచలము తడి నొందె నేడు,
నీరు తగ్గి పాపస్రవంతి యొ యింకె. 351

నీవు రాగోరితివి గాని నన్ను బ్రోవ
నీకు బంధించు ప్రత్యర్థి లేకపోడు. 352

తరుణిచేత చంపబడంగ తగను నేను,
చచ్చుటకు వేరె మార్గ మెంచదగు నాకు. 353

ఎన్నిరోయి విచారములు నాకు నున్న నేమి ?
నిన్ను మరువగాజాల నే నెన్నడేని. 354

వార్త తెచ్చినవానిని పగ గొనుట,
కద్దు నా తప్పు, వాని నే మనగ నద్దు. 355

చెలియ అద్దాన మోము గాంచి చిన్నబోయె,
ఒరుల కెదనీని గర్వమ్ము తరిగిపోయె. 356

"చెడితి నీచేత" నని నింద సేయబోవ,
అందు నా అదృష్టము కొంత యలరుకోవ. 357

మెరపొకటి వచ్చి కనులలో మెరసిపోయె,
దానితో కొంత మాటాడ దప్పిగొంటి. 358

హంత! నను చంపరాలేదు చెంత కేల?
నీదు పొదిలోన బాణము లేదె, చెపుమ? 359

వెలదిచూపుతూపులను తప్పించుకొనగ
జూచె హృదయము, తుదకు గ్రుచ్చుకొని చచ్చె. 360

దుఃఖితుండ నేను, నా తల దునుమకున్న
వ్రాలియుంచును మోకాళ్ళపైన నెపుడు. 361

ఎంత తీయని పెదవులే ఇంతి! నీవి?
తిట్టుచున్నప్పుడునుగూడ తీపికురియు. 362

అపుడు గోష్ఠిలోనుండి నన్నవల త్రోసి,
రిపుడు వచ్చితి, నన్నెవ్వడెత్తివైచు? 363

పగిలె నేని తెమ్ము పాత్ర రాయం, డిదె మేలు
మణికలశముకన్న మట్టిచిప్ప. 364

బ్రతుకు పరువెత్తుచుండె గుఱ్ఱమ్మువోలె;
చేత కళ్ళెమ్ము లేదు, కా లూతగొనదు. 365

నాశమందుకూడ నవసౌఖ్య మున్నది,
నఖము కత్తిరింప సుఖము కలుగు. 366

లేనియప్పుడు దేవుడ లెమ్ము నేను,
ఉన్నయప్పుడు నరుడనై యుంటి నౌర! 367

నాకమును పారవేయుడీ నరకమందు,
అప్పుడీఫలమునకరయు మోవ డింక ఆశపడడు? 368

ఏమి వచియింతు దౌర్భాగ్య మింతకన్న
చచ్చిపోవుద మన్నను చావు రాదు. 369

జారెడంత వస్త్రంపు దౌర్భాగ్య మారా!
విరహి తొడిగిన అంగికై వలయునలుసె. 370

మలిగిన ప్రదీపమున పొగ నాలసినట్లు
ప్రేమ నీలిబట్టలను నా పిదప కట్టు. 371

వెతల పోద్రోలు మృతి చేత స్వస్థతెమగునె?
ఉదయ మగుదాక దివ్వె వెల్గొందవలయు. 372

చెదరి ఎవనిపై పడునో ఏ పిడుగు రాశి,
అతనిదె అదృష్ట, మతనిదే హాయిసుమ్ము! 373

'గాలి బెవ్వ' డంచు కొంద ఱు ప్రశ్నించిన
నేమి ఉత్తరమ్ము నీయవలయు? 374

వీణమెట్టు గాను, విరుల నవ్వును గాను,
నా పరాజయప్రణాద మేను. 375

బాల్యమున నేను 'మజ్నూ'పై ప్రస్తరమ్ము
విసరబోవగ నా తల నెద స్ఫురించె. 376

ఇంకొకని నెట్టులేని ప్రేమింపనైనావు,
పాపమునకు ప్రతిఫలమ్ము బడసి తీవు. 377

స్వర్గమును గూర్చిన ప్రశంస చాల వింటి
కాని అది నీ నివాస మౌగాక, చెలియ! 378

హృదయ మెవరికో యిచ్చి దుఃఖింప నేల ?
ఎద నెడద లేక నాలుక యేల నోట ? 379

ఏయలంకరణము లేని సేయక గూడ
ప్రియుల మోహాపరతు వేమొ! నీవు ? 380

ఆ యెడారిని 'మజ్నూ'గా కలుగ రెవరు,
సంకుచితపు చూపువలె అది చాల ఇఱుకు. 381

చలి కరమ్ముల తెఱు ప్రాత కలదు నాకు,
కాన ప్రతి కత్తికిఁ పంచినాను తలను. 382

చెలియతోఁ నాకు కలయిక కలుగు ననుట
శత్రుభావమ్ము యగు నోయి మిత్రులార ! 383

కంట నశ్రుధార కార్చుచుండుము నీవు,
ఇంకగూడ ఢిల్లి ఎంతో దవ్వు. 384

ఆరటమ్మున మనసు ప్రయత్నలోపరిచితి,
చూడ కర్దమునైన గూర్చుండినట్లు. 385

అంధకారమ్ము దౌర్భాగ్య మావరించె,
ఇంక తెలిరేక నొకటి వీక్షించనైతి. 386

వన్నె కాల్చు నీ నిశ్వాసముల వహ్ని
పక్కియింటిపై పడఁబోవ దొక్క రవ్వ. 387

అప్సరసను బోని ఆమెనే వర్ణింప
శత్రువయ్యె నాదు మిత్రవరుఁడు. 388

నీ వెలుగుచేత సూర్యుడు నింగి మెరయు
కానిచో సూర్యు డొక బిచ్చగాని వరము. 389

కయిని శక్తి లేదు, కన్నుల బలమున్న,
దింక పానపాత్ర నెదుట నిడుము. 390

పిచ్చివలన నేమేమియో ప్రేలుచుంటి,
ఎవరి కర్థముగాక పోయెడినిగాక! 391

క్రీస్తు లాగున ప్రేమ వర్షించి వచ్చి
దుఃఖమునకు మందిచ్చు వైద్యుండు వలయు. 392

నన్ను కరుణించి పిలుపు మేనాడుగాని
కాను గతమును, తిరిగి రాగలను నేను. 393

మూాగవడు నెప్డొ తనువల్లకీగళమ్ము
కాన దుఃఖాశ్రుసిక్తమే యైన ప్రియము. 394

ఇంతిచూపు తూపులను తప్పించుకొనుట
సులభమని పరుగెత్తి నిష్ఫలుడ నైతి. 395

జానిసనె యయ్యు స్వాతంత్ర్యపరుడ నేను,
వెడలివత్తు కాశినిన్ గౌరవింపకున్న. 396

మిత్రుని రహస్య మండెను శత్రువునకు,
అయ్యది రహస్య మని గర్వ మంద తగునె! 397

మధువు తగినంత లే దను మాట వినిన
కుంగిపోయెడి నిరుపేదగుండె నాది

సకియతో నాకు సంబంధసరణి వలయు,
కలయికలు లేనిచో వియోగమ్మె ప్రియము. 399

ఒరుల కొసగి లేచె ఉవిద! నీ అధరమ్ము?
నాకుగూడ నోరు లేకపోదు! 400

జ్ఞప్తి కేల తెచ్చినావు వాగ్దానమ్ము?
మరచిపోతి నేనును తరుణి తుదకు. 401

నా పిదప నావలపునకు నతు లొనర్ప
నెవఁడు లేడాయె ననుచు దుఃఖించినాను. 402

తరుణి! నీదు రమ్యాంగుళి మరతు నేని
వ్రేలినుండి గోరూడినరీతి బాధ! 403

రక్తధారలు తలపైన వ్రాలనిమ్ము
ప్రేయసీగృహసీమను వీడగలనె? 404

గ్రహములు భ్రమించెనో అహోరాత్రములును
జరుగు నేడో ఒకటి, యేల వెరగుపడగ? 405

అస్త్రదత్తుల తోచె గాయాల పూలు
వధ్యశిల కేగదను హాసవదనమునను. 406

గోష్ఠి కేగి త్రాగకుండ రానేరాను,
త్రాగువరకు 'సాకి' రట్టుబెట్టు. 407

కవితా వివరణ

[అన్ని పద్యాలకూ వివరణ వ్రాస్తే గ్రంథం మరీ విస్తరిస్తుంది. కనుక భావం వెంటనే స్ఫురించని కొన్ని పద్యాలకే వివరణ ఇవ్వడం జరిగింది.]

14. ఒక చిన్ని నీటి బిందువు. అది [illegible] చేరితే ఆ ఆకారాన్ని పొందుతుంది. బావిలో బావిగా, నదిలో నదిగా, సముద్రంలో సముద్రంగా మారిపోతుంది. బిందువు ఒక్కటే. అలాగే [illegible], దాని [illegible] దివ్యత్వాన్ని సంపాదిస్తుంది. [illegible] దేవాలయానికి వెళ్ళవచ్చు, పానశాలకు వెళ్ళవచ్చు, వేశ్యాగృహానికి వెళ్ళవచ్చు, ఎవరినైనా [illegible] చేయడానికి వెళ్ళవచ్చు. కాని [illegible] తక్కువని [illegible]. మురికి గుంటలో పడిన నీటి చుక్కకీ, సముద్రంలో పడిన నీటి చుక్కకీ తేడా లేదు!

16. నీళ్ళలో నిప్పు పడగానే [illegible]. వేదనలో చనిపోయేవాడు దుఃఖం [illegible] చేసి [illegible]. గాలిబ్, తన విరహ గీతం [illegible] చేసి ఆక్రందన అంటున్నాడు. నిశ్శబ్దంగా చనిపోవడం ఎలా? [illegible] నిప్పు చల్లారుతుందా? చల్లారే నిప్పు చేసే చప్పుడులాగే తాను నశించేటప్పుడు రోదిస్తున్నాడట!

20. ప్రియురాలు తన చేతిలో కత్తి తీసుకొని ప్రియుణ్ణి గాయ పరుస్తున్నది. కత్తి చేతపట్టుకొని యుద్ధం చేస్తే, [illegible] కత్తి [illegible] ఆమెతో యుద్ధం చేసి ఆమెను ఓడించడానికి ప్రయత్నించవచ్చు. కాని కత్తి లేకుండా కదనం జరిపే ఆమెను [illegible] ప్రతివాడూ ఓడిపోవలసిందే. ప్రాణం ఇవ్వవలసిందే. ఆమె [illegible] ఆమెను ఎదిరించడం [illegible].

30. ఖైదులో ఉన్నాడు తాను. అక్కడ కూడా ప్రేయసి [illegible] జడ జ్ఞాపకం వచ్చి, మనస్సు బాధ పడుతున్నది. అయితే ఖైదులో ఇనుప గొలుసుల వలన కలిగిన బాధ కూడా లేకపోలేదు. కాని జడ జ్ఞాపకం వచ్చి కలిగే బాధకన్న అది తక్కువే. ఇనుప గొలుసులనూ, జడనూ జతపరచి ఊహించండి. నల్లగా అల్లుకుని ఉంటుంది జడ. గొలుసులు కూడా అంతే. అయితే, ఒకటి హృదయాన్ని బంధిస్తే ఒకటి [illegible] బంధిస్తుంది.

38. స్వాతి వాన చినుకు ముత్తెపు చిప్పలో పడి ముత్యం అవుతుంది. ఎట్టి విలువలేని నీటి చుక్కకు ముత్యం కావడం కన్న ఘనత ఏమిటి? నీటి చుక్కకు సార్థకత ముత్యం కావడమే. కాని నీటి చుక్కకు ముత్యం కన్న విలువైన మరొక స్థానం ఉందంటున్నాడు గాలిబ్. అయితే ముత్యం కావాలనే కోర్కెని ఆ నీటి చుక్క వదలుకున్నప్పుడే ఆ స్థానం లభించుతుంది. అసలు ఆ స్థానం ఏమిటి? కంటిలో కన్నీటి చుక్క అగుట. కంటిలో కన్నీటి చుక్క అవడం ముత్యం అవడం కన్న గొప్ప దశయా? అవును. ముత్యం అయితే మెడలోని ఆభరణం లోనో, చెవిలోని కమ్మలలోనో స్థానం లభిస్తుంది. అశ్రు బిందువైతే నయనంలో స్థానం లభిస్తుంది. అన్ని ఇంద్రియాలలో ప్రధానమై, కాంతి మంతమైన నయన పీఠం మీద కూర్చునే భాగ్యం ముత్యానికుందా? లేదు. ఆ స్థానం అశ్రువుకు మాత్రమే లభిస్తుంది. కనుక జలబిందువు మౌక్తికం కావడాన్ని విసర్జించి, అశ్రు రూపం ధరిస్తున్నది.

37. నక్షత్రాలు పగటి పూట ఆకాశంలో కనుపించవు. గోషా స్త్రీల వలె పరదాలలో దాక్కుని రహస్యంగా వుంటాయి. అయితే సాయంత్రం కాగానే ఏమవుతుందో ఏమో, గోషా తొలగించుకుని, వస్త్రాలు విసర్జించి నగ్నంగా ఆకాశంలో సాక్షాత్కరిస్తాయి చుక్కలు. పగలు అంత దాపరికం గల ఈ చుక్కలకు రాత్రి ఈ దిగంబరత ఏల? చిత్రమైన జిజ్ఞాస!

45. గుండెలో ఏదో కెలుకుతోంది. ఏమిటది? వక్షస్థలంలో ఉండేది హృదయమే. హృదయమే ఇలా బాధపెడుతున్నదా? కాదు. బాణపు ఇనుప ముక్క. బాణ మెక్కడినుంచి వచ్చింది? ఆమె తనను చూచింది. ఆ చూపు, వాడి బాణం వలె వచ్చి గుండెలో గుచ్చుకున్నది. అంతలో ఆమె చూపు మరల్చుకున్నది. బాణం లాగేసినట్లైంది. కాని లాగినప్పుడు ఆ బాణానికున్న ఇనుపముక్క లోపల విరిగి ఉండిపోయింది. అది మాటి మాటికీ విరిగిన ముల్లులాగా కలుక్కు మంటున్నది. ఆమెను గూర్చిన భావన ఇనుప ముక్కలై బాధ పెడుతున్నది.

47. భ్రమరము తన ప్రేయసియైన పువ్వు కోసం దుఃఖిస్తున్నది. మొదట పువ్వు ద్వేషంతో భ్రమరాన్ని తనవద్దకు రానీకుండా మూతి బిగించుకు కూర్చున్నది. కాని భ్రమరము హృదయ విదారకంగా రోదించేసరికి తెలది వంటి పువ్వుగుండె ముక్క ముక్కలై పోయింది. భ్రమర రోదనం వృథా పోలేదు. పువ్వు గుండెను కరగించింది. వియోగ గీతాలు వృథాపోవు. ప్రేయసిని కరగించుతై.

48 ఎంత దుఃఖం వున్నా ధీరులు లెక్క చేయరు. క్షణంలో దాని, తొలగద్రోసుకుని పోతారు. ఆకాశంలోని మబ్బుల దొంతులలో [illegible]

మెరుపుతో తీరులైనవారు దుఃఖ దీపాన్ని వెలిగిస్తారు. ఆశయే మెరుపు. దుఃఖదీపాన్ని ఆశా విద్యుదగ్నితో వెలిగించుకుంటారు ధీరులు. అంధకారంలో మెరుపు తీగ సహాయంతో సాగిపోతారు.

50. గమ్యం వైపు పోతున్నాడు. అది కనుచూపు దూరాన కనుపిస్తున్నది. కాని ఈ యాత్రికుని దౌర్భాగ్యమేమో, గమ్యంకూడా ముందుకు నడచిపోతున్నది. యాత్రికుడు ఎంత నడచినా అది అందదు. కనిపిస్తూనే వుంటుంది. ఇతడు ఏ వేగాన నడుస్తున్నాడో ఆ వేగంతోనే అదీ ముందుకు పోతున్నది. అలాంటి గమ్యం కనుచూపు దూరాన ఉండి మాత్రం ఏమి లాభం! ఎంత నడచినా, ఎంత పరుగెత్తినా చేరలేం. ప్రేయసి వలెను స్వాధీనురాలవుతుం దనిపిస్తూనే ఉంటుంది కాని అందదు.

52. గాలిబ్ యొక్క తత్వబోధలు విని అంతా వచ్చి ఆ గాలిబ్‌తో అంటున్నారు — "గాలిబ్! ఏమి తత్వబోధ! ఏమి తత్వచింత! ఇంత తత్వచింత కలిగికూడా తాగుతా వేమయ్యా! నీవు తాగుడు మానకుంటే, నీ బోధలను మేము నిన్ను యోగి అనేవాళ్లం" అని. తాగకుండా ఈ శ్లోకాలను వల్లె వటించి తత్వబోధ చేసేవాడు సులభంగా యోగి అనిపించుకోగలడు. వానిలో యోగిత్వం లేకున్నా భయం లేదు. కాని నిజంగా యోగ సిద్ధి గలిగి, ఉత్తముడై ఉండి, తాగుడు అభ్యాసం ఉంటే, అతను యోగి అనిపించుకోలేడు. నటనలోనే సర్వంవుంది. నిర్మల హృదయాన్ని ఎవరూ గమనించరు.

59. సంతోషం అనేది ఎలా లభిస్తుంది? ఆలోచనలో అన్నీ ముళ్ల తోటలు. అనగా, కాంతులు ఫలిస్తాయనే నమ్మకం. మరి హృదయమేమో వియోగాగ్నితో ఎడారిలా వుంది. మెదడు ఒకవైపు, హృదయము మరోకవైపు లాగుతున్నాయి. ఇట్టి సందిగ్ధావస్థలో సంతోషం ఎలా సాధ్యపడుతుంది?

62. బ్రతుకు యెడారిలా వుంది. ఒంటరి జీవనం భయంకరంగా వుంది. యెడారినిండా ముండ్లు. పూలు లేనే లేవు. అలాంటి యెడారిలో పూలు పూయించడం ఎలా? గాలిబ్ యెడారిని పూయిస్తాడు. తన ఎఱ్ఱని హృదయాన్ని ముక్కలు ముక్కలుగా చేసి ఒక్కొక్క ముక్కను ఒక్కొక్క గులాబీ పూవువలె ఆ ముండ్లకు చెక్కాడట! తాను బలియై తన ఎడారి బ్రతుకును పూయించుకున్నాడట!

65. మత బోధకులైన గురువు, దేవాలయం పంచల్లో పానశాల ఉండడాన్ని సహించడు. కాని దేవాలయం పంచల్లో పానశాల ఉండడం సహజం అంటున్నాడు గాలిబ్. పాప పుణ్యాలు, మంచి చెడ్డలు, వెలుగు నీడలు కలిసి మెలిసి వుంటాయి. [illegible]

పాదాల వద్ద వుండదు. కనుబొమ్మ చూడ లేదు; కన్ను చూస్తుంది. దేవాలయం వల్ల మనో విశ్వాసం లేదు; పాపం వల్ల మనస్సు తన్మయమై కొత్త ఆలోచనలను పొందుతుందట!

68. పక్షిపై గల కోర్కె చచ్చిపోయిందట! కోర్కె ఎందుకు చచ్చింది? కారు చిచ్చు అంటుకుంటే అరణ్యంలో ఒక చెట్టు కాలి ఒక చెట్టు కాలకుండా ఉండదు. సమస్తం కాలి పోతుంది. అలాగే వియోగాగ్ని హృదయాన్ని పూర్తిగా దహించి వేసింది కనుక హృదయంలో ఉన్న కోర్కె కూడా కాలి పోయింది. పక్షి వియోగ దవాగ్ని పక్షిపైగల కోర్కెను కూడా కాల్చి వేసేటంత దారుణమైనది.

69. తన హృదయం ఎక్కడో తప్పి పోయిందట. అది ఎక్కడ తప్పి పోయిందో తనకు తెలియదు. పోయిన హృదయం కోసం తాను వెతుకు తున్నాడు. వెతుకుతున్న వాడికి కాకుండా, ఆమెకు దొరికింది హృదయం! "నా హృదయం నీ వద్ద ఉన్నది. నేను నిన్ను ప్రేమించాను" అని వ్యంగ్యంగా చెబుతున్నాడు కవి.

75. దొంగను దొరకకుండా పరుగెత్తినాడు. ఉరకు పట్టుబడ్డాడు. ఇతన్ని పట్టుకోడానికి పరుగెత్తడం వల్ల దొంగ కాళ్ళు నొచ్చినవి. ఇతని కాళ్లూ నొచ్చినవి. కానీ దొంగను, దొరికిన వాడు లోకువ గనుక ఇతనితో కాళ్ళు ఒత్తించు కున్నాడు దొంగ.

85. ఆమె తన పదాలను ముద్దు పెట్టుకోడానికి కూడా ప్రియునికి అనుమతి ఇవ్వడం లేదు. "నేను ఆకాశంతో సమానమైనా కానా? నాకు నీ పాదాలు చుంబించే అనుమతి ఇవ్వవు" అంటున్నాడు. ఆకాశం ఒక విధంగా ఉన్నతమైనది. ఒక విధంగా వట్టి శూన్యం. ఆమె పాదాలను ఆకాశంలోని దేవతలు చుంబిస్తారు అని ఒక అర్థం. తన ప్రియురాలు అంత గొప్పది అని చెబుతున్నాడు. తాను ఆకాశం వలె శూన్యుణ్ణి అంటున్నాడు. ఆకాశం అనగా అవకాశాన్ని ఇచ్చేది. నిజానికి ఆకాశం అంతటా వుంటుంది. మన తలల మీద ఎత్తుగా నీలనీలంగా కనిపించేదే ఆకాశం కాదు. ఆమె పాదాల చుట్టూ ఉన్న కాళీ స్థలం కూడా ఆకాశమే. కనుక ఆకాశం ఆమె పాదాలను చుంబిస్తున్నది. తానూ ప్రియా విరహ పరితాపంవలన శూన్యు డైనాడు. తనకు ఆ ప్రియా పాద చుంబన భాగ్యం కలుగదేమి?

88. ఆమె ప్రణయాస్వాదం చూస్తే హృదయం తరుక్కుపోతుంది. అంత సౌందర్యవతి తనకు లభించనందుకు భరించరాని బాధ కలుగుతుంది. ఆ బాధ ప్రళయబాధ కన్న హెచ్చు, అని చెప్పడానికి ఈ పద్యం [illegible]

నాడు గాలిబ్. ప్రళయం ఆకారం ధరించి నిలబడితే, దాని ప్రక్కన తనను బాధించే ప్రేయసి నిలబడితే, ప్రళయమే ఒక్క నిలువెడు తక్కువ ఎత్తట! ప్రళయంకన్నా ఎక్కువ బాధ కలిగిస్తున్నది ప్రియురాలు.

90. డాక్టర్లు, వైద్యులు, హకీములు అని అనడానికి బదులు గాలిబ్ "ఆగిరమ్మున మందులు కట్టువారు" అని అపహాస్యం చేస్తున్నాడు గాలిబ్ ఎందుకంటే, వాళ్లు తన విరహ రోగాన్ని తగ్గించలేరు. పైగా రోగికి జబ్బు తగ్గదని చింతిస్తున్నారట!

92. విరహ బాధ భరించరానిదిగా వుంది. రాత్రి అంధకారంలో ఆమె ముఖ చంద్రబింబాన్ని భావించుకుంటున్నాడు. పగలు సూర్యాతపం భరించలేక ఆమె కురులను భావించి వాటి చాటున దాక్కుంటున్నాడు. అయినా బాధ దుర్భరంగానే వుంది.

101. చాలా కాలానికి ప్రియుడి మీద ఆమెకు కనికరం కలిగింది. ఇంట్లోకి రావడానికి అనుమతి ఇచ్చింది. ఇన్నాళ్ళకు దయ కలిగినందుకు సంతసించి అతను ఆమె ఇంట్లోకి ప్రవేశించినాడు. తన పక్కవిచ్చి పరుచుకుంటున్నాడు. అంతలో ఆమె మనస్సు మారింది. 'వెళ్ళిపో' మని వెళ్ళగొట్టింది. అంత చలచిత్తురాలు. పక్క పరచుకునే లోపల మళ్ళీ కోపంవచ్చి వెళ్ళిపొమ్మన్నదట!

102. ఆమెను ఊర్వశి అన్నాడట. అదిడ ఏమనకుండా ఊరుకుంది. ఒకవేళ ఆమె కోపగించితే, లోకులు, ఆమె కోపం సమంజసమే అంటారు. ఎందుకంటే— ఆమె ఎక్కడ? ఊర్వశి ఎక్కడ? ఊర్వశి కంటె కూడా అందకత్తె అని భావం.

105. గుండెలో గాయాలు పడి, ఆ గాయాలు మాని మచ్చలైనవి. ఆ ప్రతిమచ్చ దీపికా వృక్షానికి బీజమట! తన బాధయే తన శక్తికి బీజమని గాలిబ్ భావన. తాను తన బాధను భరించినా, బాధలోనుంచే నూతన కాంతిని, స్ఫూర్తిని పొంది లోకాన్ని దీపికా వృక్షమయం చేస్తానంటున్నాడు ఆశావాది గాలిబ్

106 స్వర్గంలో జరా మరణ రహిత యౌవనాన్ని ప్రసాదించే తేనె లభిస్తుందని కొందరు భక్తుల మూఢవిశ్వాసం. ఆ మధువును పొందడానికి ఈ లోకంలో మద్యపానం చేయడం మానుకుంటారు ఆ భక్తులు. గాలిబ్ అంటాడు: "పిచ్చివాళ్ళలారా! తేనె, ఈగల ఎంగిలితో కలుషితమైంది. మద్యము పూల అర్కము. కనుక స్వర్గంలో దొరుకనున్న ఈగల [illegible]

109. ప్రేమతో ఆమె కన్నీరు కారుస్తే ఆ కన్నీటిధారకు ఇతని తల పగిలిందట. ఖడ్గ ధారకంటె పదునైన కన్నీటిధార తన తలను తెగగొట్టిందట. ఖడ్గానికి ధారవుంటుంది, నీళ్ళకూ ధారవుంటుంది. కత్తికి పదను వుంటుంది, కన్నీళ్ళకూ పదను ఉంటుంది. పదను అనగా తడి. ఆమె ఏడిస్తే తనతల తెగినంత బాధ అవుతుంది అని భావం.

116. ఆమె కోపంతో నన్ను చంపడానికి గాను బాణం వదిలితే ఆ బాణం తాకి చనిపోవాలనే కాంక్ష నాకుంది. కనుక ఆమె శ్రమపడి గురి కుదుర్చుకో నక్కరలేకుండా నేనే యెదుట నిలుస్తాను. అప్పటికీ ఆమె బాణం తప్పిపోతే, ఆ తప్పిపోయిన బాణాన్ని తెచ్చి ఆమె కిచ్చి, మళ్ళీ గుండెకు సరిగా గురిచూచి కొట్టమని కోరుతాను.

117. ఎండకాలంలో సుదూర ప్రయాణం చేసేవాళ్ళకు కాళ్ళు కాలి బొబ్బలెక్కుతాయి. ఆ బొబ్బల నొప్పికి ఆ బాటసారులు గబగబా నడవలేరు. ఆకాశంలో చుక్కలు కూడా ప్రణయ దీర్ఘ మార్గం మీద నడచి నడచి, బొబ్బలెక్కిన కాళ్ళతో గబగబా నడవలేకుండా ఉన్నాయట! చుక్కలు గబగబా నడుస్తున్నట్లు కనబడవు. చాలా మెల్లగా కుంటు కుంటూ నడుస్తున్నట్లుంటాయి. రాత్రి ఎంతకూ తెగదు. విరహరాత్రి సుదీర్ఘ మార్గంలా వుంటుంది.

181. తనకు, ఆమెకు ప్రణయ సంబంధమున్నట్లు ఇతరులకు తెలియగానే సిగ్గుచెంది అభిమానంతో వెళ్ళి చనిపోయిందామె. అంత అభిమానవతి. సిగ్గుతో ఆడవాళ్ళు పరుగెత్తి పరదాలో దాక్కున్నట్టు, ఆమె మట్టిలో దాక్కున్నదట, పాపం! ఎంత అభిమానవతి!

184. సృష్టి ఆదిని 'ఆడం' స్వర్గాన్ని విడిచి నరకంలోకి వెళ్ళిన గాథలు విని బాధ పడ్డానుగాని, నేను స్వయంగా నీచే వెడల గొట్టబడి నీ ఇంట్లోంచి వెళ్ళిపోయి అనుభవించిన బాధ అంతకన్న వేయిరెట్లెక్కువ.

185. నీ కోపపు కత్తితో నన్ను నరకగలననుకొంటున్నావేమో నా విషాదగత నదిలో! అది ఒక తరంగం మాత్రమే. నీ కోపం నన్ను ఇంకేం చేయలేదు. ఇంత కన్న బాధించలేదు.

187. వసంతం వస్తే తన పాడుపడిన ఇంటినిండా గడ్డి మొలిచింది. పడి ఇంట్లో గడ్డి మొలిస్తే పాడు పడడానికి చిహ్నం. ఇక శిశిర ఋతువులో గడ్డైనా మొలవని సమయాన ఇంకా ఎంత ఘోరంగా వుంటుందో!

గూడు ఏమైనా తనకేం లేదు. అయినా నిన్ను అడవిలో పడ్డ పిడుగు తన ఇంటిమీదే పడిందని ఎందుకనుకోవాలి? తన గూడు కాలంగానే ఉండి ఉండవచ్చుగదా!

142. పానశాలలో అంతా ను తెల్లిపడి ఉంటేవానికి కారణం అక్కడి మధువు కాదు. ప్రియురాలు కనపడే వరకు ఆమె ముఖ కాంతి వారిని మాగు పరచింది. నిజానికి మధువు వారి నెవరినీ ఇష్టపడి మత్తు పరచే శక్తి కలిగి లేదు.

143. పలక మీద పిల్ల వాడు అక్షరాలు రాస్తూ అనవసరమైన ఒక అధికాక్షరం పొరపాటున వ్రాసి దాన్ని నిరాకృత్యంగా చెరిపి వేస్తాడు. అలాగే భగవంతుడు తనను పొరపాటున సృష్టించి, మళ్ళీ గ్రహించి చెరిపి వేస్తున్నాడట. తాను అనవసరాక్షరమంత పనికి రాని వాడా?

144. అద్దంలో తన ముఖం చూచుకుని, ఇంకెవతో అందగత్తె వచ్చిందని ఈర్ష్య పడుతున్నదట! తన వంటి అందగత్తె ఇంకొక్కతె మరొకతె వుంటే మరెంత మండి పడుతుందో? తన ప్రతిబింబాన్ని చూచే భరించలేని ఆమె ఈర్ష్య వర్ణనాతీతం.

154. ప్రణయోన్మాదాన్ని పానశాలతో పోల్చితే దాని వైశాల్యం ఎంత అని అడగడం దేనికి? వలపు పిచ్చి యొక్క విశాలత్వాన్ని ఆకాశంతో పోల్చి చూస్తే ఆకాశం, చెత్త పారవేసే చిన్న బుట్టంత వుంటుందట! వలపు పిచ్చి ఆకాశం కన్న అనేక రెట్లు విశాలం. ఆ పిచ్చికి అంతులేదని భావం.

167. తాను ఆమె ఇంటికి వెళతాడు. వెళ్ళే వరకే తలుపులు తెరిచి ఉంటే తనకు బాధ అవుతుంది. ఎందుకనగా, ఆ తలుపులు మరెవరి కోసమో ఇది వరకే తెరువ బడినవి అనే అనుమానాన్ని కలిగిస్తవి. కనుక తాను వెళ్ళే వరకు తలుపు మూసి ఉండాలి. తాను పిలవగానే ఆమె వచ్చి తలుపు తీయాలి. అదీ తన కోరిక.

173. “నా దుఃఖమే విషమై నన్ను చంపింది. నీవు నన్ను చంపినావని జనం నిన్ను నిందించడం దేనికి?” అంటున్నాడు. కాని ఆ దుఃఖానికి కారణం నీవే. నీవే నన్ను బాధించి చంపినావనే ధ్వని ఇందులో వుంది.

177. గోష్ఠికి వెళ్లినాడు. అక్కడ ఏమీ లేదు. శూన్యం. “నా లేదు. చమత్కారములూ లేవు. గగన గోళాలు గోష్ఠిలో తిరుగుట మానగా శూన్యం ప్రకృతోనట.

182. పూలతోట నిండా ఆర్ద్రత ఉన్నది. అంత ఆర్ద్రమైన తోటను రాతిగోడకూడా పూలతోనే కట్టినారట! కఠినమైన వస్తువే ఆ తోటలో లేదు. ప్రియార్ద్రమైన తన హృదయాన్ని అట్టి పూలతోటతో పోల్చుతున్నాడు కవి.

187. కొన్ని మద్యములు సీసాలో పోస్తే, సీసా తోతపడి కరిగిపోతుంది. అంత తీక్ష్ణమైన రసాయనము అన్న మాట అవి. "సీసాలో పోయగానే సీసాను కోసే సారాయి వలె మనసును కోసే వేదన నాలో చేరింది," అంటున్నాడు.

191 దీపం మలగ్గానే పొగ చుట్టుకుంటుంది. దీపం బాగా వెలుగుతున్నప్పుడు పొగవుండదు. దీపం భర్త, పొగ భార్య. దీపం మలిగే సరికి వియోగంవలన దుఃఖిస్తూ, పొగ నల్లచీర కట్టుకున్నదట. నల్లదుస్తులు కట్టుకోడం విచార చిహ్నం. దీపం మలిగినందుకు దుఃఖిస్తూ, పొగ నల్లచీర కట్టుకున్నది!

194. లోకంలో హృదయాలకన్న చిక్కు సమస్య మరొకటి లేదట!

207. గురువా! స్వర్గంలోని మధువునుగూర్చి ప్రస్తావిస్తావు. అది నీవు పుచ్చుకోలేవు, మాకు ఇచ్చుకోలేవు. అది ఎవరికీ అందేది కాదని, ఈ లోకంలో లభించే మధువును ఆస్వాదించక ఏల వృథాశ్రమ అని అంటున్నాడు కవి.

218. "నీవు చాలా పొడవుగా, కోలగా, అందంగా ఉన్నానను కుంటున్నావేమో, నీ కురులను విరబోసి చూడు ప్రేయసీ! అవి నీకన్న పొడుగుగా వున్నాయి. కనుక గర్వపడకు. నీవు నీ కురులంత పొడుగైనా లేవు" అంటున్నాడు. ధ్వని ఆమె కురులు ఆమెకన్న పొడవుగా ఉన్నవి. కనుక ఆమె చాలా అందకత్తె అని అర్థం. అందకత్తెల కురులు చాలా పొడవుగా వుంటాయని ప్రాచీనుల భావన. ఇప్పటి అందకత్తెలు జుట్టు కత్తిరించుకుంటున్నారు!

222 ఆమె కనుచూపు, కత్తిలా గుండెలో గుచ్చుకుని బాధించినా ఫరవాలేదు. గుండెలోకి ప్రవేశించిన నీ చూపు, కత్తిలా బాధాకరమే అయినప్పటికీ మిత్రునివలె చూచుకుంటాను. హృదయంలో మిత్రునికే ప్రవేశం గలదు.

238. దుఃఖాన్ని సహించడానికి ఒక్క హృదయం చాలదంటే ఇంత దుఃఖం పెట్టినవాడవు, దాన్ని భరించడానికి ఒక వంద హృదయాలనైనా ఇవ్వకపోయావా? దేవా! ఒక్క హృదయమే ఎందుకిచ్చావు?

240. అతిథిసుస్తు, దుఃఖితుడూ అయిన ఆశను తన నివాసం [illegible] విడిపోయింది. నిప్పంటుకొంటే పొగ లేచి పైకిపోతుంది. [illegible] (ఛాయ) పుట్టుకానిది, [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] వుండదు. దుఃఖితునికి తోడు నీడ వుండదు.

255. సుందరీమణులను చూస్తూనే ప్రేమించాలనిపిస్తుంది. [illegible] ఆ సుందరీమణులు కూడా అలాగే ప్రేమిస్తే ఎంత బాగుంటుంది! [illegible] [illegible] టుంది. కాని వారు అలా ప్రేమించరు. [illegible] ప్రేమించాలని [illegible].

256. "సుందరి గానము 'బాధిత'తో సంబంధం [illegible]. [illegible] చైతన్యానికి నిదర్శనము. కనుక గానం ఎప్పుడూ ప్రవహిస్తూ [illegible] యంలో 'శూల' వేస్తూ వుండాలి. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] గాని నాకు వద్దు" అంటున్నాడు దక్షతో గాలిబ్.